ఆంధ్రశిల్పి

సచిత్ర మాస పత్రిక

సంపాదకులు

శ్రీ గణపతి శాస్త్రి: శ్రీ సాంబశివ రావు

౧౦, నరసింగపురం వీధి,

మౌంట్ రోడ్, మద్రాసు.

విషయసూచిక

		పుట.
సంపాదక సమీక్షలు	సంపాదకులు	౩
యోజనగంధిసమాగమము ...	శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రి గారు	౫
ప్రోషిత పతిక	శ్రీ గట్టి లక్ష్మీ నృసింహ శాస్త్రి గారు	౭
స్వాతంత్ర్యం	శ్రీ శ్రీ రంగం శ్రీనివాస రావు గారు	౯
మహాత్మునకు జోతలు	శ్రీ 'రజని' గారు	౧౧
మహాత్మ ప్రశస్తి	శ్రీ గణపతి శాస్త్రి గారు	౧౨
అఖిలభారత చిత్రకళా ప్రదర్శనము	శ్రీ పిలకా లక్ష్మీ నరసింహ మూర్తిగారు	౧౪
గులాబి అత్తరు	శ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు	౧౭
ఆనంద కుమారస్వామి	శ్రీ సంజీవ దేవ్ గారు	౨౭
సేతువు	శ్రీ శివ శంకర శాస్త్రి గారు	౩౪
వేలూరికవి జీవితములో	శ్రీ మధునాపంతుల	
వెన్నెలవెలుగులు	సత్యనారాయణ శాస్త్రి గారు	౪౨
స్వర్ణయుగం	శ్రీ గోరా శాస్త్రిగారు	౪౮
జేమ్సు జాయిస్ చైతన్య స్రవంతి ...	శ్రీ శ్రీ రంగం శ్రీనివాస రావుగారు	౬౦
చలంగారి లేఖలు	శ్రీ 'చలం' గారు	౬౮
సాహిత్యసమాచారములు ...		౭౨
గ్రంథ విమర్శనము		౭౩
గ్రంథ స్వీకృతి		౭౬

శిల్పాలు

సీలోను రేవునుండి: త్రివర్ణ చిత్రము	శ్రీ. వి. ఆర్. చిత్రా గారు
డాక్టరు అనిబిసెంటు	శ్రీ దేవీ ప్రసాద రాయచౌదరి గారు
నటరాజు	ఎతమానూరు దేవాలయము
రాజా రాణీ దేవాలయము ...	భువనేశ్వరము
కందర్ప శివ దేవాలయము	ఖజురా

గమనిక

వ్యాసాలు పంపేవారు విడివిడిగా ఒకేవైపున వ్రాసి పంపాలి. అవి తిరిగి కావలసినా, సమాధానాలు కావలసినా తపాలావ్యయం వ్యాసకర్తలే భరించాలి. వ్యాసకర్తల ఆశయాలకు సంపాదకులు బాధ్యులు కారు. విమర్శనార్థం పుస్తకాలు పంపేవారు రెండేసి కాపీలు పంపాలి

నీలాటి రేవునుండి

(శ్రీ) వి. ఆర్. చిత్రా.

యోజనగంధి సమాగమము

శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రి
సాహితీ సమితి

ఆ కుమారునిఁ బ్రోపెంచి హారుఁ డపోలె
తనకుమారునిఁ గూడి శంతనుఁడుఁగూడ
నలరె నాలుగేడులు మృగయావినోద
పరత రాజర్షి హస్తినాపుర విభుండు

ఒకనాఁడాతఁడు బాణపాతన నరశోర్విన్ వరాహంబులన్
వృక సంఘంబుల ఖడ్గభల్లుకములన్ ఖండించుచుం బోయి వా
ఁడు, కళిందాత్మజ తీరభూమిని యదృచ్ఛాచ్ఛా రతి ప్రాప్తుండై
ముకుద్రోణంబులఁ గ్రోలె దివ్యసుపి.మామోదం బపూర్వం బెదో !

ఇది కస్తూరిది కాదు, సంకుమద మేని గాదు, మందారజా
తిది కానోపదు, మాలతీ మరువ జాతీచంపకంబట్లు తో
పదు, మల్లీసుమ కేతకీ దల సముత్పన్నంబు కా, దైన నీ
హృద్యాహ్లాది సమస్తగంధ భర ధౌరేయంబుగాఁ బొల్చెడిన్

ఎన్నఁడు నిట్టిగంధము వహించిన వాయువు మున్ను వీవఁగా
గన్నది లేదు, క్రొత్తయయి ఘ్రాణవిమోహక మయ్యె నెందును
త్పన్నమగున్ గనుంగొనియెద న్నిదిగాకని శంతనుండు వా
తోన్నయనాభిసారి యయి యొయ్యనఁ గానన మెల్ల గ్రుమ్మరెన్.

క్రుమ్మరువాఁడు కాంచె నొకకోమలి నా యమునాతటమ్ము ప్రాం
తమ్మున మాసినట్టి వసనమ్ము ధరించి విభూషణాళిశూ
న్యమ్ములుగన్ నిసర్గ సకలాంగ మనోహర చారురూప న
వ్యమ్మగు యౌవనమ్మతిశయమ్మున కిమ్మగు కొమ్మ నిమ్ముగా.

ఆంధ్ర శిల్పి

ఈ గంధము నిశ్చయముగ
సిగుబ్బమిగారి మేనిదేయగు నిదియున్
నాగియొ ! ధీవరకన్యక
యో ! గంధర్వియొ ! మనుష్య యోషయో తెలపన్

ఎవ్వతయగు ? మరియిది యు
గ్ర వ్వనమున నుండ నేల ? ఎటనుండి యిటన్
ఎవ్విధ వచ్చెనో యని బల్
దవ్వుగ చింతించి రాజు దరి గనడాయెన్

కామ వశగతుండై యాతడామె గాంచి
యెదలో గంగనే స్మరించుచు కొనుచు
శటము నందున్న యాచిన్న దాని నిట్లు
పృచ్ఛ చేసె సందేహ నివృత్తి కొరకు.

ఎవ్వతవే ప్రియాకృతివి? ఎవ్వరి పుత్రికవౌదు? వెందుకై
యివ్వన నిర్జన స్థలిని నిట్లు చరించెద వొంటి, బాల, నీ
వివ్వరకే వివాహితవొ యేమొ వచింపవె, నిన్ను జూడ గాల్
గుర్రివ్వ మదంబు పైని, నిదిగో,– ఎటకేగెద వేమిసేసెదే?

అట్లు ప్రశ్న పరంపర యడుగు నృపున
కంబు జేక్షణ బదులు మాటాడె నిట్లు–
మోమునం జిగురొత్తెడి మొలక నవ్వు
కౌముదులు దంత కౌముదీ కాంతి నెనయ !

శ్రీ దేవీ భాగవతమునుండి

ప్రోషితపతిక

శ్రీ గట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

సాహితీ సమితి

ఏగెను పరదేశమున కేదినమందొ ప్రియుండు; వల్లభుం
డేగెను నేడె; ఈదినమె యేగ సఖుం; డని యా వెలంది, ఉ
ద్వేగముతోడ లెక్కిడి పదుంబదిగా తొలినాటిపూటలో
నె గదిగోడపైని లిఖియించెను నల్లని రేఖ లెన్నియో!

*　　*　　*

వలపుల పెన్నిధాన మగు ప్రాణపతిం బలపోసినంతనే,
జలజల రాలి బాష్పములు జాలుగ కాలువ గట్టి సాగగా
గిల, వను నూహ, మోము [illegible] నిడి, పాంథపాంథకాంతలె, వంగి కో
గెలుసగ సంజవేళ పలికించుచునున్నవి పిక ఘోషలో.

*　　*　　*

అరిమణీలలామమనురాగరసంబము, పెద్ద వేసవి
ట్టూరుపుగాడ్పుమంటలకు నొందుచు దాపము, కంటినీటిలో
సారెకు సారెకున్ మునుగ సాగుచు, నవిరహామ్రసం గలల్
వారినదోయి! శ్యామశబలవ్రతదీక్ష వహించినట్లుగాన్ !

*　　*　　*

పలుమఱు భావనాగత భవన్మధురాననబింబదర్శనా
శల బ్రిణిరుద్ధమై, సుఖపుస్వప్నములం గను జీవితమ్ముతో
నిలిచి, నిరంతరాశ్రుగహనీకృత నేత్రయుగమ్ముతో నెరం
గలగుచికెంతకాల మిటుగా గడుపన్ వలెనోయి! నెయ్యుడా !

ఆంధ్ర శిల్పి

నెమ్మనమందు నెమ్మనము, నీముఖచంద్రునిపైని చూపు, చి
త్రమ్మన వ్రాసినట్లు నిహితమ్మయి లెస్సగ నిల్చిపోయె, మా
ర మ్మయిపోయి గాఢపరిరంభసుఖమ్ముల కెల్ల కోమలాం
గమ్ములు వాడి వత్తలయి గాడ్పడ జొచ్చిన వోయి! నెయ్యుడా!

* * *

కునుకు పొసంగమిఁ నయనకోకనదమ్ములు కెంపువారి, క్రు
మ్మన నును వెచ్చబాష్పముల మిక్కిలి పొక్కఁగ పాప! మా విశా
లనయన, మోహమండనవిలక్షసమీక్షల మ్రగ్గి, సిగ్గునొం
దును దన చెల్మికత్తెల గనుంగొననైన, ననుంగు నెయ్యుడా!

* * *

సైపగరాని నీ విరహజాగరదోషము దుర్నివారమై
పాపము! నీదుచూపు నొక స్వప్నమునందున నేని గూర్పబో
కా పువుబోడికిఁ; వెలలు నశ్రుజలమ్ములవేసి వెల్లువల్
మోపుచు నిత్తటిం ద్వదవలోకవినోదము గూడ బాపెరా!

* * *

ఏగెను దూరదేశమున కింట ననుఁ విడనాడి ఒంటిగా
రాగల డింక, నే నలిగి రాపున బెట్టెద, అంత నాతఁడుఁ
వేగుచు కాళ్ళ వ్రేళ్ళ బడి వేడుకొనంగల; డన్న కోరికల్
సాగ ఫలించుటే పరమభాగ్యము గల్గిన చానకో గదా!

స్వాతంత్ర్యం

శ్రీ శ్రీ రంగం శ్రీనివాసరావు.

నా స్కూలుకాపీ బుక్కు మీద
నా బల్ల మీద చెట్ల మీద
ఇసుక మీద మంచు మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

చదివిన ప్రతి పేజీ మీద
తెల్లని ప్రతి కాగితం మీద
రాయి రక్తం అట్ట మీద బుగ్గి మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

తళుకు బెళుకు భ్రమల మీద
సిపాయీల తుపాకుల మీద
మహారాజుల కిరీటం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

అడవి మీద ఎడారి మీద
పిట్ట గూళ్ళ మీద చీపురు కట్టల మీద
శిశుత్వపు ప్రతిధ్వనుల మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

చిత్రమైన రాత్రుల మీద
పగళ్ళ తెల్లని వేడి వేడి అన్నం మీద
పెళ్ళి మాటలాడుకున్న ఋతువుల మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

నా నీలాకాశపు చింకిపాతల మీద
చెరువు లోని సూర్యుని మీద
చంద్రుని సజీవ సరోవరం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

ప్రపంచపుటంచున పంటపొలాల మీద
పక్షుల రెక్కల మీద
నీడల గాలితిరుగుడు మరల మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

ఉదయిస్తున్న ప్రతి పవనాంకురం మీద
సముద్రం మీద నా కలం మీద
వెర్రెత్తిన పర్వతం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

మబ్బు గుంపుల నాచు మీద
తుపానుల చెమట మీద
రుచి లేని చిక్కని వాన మీద
నీ పేరే రాస్తాను!

రంగు రంగుల రూపాల మీద
ఇంద్ర ధనుస్సు గంటల మీద
స్పర్శించదగ్గ సత్యం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

ఆంధ్ర శిల్పి

మేలుకొంటున్న సందుల మీద
విస్తరిల్లుతున్న వీధుల మీద
శృంగాటకాల వరదల మీద
నీ పేరే రాస్తాను!

వెలిగించిన దీపం మీద
మరణించే దీపం మీద
మళ్ళీ కలుసుకున్న మా ఇళ్ళ మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

రెండుగా తరిగిన పండు మీద
అద్దం మీద నా గది మీద
శూన్యమైన నా శయ్యా శంఖం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

నా కుక్కపిల్ల గూటి మీద
రిక్కించిన దాని చెవుల మీద
దాని అడ్డదిడ్డపు పాదం మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

కిర్రుచప్పుడు తలుపు మీద
నాకు తెలిసిన నేను ప్రేమించిన వస్తువు మీద
పవిత్రాగ్నుల కెరటం మీద
నీ పేరే రాస్తాను!

శ్రావ్యమైన శరీరం మీద
స్నేహితుల ముఖాల మీద
చాచిన ప్రతి హస్తం మీద
నీ పేరే రాస్తాను

వింతైన కిటికీ అద్దం మీద
పెదవుల పై నిలిచే ఏకాగ్రత మీద
నిశ్శబ్దానికి చాలా అవతల
నీ పేరే రాస్తాను !

నా కూలిపోయిన గుడిసె మీద
పడిపోయిన నా దీప గృహాల మీద
నా విసుపుదల గోడల మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

కోరిక లేని అదృశ్యత మీద
నగ్నమైన ఒంటరితనం మీద
మరణపు సరిహద్దుల మీద
నీ పేరే రాస్తాను

ఇప్పుడే కోలుకొంటున్న ఆరోగ్యం మీద
నిష్క్రమించిన ప్రమాదం మీద
జ్ఞాపకం లేని ఆశ మీద
నీ పేరే రాస్తాను !

ఒక శబ్దం శక్తి వల్ల
నా బతుక్కి పునర్జన్మ !
ఎందుకు జన్మించానా ?
నిన్ను తెలుసుకోవాలని !

నీ మననం నా జననం
స్వాతంత్ర్యం !

పాల్ ఎలార్డ్ రచనకు అనువాదము.

మహాత్మునకు జోతలు

శ్రీ 'రజని'

ఇదె జోతా! నీ కిదె జోతా!
ఓ స్వాతంత్ర్య భారత పితా! ఇదె జోతా!!

పర పాలనలో దాస్యాంబుధిలో
తెరువు నెరుంగని దీర్ఘనిద్రలో
మరిగిన నరులకు సత్యాగ్రహమను
వరాయుధమ్ము నొసంగిన నేతా!
నీ కిదె జోతా, ఇదె జోతా!
ఓ స్వాతంత్ర్య భారత పితా!! ఇదె జోతా!!

మన్నిక గలిగిన నర జాతులలో
ఎన్నిక గలదోయ్, మన జాతియునని!
మా కొక దేశము, మా కొక జెండా
మా కొక యున్నతి నిచ్చిన నేతా!
నీ కిదె జోతా! ఇదె జోతా!
ఓ స్వాతంత్ర్య భారత పితా!! ఇదె జోతా!!

కరుణా శేషువు కవ్వపు త్రాడుగ,
మరిగెడు పగలే మంథానాద్రిగ,
నరులహృదంబుధి తరచితరచి, శాం
తి రూప సుధ నందించిన నేతా!
నీ కిదెజోతా, ఇదె జోతా!
ఓ స్వాతంత్ర్య భారత పితా!! ఇదె జోతా!!

మహాత్మ ప్రశస్తి

శ్రీ గణపతి శాస్త్రి

నిను దలచు నంత నల్లన కన్గవ న్నేడు,
మును బోధి విటపి చల్లని నీడ నలనాడు,
చిని మేకపిల్ల నక్కున జేర్చి ముద్దాడు,
ఘనకృపా మూర్తి శాక్యర్షి వెల్గుల నిండు!

క్రూర విద్వేష సంకుల మంధకారమ్ము!
పారద్రోలును భవత్పరమ శాంత మహమ్ము!

జగతి నల్దెసల రోష శ్యామ ధూమమ్ము,
పగులు హృదయాలు కోపజ్వాల లెగజిమ్ము,
మతము పతితము మహోన్మత్తమై చెలరేగె!
గతి లేనిదీ ప్రజాతతి దీనమై మూల్గె!

ఆ శాంతమున కృపాహ్వాన మ్మొనర్చెదవు!
ఆ శాంతి దేవతా భయ ముద్రవో నీవు!

పాపలం గలిసి పసిపాప వని పించెదవు!
పలుకులం బోసినవ్వుల మేల మాడుదువు!
కల మాట జెప్పి యుక్తుల మిన్న వైనావు!
ఇల నహింసయె మేలి వెలుగు బాటన్నావు!

అన్నింట మముబోలు చిన్ని మానిసి వీవు!
మిన్నంటు నీ తేజమే కనుల కచ్చెరువు!

మహాత్మ ప్రశస్తి

మనిషి నిర్మించు సామ్రాజ్యాలు నశియించు !
మత విమూఢత కాలగతి గాలిలో బోవు !
మహితమై నీ క్షమా మాన్య సందేశమో !
బహుయుగాలుగ లోకమహతిపై మార్మ్రోగు !

చిఱు నవ్వులో స్వర్గ మురలించు నీ మూర్తి !
మెఱయించుతం భువిం చిరము శాంతిజ్యోతి !

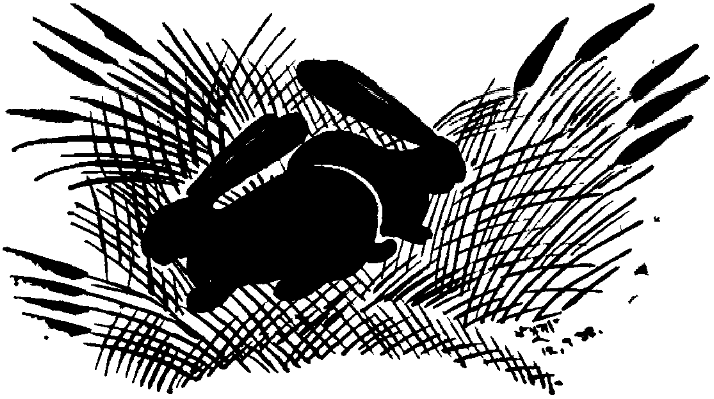

అఖిల భారత చిత్ర కళా ప్రదర్శనము

శ్రీ పిలకా లక్ష్మీనరసింహమూర్తి

మదరాసు జిల్లా ఆంధ్ర కాంగ్రెసు సంఘము వారి యాజమాన్యమున అఖిలభారత చిత్రకళా ప్రదర్శనము సెప్టెంబరు అక్టోబరులలో జరిగింది. ఎంతో వ్యయ ప్రయాసలకు ఓర్చి ఈ ప్రదర్శనము జరిపించి [illegible] చేశారు. శ్రీ [illegible] ప్రదర్శన ప్రారంభకులు. ఈ ప్రదర్శనం జనాన్ని ఆకర్షించి ఆనందింప చేసింది. పెద్దలు చక్కగా ఉన్నదని ప్రశంసించారు.

ఈ ఆనంద సమయములో స్వర్గీయ దామెర్ల రామారావు, సి. ఎస్. వెంకటరావు, దొరైస్వామి, రవివర్మ గారల చిత్రాలు చూసే భాగ్యము కలిగింది. నేటి చిత్రకారులందరకు [illegible] వందనీయులు. వీరి పవిత్ర స్మృతి మనకు చిరస్మరణీయము.

భారతీయ చిత్రకళలో స్వర్ణయుగము గడచిన తరువాత, ఆంగ్ల పరిపాలనా కాలములో అంధయుగము కొంతకాలము గడిచినది. చిత్రకళలో ఆ నాడు మనకబ్బిన దోషములు అస్థగితము లైనవి. మన చిత్రకారులు సజీవమైన భారతీయ రచనా సంప్రదాయాలు విస్మరించి అసహజములైన అన్యసంప్రదాయములలో పౌరాణిక చిత్రాలు బహుళంగా చిత్రించారు. ఈ ప్రదర్శనంలో ప్రదర్శింపబడిన చాలా పౌరాణిక చిత్రాలలో స్ఫుటంగా ద్యోతకమౌతూన్న తృతీయ పరిమాణము ఒక అపకృతి. ఈ పరిమాణము పాశ్చాత్య చిత్రకళ లోనిది. ఇది మనచిత్ర కారులనేకులు అలవరుచు కొన్నారు. ఇది తప్పని సరిగా పౌరాణిక చిత్రాలలో వచ్చి పడినది. ప్రాక్ దేశ చిత్ర సంప్రదాయము లన్నీ ముఖ్యముగా ద్విపరిమాణాత్మకములు. కొందరు తృతీయ పరిమాణము [illegible] అజంతా కుడ్యచిత్రాల లోని మూడవ పరిమాణము పాశ్చాత్య చిత్ర సంప్రదాయములలోని పరిమాణము వంటిది కాదు. అజంతా చిత్రాలలో ఇది సంజ్ఞా మాత్రము. ఇప్పటి వారిలో అనేకుల వలె ప్రాచీన భారతీయ చిత్రకారులు తృతీయపరిమాణము దీక్షతో సాధించి అలవరచుకొన్నది కాదు. ఈ పరిమాణము వారు రచనా సౌలభ్యములో అలవరచుకొన్న లలిత [illegible] సమ్మేళనములో ఒదిగి ప్రతిభాసించినది. తరువాత కుడ్యచిత్రములు పెద్దవి. కనుక వాటిని ఒకదాని నుండి మరియొకటి వేరుచేసి స్ఫుటంగా కనబరచుటకు ఈ పరిమాణము తగుమాత్రముగా కనబరిచినారు. అది నేటి పౌరాణిక చిత్రములలోవలె అప్రగ్రంకము కాలేదు.

రవివర్మ చిత్రాలలో ఈ అపకృతి నిండి ఉన్నది. ఆయన చిత్రించని పౌరాణిక చిత్రం లేదు. రవివర్మ చిత్రములను గురించి ప్రసిద్ధ కళా విమర్శకులు గుణదోషములను వివరించి యున్నారు.

రామారావు గారి చిత్రములన్న ఆంధ్రులకమిత గౌరవము. వీరు నేటి ఆంధ్ర చిత్ర కారులలో అనేకులకు గౌరవనీయులు. ఇప్పటి యువక చిత్ర కారు

లందరిలోను ఒకానొకప్పుడు వీరి ప్రభావము బాగా పని చేసి ముందుకు నడిపింది. ఈ మహనీయుడు బ్రతికి బట్టకట్టినచో ఆంధ్ర చిత్రకళోద్యమంలో యుగ పురుషుడయ్యేవాడు. ఆ అదృష్టము మనకు పట్టలేదు. అయినా ఆంధ్ర చిత్ర కళాచరిత్రలో ఈయన ధృవతారలా మెరుస్తూనే ఉంటారు. వీరి రచనా పద్ధతులు పాశ్చాత్యము లైనా కండగల చక్కని భావాలు చిత్రించారు. అదిమి పట్టలేని ఆవేశము రంగులలోను రేఖల్లోను ఒదిగి ఉంటుంది. ఇక్కడ ప్రదర్శించిన చిత్రాలలో ‘పుష్పాలంకారము’ ఎంతో బాగుంది.

సి. యస్. వెంకట రావు గారు కళనే సర్వస్వంగా ఎంచుకొని బ్రతికిన ఆదర్శజీవి. సన్నగా పొడవుగా ఉండే వారి స్త్రీలను. బొమ్మల్లో జీవకళ ఉట్టి పడుతూ ఉంటుంది, చిత్రాల స్త్రీ మూర్తులు రమ్యమయిన సృష్టి. వీరి చిత్రాలలో ‘దేవదాసి’ చిత్రము గొప్పది.

దొరైస్వామి గారు చెన్నపురి లలిత కళాశాలలో ప్రధానోపాధ్యాయులుగా పనిచేస్తూండేవారు. ఆ రోజుల్లో విద్యార్థి బృందమును ఎంతో ఆదరించి వారికి చిత్రకళ చాలా శ్రద్ధగా నేర్పేవారు. వీరి చిత్రాలలో శివతాండవ చిత్రము ఎంతో బాగుంది.

చిత్రా గారి హిమాలయ దృశ్య చిత్రాలు అనేక పాశ్చాత్య పండితుల మన్ననలు పొందినవి. ప్రసిద్ధ కళా విమర్శకులు ఇవి అపూర్వమైన సృష్టి అన్నారు. నిత్యము కళా వ్యాసంగముతో జీవితము గడుపుతున్న ప్రతిభావంతుడీయన. అనేక మంది చిత్రకారులవలె కలలు మాత్రమే కని ఊరుకోలేదు. వీరి బంగారు కలలు శిల్పి, ఆంధ్ర శిల్పులుగా అవతరించినవి. ఇవి చిత్రకళకు మహత్తరమైన సేవ చేస్తున్నాయి.

ఇంకా ‘ఒక చిత్రకారుడు’ చిత్రించిన ‘బుద్ధభగవానుని చరణములయందు’ అను చిత్రము అనేకులను ముగ్ధులను చేసినది. అసిత్ కుమార్ హాల్దారు “రుబాయత్ ఉమార్ ఖయ్యాం” అనే శీర్షికతో చిత్రించిన చిత్రములలో ఒక రేఖా చిత్రము ప్రదర్శింపబడింది. ఇది ఎంతో చక్కని చిత్రము.

అడివి బాపిరాజుగారు ఆంధ్ర చిత్రకారులలో వేలుమడిచి లెక్కపెట్టవలసిన వారు. ఈ భావుకుడు రసాత్మకుడు. ఈయన కుంచెకందని భావము లేదు. వీరి చిత్రాలలోని రసధుని ద్రష్టను వెన్నవైచుకొని పోవునంతటి వేగము కలది. “బింబిసారు”ని చిత్రములో భారతీయ చక్రవర్తిని ఆనాటి ఔన్నత్యముతో మన కనులముందు నిలిపినారు.

ఇంకా గుఱ్ఱం మల్లయ్య, అంకాల వెంకటసుబ్బారావు, ట్రినిడేడ్, రామానుజం, వరదా వెంకటరత్నంగారల చిత్రాలు ఎంతో బాగున్నవి.

నవ్య చిత్రకారుల చిత్రాలు చాలా వచ్చాయి. వీరిలో రామలింగేశ్వరరావు కె. శ్రీనివాసులు, పైడిరాజుగారల చిత్రాలు ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి. ఇంకా యువక చిత్రకారులలో ఇక్కడ ప్రదర్శించిన వారిలో సత్యనారాయణరాజు, రాధాకృష్ణ, రామగోపాల్, రామస్వామి, హనుమయ్య, మునిస్వామిగార్ల బొమ్మలు చూడదగ్గవి.

ఈ ప్రదర్శనంలో ఆచంట జానకిరాము గారి చిత్రాలు చూడ సొంపుగా ఉన్నవి. వీటిలో “ఆదర్శ జీవులు” గంభీరంగా ఉంది. ఆడయారు బిసెంటు స్కూలులో శ్రీ కె. శ్రీనివాసులుగారి శిక్షణలో చిత్ర రచన నేర్చుకుంటూన్న చిరంజీవుల చిత్రాలు ఎంతో బాగున్నవి. ఈ పసివాళ్ళకు, వారి గురువునకు పరమేశ్వరుడు ఆయురారోగ్యము లిచ్చుగాక!

అఖిల భారత చిత్రకళా ప్రదర్శనము

ఇంకా స్త్రీలు చక్కని చిత్రాలువేసి ప్రదర్శించారు. స్త్రీలు సంగీత సాహిత్యములేకాక — చిత్రకళ, కుటీరపరిశ్రమలు చేపట్టి దేశాభ్యుదయానికి కృషి చేయటానికి ఎంతైనా అవకాశంఉంది. వీరిలో కమలాబాయి, మీరాబాయి, తుంగల లక్ష్మీదేవి గారల చిత్రాలు బాగున్నవి.

కొందరు చిత్రకారులు, ఛాయా చిత్రముల ననుసరించి, నెగటివ్‌లననుసరించి రూపచిత్రాలు గీశారు. అనుకరణ దోషము చెడ్డది. సృజనా కౌశలము ప్రధానమయిన కళల విషయములలో అనుకరణ మరీచెడ్డది. అనుకరణ చిత్రములు ప్రదర్శించుట తమ్ముతాము మోసగించుకొని-ఇతరులను మోసగించుట. ఇట్టివారిని ప్రోత్సహించుట అపమార్గములలో ప్రోత్సహించడమౌతుంది.

ఈ ప్రదర్శనానికి మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి, సీతాదేవి, తేజోమూర్తుల కేశవరావు, పణికరు, గోఖలే మొదలగు చిత్రకారులు అనేకులు ప్రదర్శింపక పోవడం ఆశ్చర్యకరముగాఉంది!

శ్రీ చామకూర సత్యనారాయణగారు జిల్లా కాంగ్రెసు సంఘమువారికి చేదోడువాదోడుగా ఉండి సహాయంచేశారు. మొత్తంమీద ప్రదర్శనం జయప్రదంగానే జరిగింది.

గులాబీ అత్తరు

శ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

ఒక్క అడుగు వేస్తే దివాంజీ కనపడతాడు.

అటుగా ఒక్కమాటు తమ కేసి చూస్తే చాలునని ఆత్రపడుతూనూ, అతని కటాక్షం ఆశిస్తూ, అతని అనుగ్రహం ఎదురుచూస్తూనూ, అతని ఆలంబనం నమ్ముకునీ, అతనిచేత "సరే" అనిపించుకోడానికి తగ్గ యెత్తు లాలోచించుకుంటూనూ, అయినా, అతని లోభగుణం మాత్రం లోపల్లోపల గర్హించుకుంటూనూ ఆగదిలో పరివేష్టించి వుండిన ఆశ్రితులూ, పౌరప్రముఖులూ, రాజబంధువుల్లూ, రాజపురుషులూ కొంద రక్కడికే కనపడుతున్నారు.

వారిలో కొందరు తనకేసిన్నీ చూశారు.

అలాంటి చోట నుంచుని, మొదట, వొక్కమాటు గదిలోకి తొంగిచూసి, తరవాత, నిటారుగా నుంచుని, నుంచున్న వెంటనే తాపీగా రెండు చేతులూ చాపి, గభీమని బిరడా తీసి, సీసా గాలివాటాన పెట్టాడు షుకురల్లీఖాను, తల వెనక్కి విరుచుకుంటూ.

బిరడా తీశాడు, అంతే, వెంటనే బిగించేశాడు.

కాని, ఆక్షణమాత్రానికే అతని చుట్టూ వుండిన జవానులు తుళ్ళిపడి మత్తెక్కుతున్న ట్టయిపోయారు.

లోపల వుండిన పెద్ద మనుష్యులు, ఉలిక్కిపడి మొగవ్రాపిరి తీసుకుంటూ యిటు చూశారు.

దివానుకి పక్కగానూ, కొంచెం వెనకపాటుగానూ నుంచునివుండి, దివాను రాతలు ఓరగంట చూస్తున్న రాణేదారున్నూ చకితుడై "వచ్చాడా?" అన్న ట్టొకమాటు గుమ్మంకేసి చూసి, మళ్ళీ మొగం వంచుకున్నాడు, సాలోచనగా.

అప్పటి కప్పుడే వ్రాయక మొగం పైకెత్తి "ఏయ్ ఏమిటి కంపు?" అంటూ గద్దించాడు దివాంజీ, దగ్గరుంటూనూ తీక్ష్ణంగా చూస్తూనూ.

దీంతో, పండువెన్నెల్లో కటికచీకటి రేఖ విరిసినట్టయింది.

కొంచెం ఘాటుగానే వుండినా, హృదయంగమమైన పట్టవేళ్ళ అత్తరు కమ్మదనం దివాంజీకి కంపుగా తట్టడం చూసి, లోపల వుండినవా రందరూ మొగమొగాలు చూసుకున్నారు, ఉబికిన నవ్వు కళ్లల్లో కుక్కుకుంటూ.

"అరే, అరే" అనుకుంటూ మొగం పక్కకు తిప్పుకుని, రాణేదారు, పెదవి కరుచుకున్నాడు,-తన రసికత గుర్తించమన్న ట్టొక రాజబంధువు కేసి బెల్లించి చూస్తూ.

జవానులున్నూ అందుకు వింతపడి అపవారించి పెదవులు కరుచుకున్నారు.

ఖాను కొయ్యే అయిపోయాడు.

కంపు అన్నమాట అపశ్రుతిగా కనపడిం దతనికి.

ఏమంచి పరిమళంగల [illegible] వస్తువుల్లో, ఆ దైవ సౌరభం కంపుగా నేలపరించుకునే మనిషి కనపడడం అతని కిదే మొదటిసారి.

మొన్న మొన్ననే — రెండు మాసాలపాటు నానా అవస్థలూ పడిగాని గోలకొండ కోటలో అడుగు పెట్టలేకపోయా డతను.

అసలు, వజీరు దర్శనమే కాలేదు, నెలా పదిహేను దినాలు పడిగాపులు పడివుంటేనే గాని.

ఆ ప్రయత్నంలో, నిజంగా, తల ప్రాణం తోకకు వచ్చిందతనికి; కాని దర్శనం యిచ్చాక మాత్రం యీ వట్టివేళ్ల అత్తరుకే ఆ వజీరెంత ముగ్ధుడయి పోయాడనీ!

అప్పుడక్కడ వుండినవారున్నూ ఎంత సంబరపడ్డారు!

తరవాత, నవాబున్నూ ఎంత మెచ్చుకున్నాడు కాదూ?

మరి యిక్కడ, పెద్దాపురంలో. అడుగు పెట్టిన నాడే కావలసిన భోగట్టా అంతా దొరికిపోయింది.

మర్నాడే రాణేదారు ప్రసన్నుడయిపోయాడు.

మూడో నాడే కోటలో ప్రవేశం దొరికింది.

అయితే, అంత సౌలభ్యానికీ చివరికిదా పరిణతి?

హిందువులలో విభ్రమవిలాసాలకు తగినంత విలక్షణత లేకపోవడం అత నెరుగును.

పోనీ అంటే, నిర్లిప్తత కూడా అంతంతగానే వుండడమున్నూ అత నెరుగును.

అయితే మాత్రం, యింత తల్లకిందులా?

ఇంతటి: [illegible] అత్తరు సువాసన [illegible]గా బాగ పడే మనిషి రాజు తరవాత రాజంతవాడయి వుండడమా?

దీనివల్ల, మహారాణా ప్రాభవం విషయమూ, కావలసిన సౌకర్యాల విషయమూ దివాంజీకి లక్ష్యం లేదనుకోవాలా, మహారాజు ప్రవృత్తి కూడా యిలాంటిదే అనుకోవాలా?

ఇది మిక్కిలీ అసంభావ్యంగా కనపడిందతనికి.

"చివరికి ఏమి సంభవిస్తుందో" అని అనుమానమున్నూ పట్టుకుంది.

ఇంత మాత్రాన నిరాశ చేసుకోలేదు. గాని చేసుకోక తప్పదేమో అన్నట్టు జవాన్లకేసి అభావదృష్టులు పరిపాడతను.

ఈ స్థితిలో "ఏయ్, జవాన్" అని పిలిచాడు రాణేదారు, ద్వారంకేసి చూస్తూ.

"చిత్తం బాబయ్యా" అంటూ వెంటనే లోపలికి వెళ్లి "ఢిల్లీనుంచి అత్తరువర్తకుడు వచ్చి దర్శనం కోరుకుంటున్నాడండి" అని విన్నవించాడు.

దీనిమీద "అతనే. నేను మనవిచేసుకున్న సాయిబే నండి" అన్నాడు రాణేదారు, మెల్లిగా.

కాని దివాంజీ ముఖం పైకెత్తలేదు.

పైపెచ్చు "దివాణంలోనే అంగడి తెరుస్తాడటనా సాయిబు?" అని ముదలకించాడు, కొంచెం కటువుగా.

ఇది వినిన్నీ ఖాను తెల్లపోయాడు.

ఖానే కాదు, రాణేదారు కూడా యింకే అందుకు ప్రత్యుత్తరం చెప్పలేకపోయాడు.

కాని "చిత్తగించారూ?" అంటూ వొక బోసినోటి శాస్త్రులు మాత్రం అందుకున్నాడు, తన ప్రతిభ చూపించడానికి యిలాంటి మంచి అవకాశం దొరికినందుకు, సోత్సాహంగా నలుగురికేసీ చూస్తూ.

తరవాత, దివాంజీ తల వంచుకునే వుండడంవల్ల అతణ్ణి మాత్రం వుద్దేశించి, ఒక్కొక్కమాట కొక్కొక్క పెద్దమనిషి కేసి చూస్తూ "దివాణంలోనే అంగడి తెరుస్తాడటనా?" అంటే చెప్పలేను గాని, అదేను చేసింవాట్లో మాంచి భావుకత మాత్రం కనపడుతోంది. ఏమంటేనీ రాణేదారుగారి పరిచయ వాక్యాలవల్ల అతను ఫలానా అని మాత్రమే తెలుస్తుంది. అతని సామర్థ్యం నిగూఢంగానే వుండిపోతుంది. ఆవిషయం తనకి తానై చెప్పుకోడం రొంత

కిటికీ పక్కనే తామున్నది కాదు, అంచేత, తన అత్తరు సువాసనతోనే తన విషయం యావత్తూ విశదపరుచుకున్నాడతను. ఇది చాలా గొప్పగా వుంది. ఢిల్లీలో మసులుకుంటున్న మనిషికి ఇదొక లెక్కా? అక్కడ ఎంతెంతలేసి ఉమ్రావు లున్నారు' వారి దగ్గర మసులుకునే మనిషి సామాన్యుడయి వుంటాడా మరి? చాలా బాగుంది. తప్పకుండా చూడతగ్గవాడతను" అన్నాడతను, చివరి మాట రాణీదారుకి అందిస్తూ.

అయినా, దివాంజీ మాటాడలేదు.

చూడనూ లేదు.

రాస్తూ రాస్తూ వున్నడిన కలం, మాత్రం కింద పెట్టి పొమ్మంకొయ అంను కున్నాడంతే.

౨

"ప్రవేశ పెట్టు" అన్నాడు రాణీదారు, సరే అనే మాట దివాంజీ ప్రకటపరిచే పద్ధతి అది అని తెలును కనక.

ఈమాటమీద దివాంజీ కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి.

అతని బుర్రలో యేదో ఆలోచన ప్రవేశిస్తూ అది కళ్లల్లో ప్రతిఫలించింది.

తన రసజ్ఞత అంతా వ్యర్థం అయిపోయినందుకు సిగ్గుపడుతున్న రాణీదారు అది చూసి ఉలిక్కిపడ్డాడు.

అప్పటి కప్పుడే వొక్క అంగలో లోపలికి వెళ్లి "దివాంజీవారికి కోటి సలాములు. నేను ఢిల్లీనుంచి వచ్చానండి ఏలినవారి పాదాలు వెతుక్కుంటూ" అన్నాడు ఖాను, చేతు లూపుకుంటూనూ మూడు మార్లు వంగి లేస్తూనూ.

"ఏమి పని?" అనడిగాడు దివాంజీ, దర్పంగా, అతని సలాములు కళ్లతో అందుకుని.

"నే నత్తర్లు తయారుచేస్తాను మహాప్రభూ! దక్షిణదేశంలో, గోల్కొండ తరవాత పెద్దాపురం వొక్కటే చూడతగ్గది అని విన్నాను, రెక్కలు కట్టుకువచ్చి వాలాను, తమరు కటాక్షించాలి" అని వేడుకున్నాడు, ఖాను.

"రెక్క లుండడమే వస్తే యెక్కడో వొక్కచోట వెళ్లి వాలక ముడుచుకు కూచుంటాడా మరి యెవడయినా?" అని ముదలకించాడు దివాంజీ.

ఇందులో వున్న దెబ్బ ఖాను గుర్తించకపోలేదు; కాని "తమరు సరిగా సెల విప్పించారు మహాప్రభూ! ఏమంటే? రెక్కలున్నందుకు ఫలితం యెక్కడ సరసు ఉంటే అక్కడ వాలడమే. కనకనే, నా లుగు తరాల నాడు, మా కుటుంబం, పారశీక దేశం విడిచి ఢిల్లీ వచ్చి వాలింది. వచ్చాక కూడా సైన్యంలో చేరడాని కెన్ని అవకాశాలు తటస్థపడినా, పేరు తెచ్చిన కళాజీవిక విడిచిపెట్టలేక అత్తరులే తయారుచేసి ఢిల్లీ పాదుషాల ఆదరగౌరవాలు పొందుతోంది" అన్నాడు, ధోరణి మార్పించదలచి.

దీంతో "కావచ్చు" అన్నాడు దివాంజీ, కొంచెం వడి వుల్లి. కాని చూపుల్లో మాత్రం కాఠిన్యం కనపడలేదు.

"మా నాయనగారి సెలవుపొంది, నేను, దక్షిణదేశ ప్రభువులను సేవించుకోడానికి వచ్చాను. గోల్కొండ నవాబుగారూ, అక్కడి వజీర్లూ మా పరిశ్రమ గుర్తించి మిక్కిలి ఆదరించారు."

"ఇంకేం?"

“మనవిచేసుకున్నాను గదా, గోల్కొండ తరవాత పెద్దాపురమే చూడ తగ్గదని విన్నా నని! ముందు తమరిది చిత్తగించకోరుతున్నాను.”

ఇలా చెప్పి, ఖాను, మూత తెరిచి వొక చిన్న పెట్టె దివాంజీ సందుకొప్పెట్టెమీద వుంచాడు.

లోభాగాన, ఎర్రని ముఖముల్ గుడ్డ అతికించిన చక్కని పెట్టె అది.

అందులో వొక చిన్న సీసా.

చక్కని నగిషీపనితో యెంతో ముచ్చటగా వుందది.

సీసాలో సగానికి పైగా వుంది అత్తరు.

అది చూసి అక్కడివా రందరూ గుటకలు మింగారు.

“అది మల్లె అత్తరు మహాప్రభూ! అందులో వున్నది రెండే తులాలు; కాని రెండు వసంతాలకు తయారయిం దది”

“వోస్ !”

“మా వస్తువు మర్యాద మాకు మేమియీ చెప్పుకోడం ధర్మం కాదు. చిత్తగిస్తే తమకు తెలియందీ కాదు. అయితే, మొగం కొంచెం యెడంగా వుంచి మరీ మూత తీయించండి మహాప్రభూ”

దీనిమీద, అక్కడివా రందరూ తమ ఘ్రాణేంద్రియానికి ఏకాగ్రత అలవరుచుకున్నారు; కాని “మాట్లాడా టప్పటికి ముందు మూత తియ్యడమే పనా మాకు?” అనడిగాడు దివాంజీ, దురుసుగా.

ఖాను మళ్లీ కుతకుత లాడిపోయాడు.

అయితే, అధికారదర్పం వొక్కొక్క మనిషిలో యెలాంటి పశుప్రవృత్తి రేకెత్తిస్తుందో అతనికి బాగా తెలుసు.

లక్షల కొద్దీ అధికారులతో నిండి వుండిన ఢిల్లీ నగరంలో, అతను, మొదట ఆర్జించింది యీ పరిజ్ఞానమే.

ఇలాంటి వాటికి నసాళం అంటేటట్టు బదులు చెప్పడమూ అతనికి చేతనవును.

మరొక పనిమీద వచ్చివుంటే అత నందుకు సందేహించకా పోవును.

ఇప్పుడలా చేస్తే కార్యభంగం తటస్థిస్తుంది.

పారితోషికం కంటే అతనికి, తన అత్తరుకు దేవ దుందుభులు మోగడం యెక్కువ అగత్యం.

అది మహారాజు ఎదటపడగలిగితేనే సిద్ధిస్తుంది.

అంచేత, అతను ఓపికపట్టాడు.

ఇంతేకాదు.

అలాంటి దురుసు మనిషిని, అందుకు తగ్గట్టు మాట్లాడి అంతకంటే యెక్కువ నొప్పించడం కంటే, తగ్గిమాట్లాడి, దారికి తెచ్చుకొని పడికట్టుపట్టాలోకి దించడం కూడా వ్యవహర్తల లక్షణమే.

ఈ నిశ్చయంతో అతను “ఏలినవారు—”అంటూ ప్రారంభించాటప్పటికి, రాణేదారు కలగజేసుకుని “దివాంజీవారు, అది, సావకాశంగా తరవాత చిత్తగిస్తారు. ముందు నువ్వు వచ్చిన పనేమిటో మనవి చేసుకో” అని అందించాడు.

“చిత్తం,” చిత్తం, అంటూ వెంటనే మరో పెట్టె తెరిచి దివాంజీ యెదుట వుంచాడు ఖాను, రాణేదారు సమయస్ఫూర్తిని కళ్లతో మెచ్చుకుంటూ.

లోభాగాన, ఆకుపచ్చ ముఖముల్గుడ్డ అతికించిన చక్కని పెట్టె అది.

ఎర్రని అత్తరుతో, అపురూపమైన నగిషీపని చేసిన చిన్నసీసా వొకటి, కోటి కిరణాల కాంతి రత్నంలాగ మెరిసిపోతోంది, అందులో.

అక్కడివా రందరూ దాని స్వరూపానికే ముగ్ధులయి పోయారు; కాని దివాంజీ దానికేసి చూడనైనా లేదు.

అందుకున్నా నరాలు తోడేసినట్టయిపోయాడతను; కాని, యేమీ యెరగనట్టు "ప్రభువులకు తెలియంది లేదు" అంటూ ప్రారంభించాడు.

"పెద్దాపురం ప్రభువులకు నజరు పెట్టుకుందామని తయారుచేశా నది. గోల్కొండ నవాబుగారికి పట్టివేళ్ల అత్తరు మిక్కిలి ప్రియం అని తెలిసి అది యెంత శ్రద్ధగా తయారుచేశానో, పెద్దాపురం మహారాజులుంగారికి గులాబీ అత్తరు మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రం అని తెలిసి యిదీ అంత శ్రద్ధగానూ తయారుచేశాను. ఆసీసాలో వున్నది వొక్కటే తులం. దాని నిమిత్తం కాశ్మీరం జాతి పువ్వులు వాడాను. ఢిల్లీ పరిసరాలలో పారశీకజాతులే యెక్కువ. కాశ్మీరజాతి చాలా అరుదుగా దొరుకుతుంది. అంచేత, ఆకొత్త అత్తరూ తయారుకావడానికి ఖరాగా రెండేళ్లు పట్టింది మహాప్రభూ" అంటూ వివరాలు కూడా చెప్పాడతను.

ఇది విని అక్కడవారు దాని విశిష్టతా విలువా గ్రహించుకుని చాలా ఆనందించారు; కాని "అన్నేళ్ళా?" అనడిగాడు దివాంజీ, ముందు ముక్తగా.

"గొప్ప వస్తువులు తయారుచెయ్యాలంటే గడియల్లో సాగుతుందా మరి?" అంటూ ఖాను పరిశ్రమను మెచ్చుకున్నాడు తరువాత.

"అయితే యెంతకి కిట్టింది పాపం?" అనడిగాడు చివరికి, జాలిపడుతున్నట్టు చల్లించి చూస్తూ.

ఖాను నిర్విణ్ణు డయిపోయాడు.

అది గుర్తించి కళ్లంతా గర్వం చేసుకుని తల పంకించాడు దివాంజీ.

ఆ నిర్విణ్ణతా, యీ గర్వరేఖా చూసి అక్కడి పెద్ద మనుష్యులు చకితు లైనారు.

అనేక రాజసభలూ, ఎన్నో నవాబుదర్బారులూ చూసి, సమస్తమర్యాదలూ అనుభవించిన షుకుర్లీఖాను — అనేక శోధనలకు తట్టుకోగలిగిన ఆకళాశీలి యీ కొత్త దెబ్బకు వూగిపోయిన్నీ, మహారాజా మిక్కిలీ సరసుడని విని వున్నాడు కనక, రాజదర్శనంతో యీమనోవైకల్యం అంతా పోతుం దని ఆశించుకుని, అత్తరు సౌరభం కంపుగా భావించిన అధికారి దగ్గిర యింతకంటె రసికత వుంటుం దనుకోడం తనదే తప్పని తనకి తానే మందలించుకుని, అప్పటికి చేసేది లేక, యీ నిర్విణ్ణతా, దీంతో పుట్టిన కోపమూ, ఆవెంటనే వచ్చిన ఏవగింపూ అణచుకుని, వినయమున్నా తెచ్చుకుని "అది నజరువస్తువు మహాప్రభూ! దక్షిణదేశాని కంతకీ జాతిరత్నం శ్రీవత్సవాయి ప్రభువు నిమిత్తం ఉద్దిష్ట మైనదన్నీ, ఈకొలతలవల్ల దాని కిట్టింపుధర అడగడం మాకు మన్నన కాదండి" అన్నాడు, కళ్లలో బాధ కనపడుస్తూనే.

దీనిమీద "మరి మా ప్రభువులను నీ వెంతగా గౌరవిస్తున్నారో మాకు తెలియడం యెలాగా?" అనడిగాడు దివాంజీ, అహంకారం తొణికిస్తూ.

"పెద్దాపురం రాజసభలో యిలాంటి వస్తువుల విలువలు కిట్టింపులతో తెలిసి నే నెగ్గుకోగలనా మహాప్రభూ?"

"మా ప్రభువుకోసం ఉద్దిష్ట మైన వస్తువు వారి సెలవు పొందకుండా విప్పిచూడడం మాకు ధర్మమే అనుకోనా, నేను మరి?"

"మరి ప్రభువుల సన్నిధికి—"

"అది పరేనయ్యా! మేము వారి భృత్యులము కదా? మేమూ కొన్ని విధులు నిర్వర్తించుకోవాలి కదా?"

"మీను మనవిచేసుకునేది అదే మహాప్రభూ!"

"ఒకరితో మనవిచేసుకోడానికి సత్యం గుర్తించడానికీ చాలా అంతరం వుంది. మీఢిల్లీలో వజీర్లు ఏవ రేవస్తువు తెచ్చినా దాని మంచిచెడ్డలు తెలియకుండా అది పాదుషావారి సన్నిధిలో వుంచనిస్తారా?"

తల తాటించుకుంటూ దివాంజీ యిలా అడిగేటప్పటికి, ఖాను, నిలువునా నీరయిపోయాడు.

కట్టివేళ్ల అత్తరు సౌరభంతో అతని యెడల మిక్కిలి అనురక్తులయి వున్న పెద్ద మనుష్యులు యీమడత పేచీ విని నిర్విణ్ణు లయిపోయారు.

రాజబంధువులలో వొకాయన, రెుుగినిపడి. అప కారించి దివాంజీ యెడల నిరసనభావం కనపరచగా, బోనినోటిశాస్త్రులు "రాత" అన్నట్టు సుదుటి వేలుంచుకుని మొగం వంచుకున్నాడు.

రాణేదారు, ఇదంతా గుర్తించాడు.

వెంటనే ఖానుణ్ణి సంబోధించి "దివాంజీవా రిప్పుడు చాలా తొందరపనిలో వున్నారు. ఇప్పటికి వెళ్లిపో. మరో పూటు దర్శనం చేసుకుందువుగాని" అన్నాడతను.

"ఇది బాగుంది" అన్నట్టందరూ తల లూపుతున్నారు.

అంతమంది పెద్దమనుష్యులకు తన యెడల సానుభూతి వుండినందుకు తృప్తిపడి, మళ్లీ సలాములు చెప్పి బుర్రవంచుకుని బయలుదేరాడు ఖాను.

గుమ్మం దాటాటప్పటికే రెండు పెట్టెలూ తెచ్చి జవాను అతని చేతిలో వుంచాడు.

3

ఆరాత్రి తెల్లవార్లూ కంటికి నిద్రలేదు, ఖానుకి-నోటికి ముద్దా పోలేదు.

బుద్ధి కూడా మందగించి పోయింది.

కళ్లు మూసుకున్నా తెరుచుకున్నా దివాను చికిలింపు చూపులే కనపడ సాగాయి.

కిట్టింపు ధర చెప్పమనడం వొక్కటే వినపడ సాగింది.

దీంతో, క్షణక్షణమూ యీ దెబ్బోట్లు తింటున్నట్టే బాధపడిపోయా డతను.

అయితే, లోకప్రవృత్తి యేకముఖంగా వుండదు సత్యమే.

ముక్కుసూటిగా వెడదామంటే యెవరికీ సాధ్యమూ కాదు, నిజమే.

దీనికి సాయం, ప్రతిఘటనలు తటస్థిస్తే నే జీవితానికి పరిణతి.

ప్రతిఘటనలు అతిక్రమించగలిగితేనే జీవితానికి విజయమున్నూ.

కాని, ఒక్కొక్క జీవితానికి హృదయమే పునాది అయితే, మరొక్కొక్క జీవితానికి మేధస్సే ప్రధానం అయివుంటుంది.

ఎక్కడ మేధస్సు ప్రధానమో అక్కడ అనుభూతి తక్కువ.

అక్కడ సానుభూతిన్ని పూజ్యమే.

ఏజీవితానికి పునాది హృదయమో అక్కడే కళలకు స్థావరం.

అక్కడే కళలకు పరిణతి.

అక్కడే కళలకు వినియోగం.

గులాబీ అత్తరు

అక్కడే, తన్మాత్రంగా' ఆనందానుభవమున్నా.

అలాంటి ఆనందం తా ననుభవించా లన్నా ఇతర్లకు కలిగించా లన్నా, కళాశీలి మహాతపశ్శాలి అయి వుండాలి.

కళావేత్తృతలోనే—కళా సాధనలోనే తన జీవితం పరిపక్వం చేసుకుంటూ వుండాలి.

ఏమంటే ?

ఎవరి సంకల్పం విశుద్ధమో, ఎవరి హృదయం కళామయమో, ఎవరి దీక్ష అలోకసామాన్యమో, ఎవరి ప్రాప్యం లోకకల్యాణమో ఆ కళాశీలుల నిర్మాణాలే ద్వంద్వభూయిష్ఠమైన భౌతికజగత్తులో ధ్రువతార అయి మెరుస్తూ వుంటాయి.

నిజంగా, ఖాను, అలాంటి కళాశీలి.

అతని అత్తరులు అలాంటి ధ్రువతారలు.

అయినా "అక్కర్లేదు" అని చెప్పేస్తే, వెంటనే అతనర్థమూ చేసుకోగలడు, సులభంగా నిరాశా చేసుకోగలడు, నిర్విచారంగా వెళ్లిపోనూ గలడు.
కాని యిదేమిటి, యీ వాలకం ?

తన అత్తర్లకు విలువ కేవలమూ డబ్బే అయితే అందుకోసం అతనింత దూరం రానక్కరలేదు.

ఢిల్లీనగరమే వొక దేశం అంత.

అక్కడే ఎందరో ప్రభువులూ, సంపన్నులూను.

వారిలో, ఎందరో రసికులు.

అతని అత్తర్లు కళ్లకద్దుకునే వారు, వారిలో, మళ్లీ వందలూ వేలూను.

అయితే, పెద్దాపురం ప్రభువు, శ్రీశ్రీశ్రీ శ్రీవత్సవాయి చతుర్భుజ తిమ్మజగపతిరాజు రసికత ఢిల్లీలో గుబాళించింది.

ఢిల్లీపాదుషాల రసికతకు వంకలు దిద్దింది.

ఖాను ఆగలేకపోయాడు.

దీక్షపట్టాడు.

తపస్సులో కూచున్నాడు.

అపూర్వసాధన చేశాడు.

తహతహలాడిపోయాడు.

రెక్కలు కట్టుకువచ్చి వాలాడు.

కాని, షష్టిగడియలూ పువ్వులతోనే కాలం గడిపే అతని కిక్కడ ప్రభుదర్శనం గగనపుష్పం అయిపోయింది.

అపూర్వజాతిరత్నం గులకరాళ్లలో కూరుకుపోయిన ట్టనిపించిం దతనికి.

వచ్చివచ్చి ముళ్లకంచెల్లోనూ, మురికిగుంటలోనూ పడ్డట్టు బాధపడ్డా డతను.

"అంత ఢిల్లీలో కూడా—అంతంతలేసి వటీగ్గయినా చెయ్యలేని కుట్ర యిది" అని పరితపించా డతను.

బయట వుండగా పెద్దాపురం యెంత ఆశకొలిపిందో, ప్రవేశించాక అంత దిగగుంజేసిన ట్టనిపించిం దతనికి.

దక్షిణదేశానికి దక్షిణదేశమే దుష్టమృగసంకీర్ణమైన మహారణ్యంలా తోచిం దతనికి.

దీంతో "ముక్కూ మొగమూ యెరగని చోటికి రావడం మనదే బుద్ధితక్కువ" అని పిసుక్కున్నా డతను.

కాని, తన భృత్యుల చేతిలో వొక కళాశీలి ఎంత క్షోభపడిపోతున్నాడో మహారాజు కెలా తెలుస్తుంది ?

లోకంలో, ఎక్కడా కూడా, యిలాంటి అంతరువులు తప్పవంటే సమ్మతమే.

అయితే, ఎంతెంతలేని ధర్మరాజ్యాలలోనూ, మహోదారులైన ఎలాంటి ప్రభువుల పరిపాలనలోనూ, అసంతృప్తి కలిగిందంటే—ఏవగింపు పొటమరించిందంటే — విరోధభావం పుట్టుకువచ్చిందంటే—కల్లోలాలు చెలరేగాయంటే అక్కడ కార్యనిర్వాహకుల ఇలాంటి అతిలోక్యాలవల్లనే.

కాని, యేది యేమయినా ఖాను కిక్కడ వోకటే ఫలితం.

అంచేత "సమ్మానం మాట దేవు డెరుగును, మర్యాదగా అయినా యిక్కణ్ణుంచి వెళ్లగలమా ?" అని బెంగపట్టుకుందతనికి.

ఎటు చూసినా అంధకారమే కనపడిందతనికి.

ఇలా వుండగానే కోళ్లు కూశాయి.

పనిలో పని, కాకులు కూడా కూసేశాయి.

తెల్లవారడం తడువుగా వెళ్లి రాణేదారు పాదాల మీద వాలాడు, షుకురల్లీ ఖాను.

ఇంతవరకూ అంత గొప్ప అత్తర్లు పెద్దాపురం కోటకి రాలేదు, రాణేదారుకి తెలుసు.

ఖానుకి మంచి సమ్మానం జరగడం దివాంజీకి సుతరామూ ఇష్టం లేదు, ఇదీ తెలుసు అతనికి.

బుర్ర యెగిరిపోడాని కయినా వొప్పుకుంటాడు; గాని, ఖాను, కిట్టింపుధర చెప్పడు, ఇదిన్నీ తెలుసు అతనికి.

చూశాడంటే మహారాజు ఖానుఅత్తర్లు విడిచిపెట్టడు, ఇది, ఆసమయంలో, దివాంజీ సన్నిధిని వుండినవా రందరూ గుర్తించేశారు.

రాణేదారు ఆలోచించాడు.

ఉండుండి, "సాహసించగలవా ?" అనడిగాడతను.

"మానం నిలిచేటట్టు లేదు, ఇక ప్రాణాలెందుకూ ? ఆజ్ఞాపించండి" అని ప్రాధేయపడ్డాడు ఖాను.

"ఇక నువ్వు కోటలో ప్రవేశించడం అసాధ్యం—ప్రవేశించినా, ముందుకి వెళ్లడం అసాధ్యం. వెళ్లినా నిలవగలగడం దుర్ఘటం. ఇన్నీ జరిగితే మాత్రం నీకోరిక సఫలం అవుతుంది తప్పదు."

"సెల విప్పించండి"

"మహారాజు, దినమ్మా నాలుగ్గడియల పొద్దువేళ పంచకల్యాణి మీద కొండల్లోకి షికారు వెంచేస్తారు"

"సెల విప్పించండి"

"కోట ప్రాకారం దాటకుండా నువ్వు వారి కళ్లబడాలి. కనీసం, నీవట్టివేళ్ల అత్తరు అయినా వారి నాకర్షించాలి ?

"సెలవిప్పించండి"

"దివాంజీవారు, ఇదివరకే యిది వూహించి వుంటారు. ఇందుకు ప్రతిక్రియా ఆలోచించి వుంటారు. ఆజ్ఞలు మాత్రం యింతవరకూ పుట్టలేదు"

"సెలవిప్పించండి"

"నీకు అదృష్టం వుంటేనే ఆయన కిది మరుపు వస్తుంది. మహారాజు శెట్టిపుట్టినా మరుపు వస్తుంది. లేదూ, నువ్వు వంకదార ప్రవేశించలేవు"

"సెల విప్పించండి"

"నావల్ల కాతగ్గదింతే. ఇక నీ మేటికి అడ్డపడు"

ఖానుకి ఊపిరి తిరిగింది.

"నిన్న నేను దాఖలుచేసుకున్నది చందినీ అత్తరు ఇదిగో, ఇదిన్నీ స్వీకరించండి. దివాంజీవారికి నా మీద అనుగ్రహమూ లేకపోయింది, యిది వాడుకునే యోగమూ లేకపోయింది, యెవరేమి చెయ్యగలరూ ?

డాక్టరు. అనిబిసెంటు.

శ్రీ దేవీప్రసాదరాయచౌదరిగారి కాంస్య విగ్రహము

న ట రా జు.

ఎత్తుమానూరు దేవాలయము.

తమరు చివరి ఉపాయం చెప్పాను. బతికి వుంటే మీ మేలు మరవను"

ఇలా అని, మూడు మూళ్లు వంగి సలాములు చేసి ఖాను వెళ్లిపోయాడు.

౫

ఖాను కోటలో ప్రవేశించాడు.

వంకి దారి దాటి అనుమానిస్తూనే సభామండపాన్ని చేరాడు.

కాని ఇంతలో "అరె అరే" అని నాలుకలు కరుచుకుంటూనూ, "ఎక్కడికి ఎక్కడికి?" అని ప్రశ్నిస్తూనూ వచ్చి నలుగురు సిపాయీలు అతణ్ణి అటకాయించేశారు.

ఖానుకి, ఒక్క క్షణం రక్తం ఉడుకెత్తింది.

చూపులు చెదిరిపోయాయి.

ఇంతలో నిలవరించుకుని "నేను దివాంజీవారి దర్శనానికి వెడుతున్నా" నన్నాడతను.

"ఇప్పుడు వీలులేదు" అన్నారు సిపాయీలు.

"నేను పాతవాణ్ణేనయ్యా! నిన్న సాయంత్రం మాట్లాడే వున్నాను"

"అయితే, వారి లోగిలి దగ్గిరికి వెళ్లి కనిపెట్టుకుని వుండు లోకేం?"

"తాణేదారుగారి కచేరీకి తీసుకువెళ్లండి"

"వా రిప్పుడు దివాంజీవారి సన్నిధిలో వున్నారు"

"కనిపెట్టుకొనుంటాను, పోనీ"

"ఆపని వారి యింటి దగ్గిర, కోటలో వల్ల కాదు"

"ముందుకి రానివ్వకండి" అని సిపాయీల కొష్ఠ.

"ప్రాకారంలో నిలవగలిగితే చాలు" అని ఖానుకి సలహా.

ఉభయులకూ కావలసిన కాలహరణాని కభ్యంతరం కలగలేదు.

ఖాను యుక్తులు కురిపించాడు.

సిపాయీలు వాటికి లొంగకడలు వచ్చారు.

వారి సంపరినీ ఒరుసుకుంటూ పోతోంది కాలం. ఇంతలో, ఆచుట్టుపక్కల పనిచేస్తున్నవా రందరూ వచ్చి మూగారు.

వచ్చే పోయేవాళ్లున్నా నిలిచిపోయారు.

చూస్తూ వుండగానే మహారాజా చదరంగం స్నేహితులూ, దశావతారీసహచరులూ వచ్చి మూగారు.

"ఏమిటేమి?" టన్నారు కొందరు.

ఖాను తన అవస్థ అంతా చెప్పుకున్నాడు.

సిపాయీలున్నా తమ అసహాయస్థితి చెప్పుకున్నారు.

ఇలాగ ఒక్క గడియ గడిచింది.

అంతవరకూ అక్కడ నిలవగలిగినందు కానందిస్తున్న సిపాయీలు, మరొకడు వచ్చి యేదో చెప్పగా "ఇక దయచెయ్యి" అనడం ప్రారంభించారు.

"రాజు బయలుదేరుతున్నాడు. అంచేతనే వీళ్లు పొమ్మంటున్నారు. ఇక గెంటుతారు" అని గుర్తించాడు, ఖాను.

చిరవాంఛా, దీర్ఘశ్రమా యిలాగ వ్యర్థం అయిపోతున్నందుకు చాలా చాలా కుమిలిపోయాడతను.

చుట్టూ మూగి వుండినవారిలో పెద్దమనుష్యులుగా కనబడుతున్నవారి నుద్దేశించి "యీరాజ్యంలో కళాకారుల కిదా సమ్మానం?" అని నిక్కచ్చిగా అడిగాడు.

అంతే.

అతని శరీరం అంతా వాలిపోయింది.

కళ్లెర్రబడ్డాయి.

చూపులు నిశితబాణాలు అయి పోయాయి.

ఆ స్థితిలో ఆ ప్రసన్న గులాబీ అత్తరు పైకి తీశా డతను.

అందరూ చూపు లప్పగించేశారు.

“ఇది పెద్దాపురం ప్రభువుకోసం తయారు చేశాను” అంటూ ముందు, సీసా చేతపుచ్చుకుని పెట్టె కిందికి విడిచిపెట్టేశా డతను.

తరవాత మళ్లీ అందుకుని “ఢిల్లీ సాదుషావారు అటూ, పెద్దాపురం ప్రభువారు ఇటూ ఉన్న గౌరవభావంతో, నా శక్తినీ శ్రద్ధ పూర్తిగా వినియోగించి బొట్టుబొట్టుగా కూడబెట్టా నిది. ఒక్క రాకతో, నా పేరు దక్షిణదేశంలో నిలిచిపోతుం దన్న కోరికతో నా రక్తం అనుకుంటూ కూడ బెట్టానిది. అయితే, పెద్దాపురం ప్రభువు ఎంత రసికులో వారి పరివారం అంత విరసులు అని నేను తెలుసుకో లేకపోయాను. ఇది నాకు కాదు అమర్యాద. ఇది నా గులాబీ అత్తరుకు కాదు అగౌరవం. ఇది పెద్దాపురం మహారాజుకి అందించడానికి నా కిక మార్గాలు లేవు; కాని ఇది వెనక్కి తీసుకు వెళ్లడం నాకే కాదు. మా కుటుంబానికే శిరచ్ఛేదం. ఇక నాకున్న తృప్తి ఒక్కటే. నవాంజీవారి అతి లౌక్యంతో కనుమూసే మహారాజులుంగారి స్వచ్ఛ కీర్తి, ఢిల్లీ నివాసి షుకురల్లీఖాను గులాబీ అత్తరు సౌరభాలతో కలకాలమూ గుబాళిస్తూ వుంటుంది చాలు, నా కది” అంటూ పూర్ణ విశ్వాసంతో కోట గోడకేసి విసిరికొట్టా డతను సీసా.

సీసా భళ్లు మంది.

రాజసభ్యుల హృదయాలు ఝల్లుమన్నాయి.

ఆ ప్రదేశం అంతా అత్తరు సౌరభంతో గుప్పు మంది.

అందరూ ఆపరిమళానికి మత్తెక్కుతున్నట్టయి పోయారు.

తెలివి వచ్చి అందరూ కళ్లెత్తి చూశాటప్పటికి, హఠాత్తుగానూ, అప్రయత్నంగానూ వెనక్కి తిరిగి ఖాను, కనుమరుగయిపోయాడు.

ఇదేమిటో అని అందరూ వెనక్కి చూడగా, పంచకల్యాణి మీద కూచుని శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీవత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజులుంగారు అరగంట చూస్తూ అరసొక్కి వున్నారు.

మోర పైకెత్తుకుని వుండి, పంచకల్యాణి ఉండుండి అప్రయత్నంగా ఊపిరితీసుకుంటోంది.

* * *

ఇప్పటికీ, ఆ ప్రదేశంలో గులాబీ అత్తరు సౌరభం గుబాళిస్తూనే వుంటుం దంటారు, చూసివచ్చినవారు.

[౧౫ నిమిషాలకు సరిపోయేటట్టు కుదించి ౧౬-౫-౮౩ తేదీ సాయంత్రం ౭-౩౦ నిమిషాలకు మద్రాసు రేడియోలో చదివిన కథ యిది.]

ఆనందకుమారస్వామి

శ్రీ సంజీవ దేవ్

ఆయనబుద్ధి జ్యోతిర్మయం. ఆయన హృదయం రసమయం. ఆయన చేతలు చైతన్యమయం, ఆయన అనుభూతి ఆనందమయం. ఆయన సమీక్షలు సమత్వమయం. ఆయన శైలి సౌందర్యమయం. ఆయన జీవితం వీటన్నింటి మయం.

ఆయన వాస్తవంలో కల్పన చూచేవాడు; కల్పనలో వాస్తవం చూచేవాడు. వ్యష్టిలో సమష్టినీ, సమష్టిలో వ్యష్టినీ అనుభూతి చెందేవాడు. అయన రచనలు కాంతికిరణాలు. ఆయన పథం కాంతిపథం.

ప్రతిభ ప్రతిజీవిలోనూ వుంటుంది. అయితే కొందరిలో వెలుగుభాగం తక్కువ, నీడభాగం ఎక్కువ. మరికొందరిలో వెలుగుభాగం నీడభాగం సమానంగా వుంటాయి. ఇంకా కొందరిలో నీడభాగం తక్కువ వెలుగుభాగం ఎక్కువ. ఇక నూటికో కోటికో ఏ ఒక్కరిలోనో నీడలేక సంపూర్ణంగా వెలుగుభాగమే వుంటుంది. ఈ ఒక్కరిలో వాడే స్వర్గీయ ఆనందకుమారస్వామి. ఆయన వెలుగులో నీడలే లేవు !

ఏకముఖ ప్రతిభ బహుజనంలో గోచరిస్తే బహుముఖప్రతిభ ఏ ఒక్కరిలోనో గోచరిస్తుంది. ఆ ఒక్కరిలోవాడే ఆనందకుమారస్వామి. ఆయన ప్రతిభకు మూతలే లేవు.

విశేష సాహితీపరు లున్నారు, విస్తృత సంస్కృతీపరు లున్నారు. నిశిత వైజ్ఞానికు లున్నారు. నిగూఢ దార్శనికు లున్నారు. అద్భుత శిల్పవేత్త లున్నారు, అద్వితీయ లాక్షణికు లున్నారు. బహుభాషాకోవిదు లున్నారు, బహుళ భావమాధురీసంపన్ను లున్నారు. కాని ఏ ఒక్కరిలోనూ ఇందరు ఇమిడి లేరు. ఆనందకుమారస్వామిలో మాత్రం ఇన్నిరకాల వారూ ఇమిడిఉన్నారు.

ఆనందకుమారస్వామి ౧౮౭౭లో సిలోన్‌లో జన్మించాడు. ఆయనతండ్రి ముత్తుకుమారస్వామి పాశ్చాత్యవిద్యాపారంగతుడు. ఇంగ్లాండులో బారిష్టరుప్యాసై ఒక ఆంగ్లవనితను వివాహంచేసుకొని వచ్చాడు. వీరుభయులకూ జనించాడు ఆనందకుమారస్వామి. ఆనందకుమారస్వామి తండ్రి సింహళ తమిళుడు, తల్లి ఆంగ్లవనిత, తదుపరి ఆనందకు

మారస్వామి పెండ్లాడినదొక అమెరికన్ రమణిని. ఈ విధంగా ఆనందుని జనన ప్రవాహం అనేక చిత్రవిచిత్రమైన సెలయేళ్ల సమ్మేళనం — ఒక అంతర్జాతీయమైన కుండలి. ఈ అంతర్జాతీయ సాంకర్యమే ఆయన ప్రతిభను బహుముఖంగా మార్చింది.

ఆనందకుమారస్వామి విద్యాభ్యాసం సాంతం ఇంగ్లాండులోనే జరిగింది. ఆయన అభిమానవిద్యలు భూగర్భశాస్త్రం, వృక్షశాస్త్రం. వీటిలోనే ఆయన తన బి.యస్.సి., డి.యస్.సి. పట్టాలను పొందాడు లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలో. విచిత్రమేమంటే యీ విజ్ఞానశాస్త్రాలను అధ్యయనం చేస్తూనే భాషాశాస్త్రాన్నికూడ అభ్యసించాడు. సంస్కృతం, ప్రాకృతం, హిందీ, ఫ్రెంచి, డచ్చి ఇటాలియన్, లాటిన్, జర్మన్, తమిళం, సింగళీసు, స్పానిష్, గ్రీక్, ఐస్‌లాండిక్ మొదలగు యూరపీయభాషలలోనూ, ప్రాచ్యభాషలలోనూ ఆయనకు చక్కని పరిచయం వుండేది.

తరువాత ఆయన ౧౯౦౩—౧౯౦౬ ప్రాంతంలో సిలోన్‌లో Mineralogical Survey కు డైరక్టరుగా పని చేశాడు. అప్పటి సిలోన్ పరిస్థితి కేవలం పాశ్చాత్యవ్యామోహంతో నిండివుంది. జాతీయత అనేది ఎచ్చటా భావంలోగాని, మాటలోగాని, వేషంలోగాని, విద్యావిధానంలోగాని బొత్తిగామృగ్యమైపోయింది. జాతీయతా బంధనాల్లో ఏమాత్రమూ కట్టుబడని ఆనందకుమారస్వామిలాంటి అంతర్జాతీయవాదికి కూడ అప్పటి సిలోన్‌లోని ఆ పాశ్చాత్యవ్యామోహం, ఆ భావదాస్యం, ఆ అంధ అనుకరణ చాల అసహ్యంగా తట్టినవి. సింహళీయులు తమ మాతృభాషను మరచిపోసాగారు. తమ దేశపు శిల్పసంపదల గురించీ, తమ ఉత్తమ సాహిత్య సంస్కృతుల గురించి వారికి ఏమాత్రమూ శ్రద్ధగాని, గౌరవంగాని లేకుండా పోయాయి.

ఇలాంటి పరిస్థితి చూచి కుమారస్వామి జాతీయ పునరుజ్జీవనానికి కృషి ప్రారంభించాడు, "సిలోన్ నేషనల్ రివ్యూ" అనే పత్రిక నొకదాన్ని ప్రారంభించి, దానిద్వారా ప్రజలలో జాతీయ చైతన్యాన్ని జాగృతం చేయసాగాడు.

ఈ జాతీయ సంస్కృతి ఉద్యమమే కుమారస్వామిని క్రమేణా భారతీయ శిల్పప్రియునిగానూ, తదుపరి భారతీయ శిల్ప శాస్త్రజ్ఞునిగానూ చేసింది. ఆయన అభ్యసించింది విజ్ఞాన శాస్త్రాలను, చివరకు అనుశీలించింది శిల్పశాస్త్రాలను! వైజ్ఞానికుడల్లా కళారసికుడుగా, రూప మర్మజ్ఞుడుగా తయారైనాడు. ఆయన

తన శిల్పసమీక్షల్లో ప్రదర్శించిన ప్రతిభ అపారం, అనేక ముఖాల ద్వారా ఆయన శిల్పతత్వాన్ని పరిశీలించాడు. రసంరూపం గురించి ఆయన జ్ఞానం అగాధం. విశ్వవిఖ్యాత శిల్ప మర్మజ్ఞులంతా ఆయన చూపిన వెచ్చని వెలుగులో తమ తమ చలినీ చీకటినీ పోగొట్టుకొన్నారు. ఆయన వచనాలు శిల్పజగత్తులో నిర్వచనాలుగా నిలిచిపోయినవి.

ఆనంద కుమారస్వామి భారతదేశాన్ని ముమ్మారు సందర్శించాడు. ఆయన్ని నిజంగా అమెరికావాసిగా చేసింది భారతదేశమే, అనే సత్యంవల్ల భారతీయులు సిగ్గుపడాలో గర్వించాలో బోధపడకుండా వుంది! బహుశా రెండూ చేయాలేమో!

౧౯౧౦ లో కుమారస్వామి భారతదేశంలో సంచారంచేసి మారుమూలల విస్తృతంగా ఉన్న భారతదేశపు అనేక ప్రాచీన చిత్రాలను సేకరించాడు. చిత్రాలనే కాదు, భారతీయ శిల్పకౌశలాన్ని చాటే విభిన్న శిల్పవస్తువులనూ చాల జాగ్రత్తగా సంగ్రహించాడు. ఈసంగ్రహంలో రాజపుత్ర మొగలు చిత్రాలు చాల విలువైనవి వున్నాయి. ఇలాంటి అమూల్యమైన సాటిలేని శిల్పసంగ్రహాన్ని చేజిక్కించుకొన్న పిదప కుమారస్వామి భారతజాతికొక ఉత్కృష్ట విజ్ఞాపన చేశాడు. అందులో ప్రకటించిన విషయం— భారతీయులు కాశీనగరంలో ఒక మ్యూజియమునూ, సుందరమైన చిత్రశాలనూ గనుక నిర్మించి ఇచ్చినచో తన అమూల్య శిల్ప సంగ్రహాన్ని యావత్తూ దానికి సమర్పణ చేస్తానన్నాడు. ఇందును గురించి కొద్ది కదలిక కలిగిందిగాని మన జాతీయనాయకులెవ్వరూ ఆవిషయంలో విశేష శ్రద్ధ కలగజేసుకోనందున చివరకు అమెరికాలోని బోస్టన్ మ్యూజియం యజమానులు కుమారస్వామి కోరిన శిల్పశాలను నిర్మించి ఆ భారతీయ శిల్పసంగ్రహాన్ని స్వీకరించటానికి అంగీకరించారు.

అప్పటినుండీ ఆనందకుమారస్వామిగాని ఆయన విలువైన శిల్పసంగ్రహం గాని (భారతదేశంలో సేకరించినవైనప్పటికీ) భారతీయులకు దక్కకుండా పోవటం సంభవించింది. అసలు ఈ భారతీయ శిల్పసంగ్రహం భారతదేశం నుంచి అమెరికాకు వలస పోవటంలో భారతజాతికి ఎంత నష్టం వాటిల్లిందో భారత శిల్పప్రతిష్ఠకు అంత లాభం ప్రాప్తమయింది అనటం ఏమాత్రమూ అతిశయోక్తి కాదు.

అసలు ఒక దేశపు శిల్పసంపద మరొక దేశానికి వలస పోయినందువల్ల ఆ దేశానికి సంభవించే నష్టానికంటె ఆ దేశపు శిల్ప ప్రతిష్ఠకు లాభం ఎక్కువనే సత్యం నేడన్ని దేశాల

బుద్ధిమంతుల వల్లా గుర్తించబడ్డది. ఏదేశపు శిల్పసంపద ఆ దేశంలో ఉండిపోతే ప్రపంచంలో దాన్ని గురించిన గుణదోష విచారణ జరగకపోవటం మూలంగా ఆ శిల్పసంపద మరుగుపడిన సంపదగానే వుంటుంది; ఒకదేశపు శిల్పసంపదతో మరొకదేశం పరిచితం కావటంకష్టం. చీనాదేశపు ప్రకృతి చిత్రాలు క్రిందటి శతాబ్దంలో పాశ్చాత్య దేశాలకు వలసపోనట్లైతే నేడు చీనా చిత్రాల కంతపేరు ప్రఖ్యాతు లుండేవి కావు. జపానువారి కలర్ ప్రింటులుకూడ అంతే. భారతీయ చిత్రాలూ మూర్తులూ కూడా అంతే.

అయితే ఇందుగని ఒక దేశపు జాతీయ శిల్ప సంపదను మరొకదేశాని కర్పించి వేసి చేతులు కడుక్కొని కూర్చోటం ప్రోత్సహానీయంకాదు. ఏలంటే ఒక దేశపు శిల్పం మరొక దేశంలో వెల్లడికావాలంటే ఆయా దేశాల్లో ప్రదర్శనాలు ఏర్పాటు చేసి ఆ దర్శనాలు ముగిసిన పిమ్మట మరల ఏ దేశపు శిల్ప సంగ్రహాన్ని ఆదేశానికి రప్పించుకోవచ్చు. అంతేగాని మన శిల్పం ప్రచారం కావాలనే వుద్దేశంతో మన సర్వస్వాన్ని మరో దేశానికర్పించటం ఆత్మ విఘాతమే అవుతుంది.

బోస్టన్ మ్యూజియంలోని ఆనందకుమారస్వామియొక్క భారతీయ శిల్ప సంగ్రహం ప్రపంచంలో కల్లా మహోత్కృష్ట మైందనే ప్రఖ్యాతి పొందింది, తన ఉత్కృష్ట శిల్పసంగ్రహాన్ని బోస్టన్ మ్యూజియంకు సమర్పించినప్పటి నుండీ కుమారస్వామి అచ్చటే వాటి పరిశీలకుడుగా ఉండసాగాడు.

ఆనందకుమారస్వామి ఇంగ్లాండులో ఉంటూన్న రోజుల్లో స్వర్గీయ దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారికి ఆయనతో మైత్రి ఏర్పడ్డది. గోపాలకృష్ణయ్యగారు కుమారస్వామి గారిని గురువుగా భావించేవారట, వీరుభయులూకలసి 'అభినయదర్పణ' మనే గ్రంథాన్ని 'The Mirror of Gesture' అనే పేరుతో ఇంగ్లీషులోకి మార్చారు. ఈ అనువాదం ప్రపంచంలోని ప్రఖ్యాత విద్వాంసుల మన్ననలకు పాత్ర మైంది.

కుమారస్వామి రాజపుత్ర చిత్రకళను గురించి ప్రత్యేక పరిశోధనలు జరిపి రాజపుత్ర చిత్రాలను వర్గీకరణం చేసి నామకరణాలు చేశాడు. రాజపుత్ర చిత్రాలను రెండు ప్రధాన వర్గాలుగా విభజించి తదుపరి అందులో తిరిగి కొన్ని ఉపవర్గాలు ఏర్పరిచాడు. రాజపుత్ర చిత్రాలు 'రాజస్థాని' అని 'పహాడి' అని రెండు ప్రధాన వర్గాలక్రింద కొచ్చినవి. మరల 'రాజస్థానీ' అనేవర్గాన్ని జయపుర చిత్రాలనీ, బుందేలీ చిత్రాలనీ, 'పహాడీ'

అనే వర్గాన్ని కాంగ్రా చిత్రాలనీ, బశోలీ చిత్రాలనీ ఉపవర్గాలుగా విభాగించాడు. ఈ ఉపవర్గాల్లో ఇంకా అనేక రకాల చిత్ర చిత్రాలు ఏర్పడ్డాయి, బహుళ శ్రమకోర్చి యీ రాజపుత్ర చిత్రపరిశీలన విజయవంతంగా ముగించాడు

కుమారస్వామి రచించిన గ్రంథాలందులో ప్రత్యేకం భారతీయ కళాఖండాల బొమ్మలతో ప్రచురించిన సంపుటాలు ప్రత్యేక రూప సౌందర్యంతోనూ, ప్రజ్ఞాయుత భావగాంభీర్యంతోనూ పరిపూర్ణమై వున్నవి. ఆయన ఆంగ్లభాషా పాండిత్యాన్ని గురించి అనేక ఆంగ్లేయ విద్వాంసులు చాల ప్రశంసించారు. ఆయన ఆంగ్ల శైలి ఏ ఆంగ్లేయుడుకూడ రచించలేనంత మాధుర్యంగానూ గాంభీర్యంగానూ ఉంటుందని అనేక మంది పాశ్చాత్యుల అభిమతం.

శిల్ప సమీక్షలు చేసేప్పుడు కొన్ని భాష ద్వారా వ్యక్తం చేయజాలని నిగూఢమైన భావాలతో ఎదుర్కొంటాడు సమీక్షకుడు. ఆ అవ్యక్త మాధుర్యాన్ని వ్యక్తపరచేందుకు కొన్ని తరుణాల్లో భాష అశక్తమైపోతుంది. కాని కుమారస్వామికి ఇలాంటి జటిల సమస్యలను ఎదుర్కోటంలో ఒక స్వంత పద్ధతి వుంది. తన అమూర్త భావానికి ఆంగ్ల భాషల్లో సరైన పదం దొరకనప్పుడు ఏ సంస్కృత పదాన్నో, లేక ఏ జర్మన్ సమాసాన్నో వేసి ఆకొత్తపదానికి క్రింద వివరమైన అర్థాన్ని ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తాడు.

స్వామి వివేకానంద భారతీయ వేదాంతానికి విదేశాల్లో ఏ సేవ చేశాడో అంతకు మించిన సేవ భారతీయ శిల్పానికి విదేశాల్లో ఆనందకుమారస్వామి చేశాడు. భారతీయ శిల్పమర్మాలను విదేశీయులకు కరతలామలకం చేయటంల్లో కుమారస్వామి పూర్ణంగా కృతకృత్యుడైనట్లు నేడు భారతీయరూప శిల్పం అన్ని దేశాల్లోనూ సున్నితంగా అర్థం చేసుకోబడటమే ఒక గొప్ప దాఖలా. భారతీయ శిల్పతత్త్వాన్ని గురించి ఆనందకుమారస్వామి సృష్టించినగుట్టలుగాగల మహోత్కృష్టసాహిత్యమంతా వృథాగా పోతుందా మరి ?

శిల్పాన్ని గురించి కుమారస్వామి అభిప్రాయాలు అదొక రకమైన ఉన్నతిస్థాయితో వుంటవి. కేవలం రూపం యొక్క రసాస్వాదనను ఆయన అంగీకరించడు. తాత్కాలిక రూపం యొక్క సౌందర్యాభాసలతో తృప్తిచెందటం పనికిరాదంటాడు. రూప సౌందర్యానికావల మరుగుపడివుంటే విషయ వస్తువుకూడ ఉత్కృష్టంగా వుండాలంటాడు, జీవితానికి శుభప్రదంగా ఉపయోగపడని శిల్పం

ఉత్తమ శిల్పంకాదు. శిల్పానుభూతంటే జీవిత సత్యాలనుండి వేర్వేరై ఏవో కొన్నిసమయాల్లో మాత్రమే మనసుకుల్లాసం కలిగించే మత్తుపదార్థాల లాంటిది కాదు. శిల్పానురాగమంటే ఏ కొద్దిమంది ధనికులో కళాసామగ్రిని సేకరించుకొని తమసౌధాల్లో అలంకరించుకోటంకాదు. శిల్పం అంటే జీవితంలో ఒక భాగమే.

శిల్పమంటే భోగంకాదు, శిల్పమంటే యోగం. కార్మిక కర్షకుల నిత్యజీవితం కూడ శిల్ప సౌందర్యంతో నిండిపోవాలి. వారి ఇంటిలోని ప్రతి చిన్నవస్తువూ శిల్పంతో తొణికిసలాడాలి. వారి పూరిగుడిసెలు కూడ కళాతన్మయత్వాన్ని కలిగించేవిగా వుండాలి, ఇందుకు ప్రత్యేకంగా ధనం అవసరంలేదు. కావలిసింది విశేషశ్రద్ధ, వారి ఇండ్లగోడలుగ్రామీణ శిల్పుల చేత వివిధరంగులతో అలంకరింపచేసుకోవచ్చు. వారి మట్టిపాత్రలు కుమ్మరివారి పనితనం వల్ల అనేకవినూత్నరూపకల్పనలు పొందవచ్చు. శిల్పం ప్రతిజీవికి జీవితంలో ఒక భాగమైవుండాలి. ఆనందకుమారస్వామి అత్యుత్తమ 'మార్గ' శిల్ప పండితుడైనప్పటికి 'దేశి' శిల్పంకూడ అంతే అవసరమని గుర్తించి అందుకు తగిన కృషి చేశాడు.

ఆశ్చర్యం ఏమిటంటే విశ్లేషణ దృష్టిమాత్రమే ప్రధానంగా గల కుమారస్వామిలాంటి వైజ్ఞానికుడు శిల్పవేత్తగా ఎలా ప్రకాశించాడాఅని. సాధారణంగా వైజ్ఞానికులకుఆలోచనా శక్తితప్ప శిల్పసంబంధమైన అనుభూతిశక్తితక్కువ. కాని కుమారస్వామి జీవితం మాత్రం అందుకు వ్యతిరేక సాక్ష్యం ఇస్తుంది. ఆయనలో వైజ్ఞానిక బుద్ధియొక్క చంద్రకిరణాలుకూడ సమానంగా ప్రకాశించినవి.

పురాతన శిల్పాల పరిశోధనలో ఎక్కువగా మునిగివుండే కుమారస్వామికి ఆధునిక శిల్పంమీద అసహ్యం కలగలేదు. ప్రాచ్యశిల్పంమీద అమితాభిమానం గల కుమారస్వామికి పాశ్చాత్య శిల్పం మీద రోతజనించలేదు. ఆయనజీవితం ప్రాచీన నవీనాలకూ, ప్రాచ్యపాశ్చాత్యాలకూ ఒక సంధి.

కొన్ని సంవత్సరాలనుంచి కుమారస్వామి వేదపరిశోధన ప్రారంభించి అందునుగురించిన అనేక నవ్య సత్యాలను బహిరంగపరచాడు. ఆయన భారతీయ శిల్పాన్నేకాక భారతీయ సంస్కృతికి చెందిన అన్ని విభాగాలలోనూ సూక్ష్మ పరిశోధనలు చేశాడు.

భారతదేశంలో వ్యాప్తిలో వున్న విద్యావిధానాన్ని ఆయన తీవ్రంగా విమర్శించేవాడు. చాలమంది భారతీయ విద్యార్థులకూ విద్యాబోధకులకూ కూడ తమ జాతీయ సంస్కృతిని గురించి బొత్తిగా తెలియదు.

'Art and Swadesi' అనే పుస్తకంలో ఇలా వ్రాశాడు. 'ఒక విద్యాధిక్యతగల భారతీయ ప్రొఫెసరు 'సుఫీ' అంటే ఏమిటి అని నన్నొకసారి ప్రశ్నించాడు. భారతీయ విద్యావిధానం యొక్క ఫలితాలు యీ విధంగా వుంటే ఇక భారతప్రజలని గురించి ఆలోచించుటలో ప్రయోజనమే శూన్యం." కుమారస్వామి కృషివల్ల విదేశీయులకేకాక భారతీయులలో కూడ ఇలాంటి అజ్ఞానం చాలవరకు తొలిగింది.

కుమారస్వామి తాత్వికుడు, కాని ఆయన తత్వజ్ఞాన ఆయన హేతు వాదాని కేమాత్రమూ అడ్డంరాలేదు. కుమారస్వామి భౌతిక విజ్ఞాని, కాని ఆయన భౌతిక విజ్ఞానం ఆయన ఆధ్యాత్మిక వాదాని కెప్పుడూ అడ్డుపడలేదు. కుమారస్వామి ఆదర్శవాది; కాని ఆయన ఆదర్శవాదం ఆయన వాస్తవ వాదాని కెప్పుడూ ఆటంకం కాదు. బాహ్యదృష్టికి యీ ద్వంద్వాలు అన్నీ పరస్పర విరుద్ధంగా గోచరించినా అసల్లో వాటికి భేదమే తక్కువ. ఈ పరమసత్యాన్ని గుర్తించబట్టే ఆనందకుమారస్వామి జీవితంలో యీ పరస్పర విరుద్ధాలుగా గోచరించే ద్వంద్వాలను శాంతియుతంగా ఇముడ్చుకో గలిగాడు.

అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల్లోని బోస్టన్ మ్యూజియమే ఆయన కర్మమయ జీవితానికి సాధనా మందిరం. నేడదే ఆయన జీవిన సాధనకు స్మృతిమందిరం. బోస్టన్ మ్యూజియాన్ని భారతీయ శిల్పసంగ్రహాంలో ప్రపంచంలో కల్లా సాటిలేని దాన్నిగా చేశాడు. డాక్టర్ రాస్ సేకరించిన శిల్పసంగ్రహంతో కలసి కుమారస్వామి శిల్పసంగ్రహం నిజంగా సాటిలేనిదైపోయింది. అందువల్ల ఈ సంగ్రహాన్ని రాస్ కుమారస్వామి సంగ్రహం అనే పేరుతో పిలవటం వాడుకైపోయింది. రాస్ కుమారస్వామి సంగ్రహాంలాంటి భారతీయ శిల్పసంపద భారత దేశంలోనే కాదు ప్రపంచంలో మరెచ్చటాలేదు.

ఆయన జీవించింది డెబ్బది సంవత్సరాలు. ఈ సెప్టెంబరు మాసంలో మరణం. ఆ అమరజీవికి మనజోహార్లు

సేతువు

శ్రీ శివ శంకర శాస్త్రి

సాహితీ సమితి

౧

అప్పుడే ఘోటన బిడ్డయేడుపువల్ల మాంద్యము తొలగిపోయింది. పక్కగదిలోనుంచి "వ్రాసి పెట్టు. చైత్ర శుద్ధ తృతీయ, రాత్రి ఒంటిగంట పదిహేను నిముషాలకు శిశుజననము" అని మేఘగంభీరస్వరము.

రాత్రి కల కన్నాను. ఏమీ మరుపు లేకుండా అంతా బాగా జ్ఞాపకమున్నది; చాలా స్పష్టంగా అద్భుతంగా తోచింది. ముగ్గురు వ్యక్తులు—ఆపై దగ్ధ రంజుల నాయకుడూ, ముసలి అసిధావకుడూ ఒకడూ, లాలసమయి రక్తా రమణి.

ఇది స్వప్నమా సగ్నచైతన్యములోని స్మృతి కందరములోనుంచి బయటికి వచ్చిన నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతమా? స్వప్నము దానినే సూచించినట్లు తోస్తుంది.

ఈ స్వప్నములో నాపూర్వజన్మవృత్తము తేల కంటుగా చూడగలిగాను. ఒక మరణమునుంచి ఒక జన్మపర్యంతము. బీజములోనుంచి అంకురము, అంకురమునుంచి పుష్పములు, ఫలములు, మళ్ళీ బీజములు అవిచ్ఛిన్నముగా నడుస్తుంది సంసారచక్రము, మరణము తర్వాత మళ్ళీ జన్మలోగా విస్మృతివైతరణి ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. నా స్వప్నము ఆవైతరణీనదిమీద సేతువు వేసినట్టయింది.

ఏడ్చినశిశువు ఎవరు? నేనా? ఆ మేఘ గంభీర స్వరము ఎవరిది? పూర్వపు డైరీతీసి చూచాను. ముప్ఫయి అయిదు సంవత్సరాలకిందట చైత్ర శుద్ధ తృతీయ రాత్రి ఒంటిగంట పదిహేను నిముషాలకు నేను జన్మించినట్లు వ్రాసి ఉన్నది.

౨

చూస్తున్నాను. నాకు ఎదురుగా కొలిమిలో బొగ్గులు కణకణ లాడుతున్నవి. తిత్తి ఊదుతూ ఉండడమువల్ల విస్ఫులింగములు లేస్తున్నవి; ఊదడము తగ్గినప్పుడు కాంతికూడా తగ్గుతున్నది. అగ్నిలో నాఖడ్గఫలకము ఎర్రగా కనబడుతున్నది.

గదిలో అట్టే వెలుతురు లేదు. నాలుగుపక్కలా నానారూపములు కల లోహఫలకములు పడవేసి ఉన్నవి. ఒక్కముక్క ఖడ్గాకారము వహించబోయి హఠాత్తుగా ఆగిపోయింది. మరొకటి దండాకారమో శూలరూపమో పొందడానికి ఎదురుచూస్తున్నది. పూర్తి అయిన బల్లెములూ కవచములూ కొన్నికొన్ని గోడకు తగిలించి ఉన్నవి. అగ్నిదీప్తిలో తళతళ లాడి మంట మందగించేసరికి అస్పష్టముగా గోచరిస్తున్నవి.

ఈ దృశ్యము గమనిస్తూ స్వప్నలోకములో మేలుకొన్నాను. కొలిమికి కొంత దూరాన పేము కుర్చీలో కూచుని చెక్కిట చెయ్యి పెట్టుకొని చూస్తు

న్నాను. అసిధావకుడు కొలిమిదగ్గరగా కూచుని కత్తి సానకూర్చుతున్నాడు.

నాకీదృశ్యము కొత్తగా లేక సుపరిచితముగానే ఉన్నది, చీకటి వెలుగులతో ఉన్న ఈగది ఉజ్జయిని నగరములో సుప్రసిద్ధ శస్త్రశిల్పి తండుమహారాయుని యంత్రాగారములోది. దక్షిణమండలములో నిలిచిన శకవాహినిలో నేను సత్తినాయకుడను. నన్ను అసిదత్త రంజాలుడు అంటారు. తండుశిల్పి యంత్రాగారములో నేను ఎందుకున్నాను? ఖడ్గసంస్కారము కోసమా? శకమండలములో తండువంటి శస్త్రశిల్పి మరొకడు లేడు. అతను కత్తికి పదును పెట్టితే, గాలిలో ఎగురుతున్న రెల్లుపువ్వు రెక్క కత్తివాయితో నిపుణముగా ఛేదించవచ్చును. ఇందుకోసమేనా గత వసంతోత్సవమునుంచీ నేను ఇతని యింటికి వస్తూపోతూ ఉన్నాను?

అగ్ని కొలిమిలో [illegible] జ్వాలలు [illegible]. అతనిముఖము ఎంతో [illegible] ఉన్నది. కొలిమి [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. ఎవరు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ప్రకాశిస్తున్నది. [illegible] [illegible] నేత్రాలు [illegible] [illegible].

తండు యంత్రచాలితునివలె పని చేస్తున్నాడు. ఆ అసిఫలకము అగ్నిలోనుంచి తీసి రసాయనము కలిపిన జలములో ముంచినాడు. తర్వాత ఖడ్గధార తనివి తీర చూచినాడు. అనంతరము దానిని మళ్ళీ అగ్నిలో పెట్టినాడు. అతనినోటివెంట ఏమీ మాట లేదు. కాని మధ్యమధ్య అతను తన పాముకళ్ళు నామీద నిలుపుతున్నాడు. నోటిలో పచ్చనిపళ్ళు కొంచెము కనిపిస్తున్నవి. అతని కింది పెదవి కొద్దిగా అదురుతున్నది.

నేను అతనికేసి చూస్తూ కూర్చున్నానే కాని నా నేత్రాలకు కనబడేది తండు కానే కాదు. మనో నేత్రానికి గోచరిస్తున్నది రల్లా. ఆమె చాలా లోభనీయ, మోసగత్తె, ఉత్కృష్టమైన నా అసిఫలకమువలె ఉద్దీపించే యువతి రల్లా!

సన్నసూది గుచ్చుకుంటే కలిగే వేదనవంటి వేదన నా హృదయములో పొడమింది. తండును ఆపాద మస్తకము పరిశీలించి చూచినాను. ఈ వృద్ధ కళేబరము రల్లా [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అలాంటిది ఇతని యింటికి వస్తూపోతూ ఉన్నాను. మరి తండు [illegible]!

రల్లాను [illegible] నేను చాలా [illegible]. [illegible] నేత్రాలతో [illegible] నేత్రాలు [illegible] [illegible] చూచినాను. కాని రల్లా! ఈమెకు జాతి లేదు. ఈమె లోహిత కాంచన దేహాన స్త్రీత్వము తప్ప మరేమీ కనబడదు. ఈ స్త్రీమాయ నా శక్తినంతా హరించింది.

3

చల్లాను ఒకసారి చూచాను. మదనోత్సవములో కుంకుమారుణ సాయంసమయాన విలోకించాను. ఉజ్జయినీ నగరోద్యానానికి మదనోత్సవనాడు వెళ్ళినాను. ఆనాడు అవరోధనము లేదు, అవకుంఠనము లేదు, అనవసర లజ్జ లేదు. ఆనాడు నగరాన మహోత్సవమే. పెద్ద పెద్ద కొమ్మలమీద ఉయ్యాలలు ఊగుతున్నవి. ఉద్యానములో ప్రతి పొదరింటిలోనూ నాగరక రమణుల మంజీరధ్వనులు కర్ణోత్సవము చేస్తున్నవి, అసంస్కృత చేలాంచలములు ఆడుతున్నవి. ఆసవపానముచేత అరుణమైన వదనాలు అర్ధనిమీలితము లవుతున్నవి. కుంకుమ కలిసి [illegible] ఆయిన పంకజాక్షి కలహాసముతో ఒక గుల్మములోనుంచి గుల్మాంతరములోకి చటుక్కున వెళ్ళిపోతున్నది. ఈవిధముగా అనేక నాగరకాంగనలు ప్రమోదోన్మత్తలయి విహరిస్తున్నారు. తమ తమ క్రీడా [illegible] లేదు.

కంకణ, నూపుర, కేయూర రవముల కింకిణీ రవములతో, నానా [illegible] చేలాంచల [illegible], కలకల నినాదములతో, కమనీయ ఆలాపములతో ఉద్యానమంతా [illegible] ధ్వనిస్తున్నది.

ఈ [illegible] లో [illegible] 2.0 [illegible] గా నడుస్తున్నాను. నేను నైష్ఠికుడను కాకపోయినప్పటికి ఎవరితోనూ మాటలాడ ప్రవర్తించలేదు. ఉద్యానములో జరుగుతున్న ఉత్సవాలు చూస్తూ, అడుగులు వేస్తున్నాను. ఇలా కొంతసేపు గడిచింది.

ఒకచోట కేళాకూళి విలోకిస్తూ ఉండగా హఠాత్తుగా కుంకుమ నలుగు (లక్క-కొయ్య) నా రొమ్ము మీద వాలింది. ఒంటిమీద బుక్కాపొడి రాలింది. నా కొత్త నేత్రాలతో ఇటూ అటూ చూశాను. పక్కన లతాగుల్మద్వారములో రమణీమూర్తి గోచరించింది.

ఆ మోహినీమూర్తి నా ఎదుటి [illegible] కాలకు ప్రమాదపడినాను. గుండెలు దడదడా కొట్టుకొన్నవి. విహ్వలుడనై ఆమె రమణీయ గాత్రముమీద నిలిపి నెమ్మదిగా ఆమెవద్దకు నడిచాను.

ఆమె తామ్రకోమలమైన శరీరము సంధ్యాకాంతిలో ధగ ధగ లాడుతున్నది. ఆ తరుణి కేశపాశములో మల్లెపూలదండ అమర్చింది. పసిమి మొహంలోని ప్రతిబింబము శోభిస్తున్నది. కంబుకోమలమయిన ఆమె కంఠమునుంచి మధువు ఊరుతున్నట్లున్నది. ఆమె శ్రవణములమీది కర్ణకోరకోత్పలములు చెక్కిళ్ళ చెంతకి వాడిపోతున్నవి. పత్రరేఖా చిత్రితమైన ఉరస్సీమమీద సాలెపట్టు దారములవలె సన్నని కంచుకము ఆకర్షించి, లావణ్యమైన [illegible] తళతళలాడుతున్నది. నాభిసీమపై [illegible] ఉంది. [illegible].

ఆ సమ్మోహినీమూర్తి నామీద కుంకుమ [illegible] ప్రసాదించి [illegible] చేసింది. నేను నా ఆపాదమస్తకము విలోకించిన పిమ్మట గుండెలలో ధైర్యము [illegible] చేసుకొని [illegible] కొంచెము గద్గదస్వరముతో "ఎవరమ్మా, నీవు?" అని ప్రశ్న వేశాను.

ఆ రమణీమూర్తి ఓష్ఠములు విచ్చి [illegible] దంతపంక్తిమీద మెరుపులు మెరిసినవి. భ్రూలతికలు సుందరముగా నెత్తి మధుర కటాక్షముతో "చల్లా" అన్నది.

ర్లా! ఆమెకంఠస్వరమూ, నామోచ్చారణభంగి నాదేహములో సన్నని బాధ కలిగించునవి. ఆమె దగ్గిరకి మరో అడుగు వేశాను. కోరిక ఉదయించింది— [illegible]. [illegible] ప్రయత్నించలేను. [illegible] రాలేను. పరిచితులు అయితే ఒకరిమీద ఒకరు బుక్కా— పొడి చల్లుకోనేవారు. నేను పల్లెటూరి వానివలె ఆమెయెదుట నిలుచున్నాను. చివరకు ఎలాగో "ఎవరు వీరు?" అని అడిగాను.

ఆమె నవ్వుతూ వేదికమీద కూర్చుని, నేత్రములూ, కనుబొమ్మలూ ఆడిస్తూ "చూస్తున్నా [illegible] ... నేను యువతిని" అన్నది.

ఈమాటలకు నాగుండెమీద [illegible] యింది. ఆమె యౌవనవతి నిజమే. అంతకంటే [illegible]

[illegible] దిన [illegible] యించింది.

ఆ [illegible] ... ఆకర్షించి [illegible] దూరానికి [illegible] వేస్తున్నది. ఆమెను ఆలింగనము చేసుకో బోయినాను. ఆమె నిలుచున్న పక్కకు తప్పుకొని "మీరు వేటకానివలె ఉన్నారే! అయితే అందమైన వేటకాడులు! లేడి వేగం పట్టుపడదు తొందరాళ్లే చెప్పండి" అన్నది.

"నేను వేటకాడను కాను. నిప్పుమాత్రము నిప్పుర [illegible] సుందరీ. వేధిస్తున్నావు! దగ్గరకి రా వేమి?" అన్నాను నేను కొంటెనము ఆవేదనతో.

[illegible] నవ్వింది. నవ్వు, ఆట తీతువు లా నా గుండెలమీద ఎగిరి ఉష్ణహస్త ముంచి "చూడనివ్వండి" అని చటుక్కున జడిసినట్లు అవతలికి అడుగు వేసి "హంతను చెయ్యాలేనే! కొంటెము [illegible] మాత్రము జరిగించి అనుకొంటాము. అయినా మీదమీదపోనికి గాకూడదు. దబ్బులిన్న పులి దగ్గరికి పోగూడదనుకొన్నాను" అని నవ్వింది.

[illegible] ... "[illegible] ఉన్న [illegible]!" అని [illegible] స్వరములో పలికింది.

[illegible]

[illegible]

[illegible] సూర్యుడు [illegible] చూసి "[illegible] సమాప్తమవుతుంది. నేను ఇంటికి వెళ్ళాలి" అని పలికింది.

"ఇంటికి వెళ్ళవలెనా? నిన్న పిలిచింది ఎవరు?" అని నేను అడిగేసరికి రత్లా మందహాసము చేసి "నా—భర్త" అన్నది.

గదాఘాతము తగిలినట్లు "నిర్భరా!" అని భారముగా అన్నాను నేను.

రల్లా నికుంజద్వారము వైపు నడిచింది. వెళుతూ వెళుతూ మెడ వెనకకు తిప్పి "నాథ దర్శనము చేస్తారా? తీగలచాటున ఉండి చూడవచ్చు" అని తీక్ష్ణంగా చూసి దరహాసము చేసి అంతర్ధానమయింది.

ఏమీ తోచక కొన్ని క్షణాలు అలాగే నిలుచుని తర్వాత పత్రములలోనుంచి ఇవతలికి వచ్చాను.

రల్లా తండుకు అభిముఖముగా నిలుచుని ఉన్నది. వృద్ధుని చూపులు సంతోషాస్పదములు. రల్లా అధరోష్ఠాన మందహాసము.

"ఉత్సవము అయిపోయింది. ఇంటికి పద" అని తండు కర్కశకంఠముతో అన్నాడు.

రల్లా పాలుమాలిక పోగొట్టుకొంటున్నదానివలె బాహువులు పైకెత్తి "పదండి" అన్నది.

ఒకసారి లతావితానము వైపు కుటిల వీక్షణము ప్రసారించి ఏమో అనుకొని తండు వక్రముఖముతో నడిచినాడు. రల్లా అతనిని అనుసరించింది.

మందగమనముతో వెళ్ళుతున్న రల్లా తన కేశపాశములోనికి చెయ్యి పోనిచ్చింది. రక్తకురవకము కింద రాలింది.

నేను ఇవతలికి వచ్చి రక్తకురవకమును తీసుకొన్నాను. అప్పటికి కొంతదూరము వెళ్ళిన రల్లా వెనకకు తిరిగి చూసింది. ఆ ప్రదోష సమయములో రల్లా నిశ్శబ్దముగా నిజదేహముతో సంజ్ఞ చేసినట్లయింది.

దూరదూరముగా ఆమెను అనుసరించాను. జనాకీర్ణనగరములో బహుసంకీర్ణమార్గములు దాటి, రల్లా చివరకు నగరప్రాంతములో ఒకానొక సామాన్య గృహములో ప్రవేశించి అదృశ్యురాలయింది. వాకిటగోడమీద రెండు ఖడ్గముల చిత్రము గమనించాను.

తర్వాత ఏడెనిమిదిమాట్లు అసిధావక తండు మహాశయుని యంత్రాగారానికి పోతూ ఉండేవాడను. ఆవరణలో వెనకవైపున వారి నివాసగృహము. దూరమునుంచి రల్లా నూపురధ్వని వినపడేది. తండు వికటముగా చూచేవాడు. నాకేమీ దర్శనభాగ్యమెప్పుడూ కలగలేదు. చిన్న సంకేతమైనా లభించలేదు.

౭

తండు మహాశయుని నీరస కర్కశ కంఠస్వరము వల్ల పరధ్యానానికి భంగము కలిగింది. నైరాశ్య దృష్టితో చూచాను. నా కత్తివాయి శీఘ్రాంగుళితో తండు పరీక్షిస్తున్నాడు. వెంట్రుకలులేని కనుబొమ్మలు పైకెత్తి తుప్ప స్వరముతో "ఖడ్గధార, లలన లజ్జ పరజనాగ్రమే ఏమంటారు పదాతినాయకా?" అన్నాడు తండు.

"ఖడ్గధారమాట నిజమే. లలనలజ్జను గురించి చెప్పడానికి సమర్థత లేదు. నేను అవివాహితుడను" అన్నాను నేను.

"నేను చెప్పగలను. నేను అవివాహితుడను కాను." అంటున్న అతని నోరు దప్పిగొన్న కాకిముక్కువలె విభక్తమయినది. అతను తర్వాత ఇలా అన్నాడు. "మీరు అవివాహితులయినప్పటికీ ఇంత తన్మయులై ఎవరినో ధ్యానిస్తున్నారు. పరస్త్రీనా?"

ఆకస్మికముగా ఈ ప్రశ్న వినేసరికి స్తంభించిపోయినాను. నానోటివెంట మాట రాలేదు, తండూ

నిజముగా నామనస్సులో సంగతి గ్రహించాడా? కొంత సంబాళించుకొని ఆవేశము లేకుండా "నేను ఎవరినీ ధ్యానించడము లేదు. మీ శిల్ప నైపుణ్యము గమనిస్తున్నాను" అన్నాను.

తండు వికటముగా నవ్వి కత్తి మళ్ళీ కొలనిలో ఉంచి "అహిదత్త రంజాల సామాశేయా, మీరు చాలా సుందరమూర్తులు. ఈదీనుని నైపుణ్యము గమనించడమువల్ల మీ కేమి లాభము? ఇంతకంటె నగరోద్యానానికి పదండి. అక్కడ రసికులాంధ్ర కళానైపుణ్యము ఉపభోగించడానికి అవకాశ మవుతుంది" అన్నాడు.

నాకు కొంచెము కోపము వచ్చింది. ఈనీచ వృద్ధుడు నన్ను హేళన చేస్తున్నాడు. అప్పుడు ఈషత్కర్కశ స్వరంతో "నేను ఎక్కడికైనా వెళ్ళడము గాని వెళ్ళకపోవడము గాని ఇచ్ఛాధీనము. ఆవిషయములో మీరు వ్యగ్రత పెట్టుకో నక్కర లేదు" అన్నాను.

తండు చకిత గుప్తవీక్షణము నామీద నిలిపి మళ్ళీ కార్యమగ్ను డయినాడు. నిమిషము గడిచింది.

"మంచిమాట కత్తినాయకా, మీరు యోధులు. శత్రువుమీద ఖడ్గధార నిశ్చయముగా పరీక్షించి ఉంటారు."

తండు మాటలకు నేను గంభీరముగా నవ్వి "అవును. రెండేళ్ళనాడు దేవపాద వాసుదేవ కనిష్కుడు మీ ఉజ్జయిని నగరాన్ని పరిపాలిస్తున్నప్పుడు నాకత్తిమీదనే నాగరక కంఠాలను పరీక్షించింది" అన్నాను.

తండు ఒక్కక్షణము తనరెండుకళ్ళు రెప్ప వాల్చకుండా నాముఖాన నిలిపి ఆక్రందన స్వరము వంటి స్వరముతో "నాయకా, మీరు కనుకే ఆఘోర కృత్యాలకు బాధ్యత ఎవరిది?" అన్నాడు.

"ఎవరిది?"

"నాది. ఈనాటి ఖడ్గధారకునిది. నాకత్తికి పదును ఎక్కించింది యెవరు? నేను పదును పెట్టిన శస్త్రాలతోనే ఎందరో శకులను బందుగులనూ మీరు వధించారు. స్త్రీలనూ కన్యలనూ అపహరించారు!"

నాముఖము ఎర్రబడిపోయింది. "శక జాతివారు బర్బరులు కారు. వారు యుద్ధాలు చేశారు. కాని యెన్నడూ నారీహరణము చెయ్యలేదు"

"సత్యమే! కాని శకరాజులు పరస్త్రీహరణములో ప్రసిద్ధి కలరు" అన్నాడు తండు విషపునవ్వుతో.

ఆమాటలను ఆలకించినంత తల కెక్కింది. కాని వెంటనే అతని అభిప్రాయము గ్రహించాను. నేను మళ్ళీ తనయింట్లో అడుగు పెట్టడానికి వీలు లేకుండా నాతో అతను కలహము పెట్టుకో దలచినాడు. రత్నాపురాది రక్షిచేత అక్కడికి వచ్చానని తండుకు తెలుసు నన్నమాట. ఎలా తెలిసిందో?

నేను కష్టముమీద కోపము అణచుకొని "తండూ, నీవు వృద్ధుడవు. నీతో తగాదా వాక్కలహము నా కిష్టము కాదు. నాఖడ్గము సిద్ధమయితే ఇచ్చివెయ్యి" అన్నాను.

తండు కత్తి నీళ్ళలో నుంచి తీసి వేలితో అంచు పరీక్ష చేసి "కత్తి సిద్ధమయింది" అన్నాడు.

అతనితో కలహించి లాభము లేదు. అతనిని సంతుష్టపరచవలెనని అయిదు సువర్ణముద్రలు అతని యెదుట పడవేసి "ఇదిగో అయిదు నాణేలు. నీకు బహుమానము" అన్నాను.

అతనికళ్ళు కోపములోని నిప్పువలె భగ్గున మండిపడి వెంటనే చల్లారినవి. అతను ప్రయత్నము చేసి శాంతించి "నా పరిశ్రమకు ఒక్కనాణెము చాలు!

తక్కినా నాలుగూ అమరే ఉంటుంది. ఎక్కడైనా ఖుషీ కొనుక్కోవచ్చు. అయితే, ఖడ్గధార పరీక్ష చేస్తారా ?" అన్నాడు.

ఉబుకుతున్న కోపము మింగి "పరీక్షిస్తాను. రా" అని చెయ్యి చాచినాను.

వృద్ధుడు కత్తి ఇచ్చే అభిప్రాయము సూచించక కోరచూపు చూచి "వస్త్రనాయకా, ఎప్పుడైనా మీ కత్తిని మీమీద ప్రయోగించుకొని చూచారా ? లేదన్నమాట. ఈమాదిరి చెయ్యండి" అంటూ నా శిరస్త్రాణము మీద అలంకారముగా ఉన్న నెమలి కన్ను నా కత్తితోనే మెరుపు తీగలాగా కొట్టినాడు. నెమలికన్ను రెండుముక్కలై క్రింద రాలింది.

ఈపని జరిగేసరికి ఒళ్ళు మండిపోయింది. గోడ మీద ఖడ్గము ఒక్కగంతులో లాగి "ఓరి ముసలి నక్కా, ఇదుగో నీ చెవులు తరుగుతాను" అన్నాను.

ఆక్షణములో ఒక ఊహ సన్నసూదిలాగ నా మెదడులో దూరింది. తాడును వధిస్తే ఏమి పాపము? వైగా మార్గము నిష్కంటకమవుతుంది అనిపించింది.

అతనిమీద పడడము చాలా కఠినవ్యాపారమని తోచింది. నా క్రోధము విస్మయములో లీనమయిపోయింది. ఆ ముసలివాని చేతిలో ఖడ్గము రథచక్రమువలె తిరిగింది. కత్తి కనబడలేదు. అతనిచుట్టూ కాంతి వలయము గోచరించింది. నేను ఆగిపోయినాను.

తండు విషణ్ణస్వరంతో "నాయక అహీంద్రదత్త రంజాలా, లతామంటపములో గాఢముగా ఒదిగి చపలచిత్తురాలయిన పరస్త్రీ శరీరస్పర్శ చెయ్యడము తేలిక! పురుష శరీరస్పర్శ చెయ్యడము అంటే తేలిక కాదు" అన్నాడు.

వెళ్ళి అతన్ని ఆక్రమించాను. తండు నా సంగతి మొదటినుంచీ గమనించినట్లు గ్రహించాను. వాడు ఇంట్లో దాగి ఉండి మమ్మల్ని చూచాడు. అయితే ఇన్నాళ్ళు ఎందుకు బయటపడలేదో తెలియదు — నన్ను ఆడిస్తున్నాడన్నమాట.

మళ్ళీ కత్తి కత్తి రాచుకొని మిణుగురుపేలు రాలుతున్నాయి. ఆశ్చర్యము. వృద్ధు ఒక్క అడుగు వెనక్కు వెయ్యలేదు, నేను యోధను, కత్తి తిప్పడమే నా జీవిక. కాని అతని ఖడ్గచాలన నైపుణ్యము ముందు విషవిహీన సర్పమువలె నేను నిర్వీర్యుడనయిపోయినాను. అనుకోని నేర్పు చూచి మరింత ఆశ్చర్యములో మునిగినాను.

ఇంతలో ఆకస్మికముగా తండు ఉరుమువలె "అహీంద్రదత్త రంజాల నాయకా, శీలలంపటా, ఈసారి నీ ఖడ్గధారతో నీ వక్షముమీదనే పరీక్ష జరుగుతుంది" అన్నాడు.

ఆ తర్వాత — ఏమిటో జరిగిపోయింది.

నోట మాట లేక నావైపు చూచుకొన్నాను — కత్తి మొన నా రొమ్ములో ప్రవేశించి ఉన్నది.

తర్వాత తండు నా రొమ్ములోనుంచి కత్తి బయటికి లాగినాడు. నేను నేలమీద పడిపోయినాను. ఏదో చురుక్కుమన్నట్లయింది. ఏ బాధా లేకుండా పోయింది. స్వప్నము ఆవరించినట్లు అయింది. కర్కశ స్వనాన అభిభావకుని మాటలు వినబడ్డాయి. "అహీంద్రదత్త రంజాలా, నన్ను హత్య చేస్తోంది కత్తి కాదు— తండు, తండు, తండు— —"

౫

నా శరీరములోనే ఏదో ఘర్షణ జరుగుతున్నట్లు తోచింది. అది నన్ను పట్టుకొని ఉంచడానికి ప్రయత్నిస్తున్నది. గాలి లేని కారాగార మండపములో పడి ఉన్న బందీ విముక్తి పొందడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్టు

సేతువు

నేను ప్రయత్నము చేస్తున్నాను. ఈ సంఘర్షణ క్రమ క్రమంగా అసహ్య మయిపోయింది. తర్వాత హఠాత్తుగా విముక్తి పొందాను.

మొదట్లో ఏమీ గుర్తు లేదు. తండు యంత్రాగారములో నేను నిలుచుని ఉన్నాను. నా పాదముల వద్ద రక్తసిక్త బలిష్ఠశరీరము పడిఉన్నది. తండు గృహకోణములో గుంట తవ్వుతూ మాటిమాటికీ ఎదురుచూపులతో శవముకేసి చూస్తున్నాడు.

క్రమంగా మనన శక్తి కలిగింది. తండు నన్ను వధించినట్లు గ్రహించాను. అయితే ఆశ్చర్యము! నేను మరణించలేదు, వెనకటిలాగే జీవించి ఉన్నాను. చెప్పలేని ఆశ్చర్యమూ హర్షమూ ఆవరించినవి.

ఇంకా ఎవరో జనం ఆయింట్లోకి వచ్చారు. అందులో కొంతమందిని గుర్తించాను. ఒకడు నావద్దకు వచ్చి మందహాసముతో "పద. ఇక్కడ ఉంటే లాభము లేదు" అన్నాడు.

రల్లా సంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చింది. క్షణంలో ఆమె సమీపానికి వెళ్ళి నిలుచున్నాను. తలుపు వేసి ఉన్న గదిలో చిన్న గవాక్షము వెంట చూస్తూ ఉన్నది రల్లా. ఆమె శుష్క నేత్రాలలో ఛురికాకాంతి కనబడుతున్నది. ఆమె తీక్ష్ణ దంతాలతో అధరము నొక్కుకొంటున్నది. రల్లాను చూస్తూ అత్యంత సమీపంలో నేను నిలుచున్నప్పటికీ నాలో ఏవిధమైన వికారమూ కలగ లేదు. కాయముతోపాటు కాయిక కాంక్షలు కూడా పోయినవి.

ఆ తర్వాత నూతన జీవనము ఆరంభ మయింది. పార్థివకాలమాన ప్రకారము రమారమి రెండువేల సంవత్సరాలపాటు జన్మలు ఎత్తుతూ ఉన్నాను. ఆ అనుభవా లన్నీ స్వప్నములో రెండు గంటల కాలములో జరిగిపోయినవి.

ఈ లోకములో తమసత్తావల్ల మానవులు స్థానమూ కాలమూ ప్రకటిస్తాడు. ప్రేతలోకములో ఆత్మస్థితి కేవలము కాలాశ్రితము నిరవయవము కావడముచేత దానికి దేశములో ప్రయోజనము లేదనిపిస్తుంది.

శరీరము లేదు. ఆకలి దప్పిక, కోరిక రోగము లేదు. దేహజ్ఞానము మొదట కొంతకాలము ఉండి, క్రమంగా క్షీణించి పోతుంది. గమనానికి అవరోధము లేదు. ఇచ్ఛామాత్రముచేత ఎక్కడికైనా వెళ్ళవచ్చు. జాజ్వల్యమాన మైన సూర్యుని వేడిలో ప్రవేశించాను. ఏమీ తాపము కలగ లేదు. అక్కడ ఉష్ణము గాని శైత్యము గాని లేవు.

మళ్ళీ భూలోకములో పడ్డాను. చంద్రకిరణముల ద్వారా హరిద్వర్ణ సస్యప్రవేశానికి దిగాను, దానిలో కలిసి పోయినాను.

నా చైతన్యానికి అస్తిత్వము పోలేదు. తర్వాత అంధకారలోకములో ప్రవేశించాను. స్థాణువువలె నిశ్చలము కూటస్థము, అయితే ఆనందమయము ఆ అనుభవము.

ఆ యోగనిద్రకు ఒకనాడు హఠాత్తుగా భంగము కలిగింది. వ్యథానుభవము ప్రారంభ మయింది. దేహానుభవ జ్ఞానము సూదివలె సోకింది.

బాధ హెచ్చింది. శ్వాసనిరోధక మైన ఆకారా కూపములో మహాబాధ! ఆ తర్వాత నా కంఠాన్ని భేదించుకొని వ్యథ అభివ్యక్త మయింది. తీవ్ర మైన ఆక్రందన స్వరము బయలు దేరింది.

పక్కగదిలోనుంచి మేఘగంభీర స్వరముతో "వ్రాసిపెట్టు. చైత్ర శుద్ధ తృతీయ, రాత్రి ఒంటిగంట పదిహేను నిముషాలకు శిశుజననము" అనే మాటలు వినబడ్డవి.

'వేలూరి' కవి జీవితములో వెన్నెల వెలుగులు

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి

సాహితీ సమితి

నేటి సాహిత్య ప్రపంచమునకు వేలూరి శివరామ శాస్త్రి గారి పేరు క్రొత్తది కాదు, శాస్త్రిగారు కావ్యరచనలో, కథారచనలో, క్రొత్తబాటలు తీసిన గొప్పరచయితలు. ఆంగ్ల వాఙ్మయమున-వంగ వాఙ్మయమున-పరాసు వాఙ్మయమున-వారెక్కడ లేని గ్రంథములు చూచిరి. చూచుటతో సరిపెట్టలేదు, విషయము తఱచి తఱచి విడిచిపెట్టిరి. సంస్కృతమున వ్యాకరణము, న్యాయవేదాంతములు గురుకుల క్లిష్టులై అధ్యయనము చేసిరి. ఆంధ్రవిషయమున వారి కృషిని గూర్చి వేఱేమి వ్రాయను! శతావధానములు బహుస్థలములు పోటీగా చేసిరి. 'ఆశుకవిత్వము నీవా? నేనా?' అని ప్రదర్శించిరి. ప్రబంధములు, ఖండకావ్యములు నవీన రీతులతో సంతరించిరి. సంగీతము గురుముఖమున నేర్చుకొని, రాగధోరణిని పద్యములు చదువుచు మధువు గ్రోలికించిరి. నేడు శివరామ శాస్త్రిగారు "సురవరపు" తోటలో నిల్లు కట్టుకొని యందున్నారు. అపుడపుడు పత్రికలలో పద్యములు కథలు-సాహిత్యరచనలు-వెలువరించుచునే యున్నారు, నడుమనడుమ సమావేశములలో పాల్గొని తీయని గొంతెత్తి వినరుచునే యున్నారు. కాని, మానసికముగా, కాయికముగా పూర్వోత్సాహము పూర్వ దార్ఢ్యముతఱిగి, 'తేహినోదివసా గతాః' అనుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచున్నారు.

శాస్త్రిగారి జననము ౧౮౯౨ లో అనగా, ఈరచన నాటికి, వారికి ఏబది యైదవ యేడు సాగుచున్నది. ౧౯౨౬ సంవత్సరము శాస్త్రిగారి జీవికలో నొక పెద్దమార్పు తెచ్చినది. ముప్పది నాలుగేండ్ల యీడు దాటిన తరువాత నున్న శివరామ శాస్త్రిగారు వేఱు; అంతకుఁ బూర్వమున్న శివరామశాస్త్రిగారు వేఱు. అందుకు కారణము క్రమశః తెలియును.

మన కవిగారు కలిగిన కుటుంబము లోని వారు. వీరి పూర్వులెల్ల మంచి శిష్టులు. వీరి తండ్రిగారు వేంకటేశ్వరావధానులుగారు. శాస్త్రిగారు తగిన గురువులతో కావ్య నాటకాదులు చదివి, సిద్ధాంత కౌముది నధ్యయనించి, శ్రీజయంతి భగీరథ శాస్త్రులుగారి సన్నిధిని వ్యాకరణ మహాభాష్యము పాఠము చేసిరి. ఈలోపుననే తర్క వేదాంత గ్రంథములు కొన్ని సందర్భము ననుసరించి, ఆయా పండితుల కడఁ జదివిరి. భగీరథ శాస్త్రిగారి గురుత్వమే శివరామశాస్త్రిగారికి చేరువైన దగినదైనది. భార్యతో కాపుర ముండి 'ఇంజరములో' భగీరథ పండితుని సన్నిధానమున మహాభాష్యము పఠించుచుండుట-శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారి గురుత్వమున సాహిత్యపు మెలకువలు, అవధానపు తళుకులు తెలిసికొనుట-శాస్త్రిగారి విద్యార్థిదశలోని మెఱుగులు. పేరునకు విద్యార్థియన్న మాటగాని,

'వేలూరి' కవి జీవితములోని వెన్నెల వెలుగులు

అప్పటి కప్పుడే శివరామకవి మంచి పండితుఁడై, మంచికవియై చాలకృతులు సంతరించెను. వేంకట శాస్త్రిగారివెనుక సభలకు సంస్థానములకు, శతావధానములకు తిరుగుచు ముందునకు వచ్చెను. వచ్చి, గుంటూరు కళాశాలలో ప్రతిజ్ఞచేసి 'నహిప్రతి' యన్నటులు శతావధానము గావించెను. నాటికి శివరామ కవి వయస్సు ఇరువదేండ్లు దరిదాపున నుండును. ౧౯౧౧ సంవత్సర ప్రాంతము అది, తిరుపతి వేంకట కవులకు, కొప్పరపు సోదర కవులకు హోరాహోరి వాగ్యుద్ధములు జరుగుచున్న తరుణము. తిరుపతి కవుల శిష్యుఁడగు శివరామకవి గురు విరోధుల నెదురుకొని యిట్లు సింహగర్జనము గావించెను.

అనిమిత్తంబుగ గాలుద్రవ్విన త్వదీ
యాహంత నాపుందలం
పున నీనీరస నిర్గుణాశుకవనం
బుం జెప్పి నిగ్గెల్వనెం
చిన యస్మద్గురు వర్యులన్ సుకవితా
శ్రీధుర్యులన్ మానిపిం
చి నినున్ గెల్వఁగ వచ్చినా నిదె సభం
జేయింతునా ! వత్తువా !

గుంటూరు కళాశాలలో నేర్పాటు చేయబడిన యవధాన మప్పటి పరీక్షార్థమే. నిరాక్షేపముగ శతావధానము కొనసాగినది. సభాసదులు సెబాసనిరి. గురువులు తిరుపతి వేంకట కవులు శివరాముని మెచ్చి యిట్లు దీవన లిచ్చిరి.

జగతీ నాథులు పెక్కుమంది ముదిత
స్వాంతంబునం గాన్కలం
పఁగ సాంగంబు సలక్షణంబుగ శరద్ద్వావింశతిం
బేర్మిమె
చ్చఁగ మాయేలిన యీయవధానకవితా సామ్రాజ్య
భారంబు మో
యఁగ బూనంగదవయ్య తండ్రి! శివరామయ్యా!
చిరంజీవివై!

బాల్యోద్రేకముమై నెదిర్చితివి కొప్రంపుం
గవిన్ గ్రంథసా
కల్యంబుం బొనరింతొ లేదొయని నీకై కొంకు
నస్మన్మన
శ్శల్యం బిప్పటికూడఁదీసితివి వత్సా! సత్సభా
శోభివై
కల్యాణంబులఁ బొందుమయ్య! యికఁ నీకన్
శిష్యచూడామణీ!

అవనీదేవులు నిస్సమాన కవితా
వ్యాపార వారాశిసం
భవ పీయూషరసాభిలిప్త లలిత
వ్యాహార నీహారులై
యవలోకింప శతావధానమున మాకానంద
ముంగూర్చిగా
రవము న్నిల్పితివయ్య! మాఋణము
దీఱన్ శిష్యచూడామణీ!

అదిమొదలు వేలూరికవి తెలుఁగువారికి బహుధా ప్రశంసనీయుఁ డయ్యెను. క్రమముగా తెనాలి, బెజవాడ, కొవ్వూరు, చాట్రాయి మున్నగు పలు తావుల నవధానములు గావించి శిమరామ శాస్త్రి గారు పేరుపెంచుకొనిరి. చెళ్లపిళ్లకవి పథాన శిష్యులలో వీరే తొట్టతొలివారు. ౧౯౧౫ లో 'ఇంజరములో' వ్యాకరణము ముగించి 'చిరివాడ' చేరికొనినారు. అక్కడ వ్యాకరణ గ్రంథములు పాఠము చెప్పుచు, పద్మపురాణము నాంధ్రీకరిం

చుకొనుచు, ఆంగ్లములో ఉదాత్త సాహిత్యము పఠించుచు శాస్త్రిగారు రెండేండ్లు గడపిరి. ఆంగ్ల పరాసు భాషా గ్రంథములు చదువ చదువ, సాధారణమైన తెలుగు కవితపై మన కవిగారి కొకరకమగు ఏవము కలిగినది. అపుడు యతి ప్రాసములు విడిచిపెట్టి మహాభారతములో ఆది— సభాపర్వములు, షేక్స్పియరు ననుసరించి పదినాటకములు, ఋగ్వేద ఋక్కులు కొన్నియు తెలుగులో వ్రాసి వెనుదిరిగి చూచుకొనిరి. ఆవిప్లవ మాయన యంతరాత్మకే నచ్చలేదు. అపుడు నిబంధనములు విడువక 'మణిమేఖల' అను నేడాశ్వాసముల ప్రబంధము రసభావబంధురముగ రచించిరి. అందలి కవిత్వపు సొగసును గూర్చి, నాడు విన్నవారి వలన వినుకలియే గాని ఆగ్రంథ మిపు డుత్సన్నమై పోయినది. 'మణిమేఖల' రచించు కాలముననే సాహిత్య దర్పణము సగము, రసగంగాధరము ౧ ఆననము, ధ్వన్యాలోకము సంపూర్ణముగను తెనిగించి యుంచిరి. పై గ్రంథములనెల్ల మణిమేఖలతో పాటు పెట్టెలో పెట్టుకొని, ఏలూరు శ్రీదివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రిగారి స్మృతిసభకు వెళ్లి, అట నున్నప్పుడు సకాములో నున్న యాపెట్టె ధనాశచే రాత్రి దొంగ లెత్తుకొని పోయిరట. అది మొదలు శివరామకవికి కొంతఁ రోత కలిగినది. ధైర్యముతో కానీ యనుకొని పిదప వంగ వాఙ్మయము చదివెను. పరాసుగద్య వాఙ్మయము పఠించెను. చదివి చూచి, అప్పుడే యించుమించు నూఱుకథలు ఆఱు చిన్న నాటకములు సంఘటించెను. సాంఖ్య న్యాయ వైశేషిక దర్శనములు చదివి వానినెల్ల భాష్యములతో తెనిగించెను. యోగవాశిష్ఠము నిర్వాణప్రకరణము దాక ననువదించెను.

వేదాంతమునకు సంబంధించిన వేవో చిన్న చిన్న పుస్తకములు వ్రాసెను. పద్మపురాణమున కొన్ని ఖండము లపుడు వ్రాతలోనున్నవి. ఆసమయమున గ్రంథభాండారముతో నిండియున్న వీరియింటిపై అగ్ని యలిగి మండిపడినది. సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల ప్రభృతి భాషలకు సంబంధించిన గ్రంథము లెన్నో వీరి భాండారమున నున్నవి. శివరామశాస్త్రి యహోరాత్ర మక్కడనే కూరుచుండి ప్రతిగ్రంథము చదువుచు, చదివిన యెల్ల గ్రంథముపై తమ యభిప్రాయము వ్రాయుచు, ఆగ్రంథములో పెట్టి యుంచు వారట. ఆయా గ్రంథములు, తాము రచించి యచ్చువేయింత మనుకొనుచున్న గ్రంథములు సమస్తము ౧౯౨౬ సంవత్సరమున అగ్ని కాహుతియై క్షయించినవి. ఈ పద్యము చదువుడు.

క్షయ వత్సరమున నా తప
భయమగు వైశాఖ కృష్ణపక్షంబున సూ
రయ దినమునన్ ద్వితీయో
దయమునఁ బరవాడ యెల్ల దగ్ధం బాయెన్

శివరామకవి తనపెత్తురు జాక్కపైన గ్రంథము లట్లు భస్మసాత్కృత మైనపుడు, ఇటులు వగచెను.

పెంచితిఁ బెద్దచేసితిని, ప్రీతియుతంబుగ
రాణి వాకముం
దుంచితి; రాజయోగ్య కుసు
మోపవనంబులు క్రుమ్మరిల్లని
ల్కించితి; విస్మరించితిని మేదిని
మింటిని నొక్క పెట్టన
ర్పించితి నిన్ను నగ్గికిని
పెన్ బలిగాఁగవితా సరస్వతీ!

'వేలూరి' కవి జీవితములోని వెన్నెల వెలుగులు

కాల్చితి విల్లి సర్వమును గాల్చితి
    పాత్రము లూచముట్టుగా
కాల్చితి వెల్లయున్ ధనము గాల్చితి వెల్లయు
    ధాన్యరాసులున్
గాల్చితి వున్న వెల్లయును గాల్చినఁ గాల్చితి
    గాక గ్రంథముల్
కాల్చిన నీకు నో జ్వలన! కడ్పది నిండునో!
    కాలునిండునో!

ఋగ్వేదమా! అష్టదిగ్విభులను నన్ను
    గన నెంతయడలితో కాలునపుడు
వేదాంతమా! నన్ను వీక్షింప నీగద్య
    జ్మతి నెంతపూనితో మాడు నపుడు
వ్యాకృతీ! యలయజ్ఞుగంతమా 'దృశి' నెంత
    పలవితో నాకయి చరమ వేళ
కవితాకుమారి! నన్ గను పొంటె నెన్నియు
    ఖాల దుఃఖించితో క్రాగుతలేని
కట్ట! సాహితిరో, నన్ను గౌగిలింప
నెంతచేతులు చాపితో యేమనందు
నన్ను కంకాళమును జేసి చన్నవారె?
పుస్తకములార! విజ్ఞాన పుటము లార!

ఆ దెబ్బతో శివరామకవి యుత్సాహము చిక్కి-పోయెను. అగ్ని ప్రమాదమున కొక సంవత్సరము ముందే, ఏకాంతవాసమును గోరి మన శాస్త్రిగారు సూరవరము (కృష్ణామండలము)న, ఒకకోట కొని, యందిల్లుగట్టి నాలుగేండ్లం దొంటరిగ నుండిరి. అంతలో, మొదటియింటిపై అగ్నియలిగిన తరువాత, కోటయందే కాపురము స్థిరపడెను. ఏకాంతవాసమున కీ కవివరుఁ డిట్లు పలవరించును.

ఏ యొకరుండు లేని యొక
    యేటి సమీప తలంబునం, దర
ణ్యాయతనంబునందును, దటాక తటంబున
    యందుఁ, దోటయం
దాయత శైలశృంగమునయందు, జనించు మహా
    వనీజమం
దూయెలయొందు నా సనము
    నొందును తప్పక నాకు గావలెన్!

శాస్త్రిగారు వ్యుత్పత్తియు, ప్రతిభానము, అనూనముగా గల కవి. భావనలో వారికి దీటువచ్చు నేటి వారు బాగుగా స్వల్పము. "ఒక్క భాషగాదు, తక్కిన భాషల నన్నిగూడ నేర్వుమయ్య యాంధ్ర!", అని ప్రబోధించి యన్యవాఙ్మయము లెన్నింటితోడనో మంచి పరిచయము కలిగించుకొన్న కవివరుఁ డాయన. రవీంద్రుడు వంగభాషలో రచించిన 'కథా' అను గ్రంథమును 'కథలు—గాథలు' అను పేరుపెట్టి తెనిఁగించెను. శ్రీ శరచ్చంద్రుని నవల లెన్నో తెనుఁగులోనికి మార్చెను. పరాసు వాఙ్మయపుఁ బోకడలతో కథలు వచనమున వందలు వ్రాసెను. అన్ని రచనలయందును స్వతంత్రతను ముద్రించుకొనెను గాని అనువాదము లనిపించునట్లు రచింపలేదు. తెలుగు పలుకులు చదువని యాంధ్రదేశీయుని, ఈ కవిగారు సహింపక యీ విధముగా నిలువఁదీయుచున్నారు.

తెలివికి సంస్కృతమున్ మఱి
కలిమికి నాంగ్లేయమో యికం దురకంబో
విలువ యిడి నేర్చి యానీ
తెలుఁగెవ్వరి పాలు చేసి తిరిగెద వాంధ్రా!

శివరాము కవిగారు "పురాణ మిత్యేవ న సాధు సర్వం నచాపి కావ్యం నవమిత్యవద్యమ్" అను

సిద్ధాంతము కలవారు. వేదవాక్కులనుండి, ఉపనిషత్తునుండి వాక్యము లెత్తిచూపి, 'నేటి 'భావకవిత్వ' మనబడు ఉత్తమజాతి కవితతో దానికి సామరస్యము చూపుదురు. ప్రాచీ నాలంకారికులు పేర్కొనిన భావధ్వని—రసధ్వని అనువానికి, నేటి భావకవితకు సాజాత్యము సప్రమాణముగ జూపి, అట్టి కవిత యిప్పటి వారిలో తక్కువమంది కలవడిన దని వీరు చెప్పుచుందురు. ఆంధ్రములో నేడు పొడముచున్న విప్లవము లన్నియు శివరామశాస్త్రిగారికి క్రొత్తలనిపించవు. వీరి హృదయములో, ఆంధ్రకవిత్వముపై ఎన్నోతడవులు విప్లవభావములు పుట్టి వచ్చినవి. అవి కార్య రూపమును దాల్చినవి కూడను. యతి ప్రాస బంధములతో కవిత్వము వ్రాయుటయేగాక, ప్రాచీన ధోరణిలో అష్టాదశవర్ణనములతో ప్రబంధములు వ్రాయుటయు ఈయనకు నచ్చినది కాదు. శాస్త్రిగారు 'ముక్తాలత' కల్పిత కావ్యము గద్యములో రచించిరి. "అందు వచ్చు పాత్రలు ముగ్గురు. శమనుడు, జయంతుడు, [illegible]. వారిలో శమనుడు వానిని 'ముక్తాలత' యను వారకామిని కామించెను. అది యెఱిగి ముక్తాలతపై మన సుంచుకొనిన జయంతుడు శమనుని చంపెను. ఇక మన మందులకని ముక్తాలత మడిసెను. దానితో జయంతుడును ప్రాణములు విడిచెను. ఈ కల్పనము మన పూర్వకావ్య సంప్రదాయమునకు విరుద్ధము. 'మాధవవర్మ' నాటకమొకటి వీరు విషాదాంతముగ రచించిరి. ఈగతిముగ పాశ్చాత్య సంప్రదాయములు మన వాఙ్మయములో చొనిపి శాస్త్రిగారు విప్లవకారు లనిపించుకొన్నారు. వీరి సంస్కృతి భావములకు గురువు లోకయిలేరు. ఆంగ్ల వంగాది భాషా గ్రంథ పర్యాలోకనమే యిక్కడ ముఖ్య కారణము.

అది యటుండగ, వీరికి చాల కళలలోఁ జక్కని యెఱుక యున్నది. సంగీత మెఱుంగుదురని తెలిపితిని. అభినయకళలో ప్రవేశ మున్నది. నాటకము లన్నను, 'సినిమా' లన్నను మక్కువ యెక్కువ. జయాఫిల్ముసువారి 'జరాసంధ'ను కథా సంవిధానము వ్రాసియిచ్చినది వీరే.

ఇక, కథారచనలో చెప్పవలసివచ్చినపుడు వీరు సిద్ధహస్తులు, ధ్వని ప్రాయములైన వారి పలుకుబళ్లు కథలలో కైతను కావ్యత్వమును స్ఫురింపజేయుచుండును. సాధారణముగా, వీరి స్వతంత్ర కథ లెల్ల సలక్షణ భాషలో నడచినవి. ప్రతికథయందును సాహిత్య వాసన యుండును. భావగభీరతయందును, కథాకల్పన విషయమునందును, ఈయనను మించి వ్రాయిదు మన్నవారు కొందఱు ఉన్నారుగాని, వచన రచన సొగసులో, ఈయనను దాటి వ్రాయుదు మనఁ గలుగు వారు నా దృష్టిలో లేరని చెప్పనై చెదను. భావము గభీర మగుటయు, భాష లక్షణానుసారి యగుటయు, పలుకుబడి లలితమగుటయు, ధ్వనికి ప్రాధాన్య మిచ్చుటయు శాస్త్రిగారి వచన రచన లోని ప్రచురగుణములు.

వ్యావహారికములో వీరి రచన మిక్కిలి సుందరమైనది. శరచ్చంద్రుని నవలలు చాల తెలుగులోనికి మార్చివ్రాసిరి. శివరామశాస్త్రిగా రేమివ్రాసినను, తియ్యనైన చిక్కనైన నిందు తెలుగులో రసవిలసితముగ వ్రాసి పాఠకహృదయములు వలపైచి లాగుదురు. గాంధిమహాత్ముని 'ఆత్మకథ' తెనుగు పఱిచి 'ఆంధ్ర గ్రంథమాల వారి' కిచ్చిరి దానిలోని రచన దిరిసెనపు బువ్వు వంటిది.

శివరామకవికి మహోదాత్తమైన విద్వత్తయున్నది. మహనీయమైన భావనా పటుత యున్నది. పద్య

'వేలూరి'కవి జీవితములోని వెన్నెల వెలుగు

గద్యరచనలలో వాటమైన వడుపుబెడగు లున్నవి. అన్యవాఙ్మయ కవితా రహస్యములలో నిరూఢమైన యెఱుక యున్నది కాని, వానికన్నిటికి అనురూపమైనది వారు చేయుచున్న సాహిత్య సేవ. యౌవనము ధారవోసి వ్రాసిన గ్రంథములు కొన్ని మసియైపోవుటయు, తఱచు అనారోగ్యము వచ్చి పడుచుండుటయు దానికి కారణములై యుండవచ్చును. ఇప్పటికి పది పండ్రెండేండ్లనుండి పాపము హృదయ దౌర్బల్యముతో బాధపడుచున్నారు. వారు తెలుగు బాసకు, ఎన్నో భూషణములు కై సేయగల మహా రచయితలు. ఆంధ్రులు, ఆ నిరాడంబర పండితునకు సన్మానసభలు చేయనక్కఱలేదు. ఆయన కృతు లన్నియు ఏకాకారముగా అచ్చువేయింపుడు! అదే తెలుగు శారదకు పదివేలు!

'ఆంధ్రరచయితలు. రెండవభాగమునుండి'

స్వర్ణయుగం

శ్రీ గోరా శాస్త్రి

ఈ కథలో ముఖ్యపాత్రలు—

సముద్ర తీరం, కొబ్బరితోటా, వరిపొలం.

తదితర పాత్రలు—

ఒక రయితూ, అతడి అనుచర వర్గం, ఒక న్యాయాధికారీ, మాధవి అనే ఒక కాలేజీ అమ్మాయీ, ఒక కార్మికవర్గపు చంటినాయకుడూ, ఇంకా మరి కొందరూ.

సముద్ర తీరం మట్టుకు మద్రాస్ మెరీనాతీరం. వరిపొలం, కొబ్బరితోటా, యీరెండూ గోదావరి మండలంలోవి. రయితు కూడా అక్కడి వాడే. న్యాయాధికారి సరే సర్కారువారి ఆసామీ. మిస్ మాధవి ఆయన మరదలు. కార్మికనాయకుడి గురించి ఆచోకీ ఏమీ తెలియలేదు. ఒకటి మాత్రం అయనే అంటూంటాడు, తను మతంవల్ల మానవమతానికి చెందిన వాడనీ, వృత్తివల్ల అంతర్జాతీయ విప్లవకారుడనీ. కర్షక కార్మిక విజయోత్కర్ష కోసం తన జీవితం అంకితం ఇచ్చేశాడట. సమస్త శక్తులూ అందుకే ధారపోస్తున్నాడట. ఇతడి శక్తులన్నీ దేనికో మాత్రం ఇదివరకే ధారపోయపడ్డాయనీ, ఇంకా ధారపొయ్యడానికి మిగిలినవి ఏమీ లేవనీ, కొందరు అన్నారు. వారంతా విప్లవ నిరోధకులని ఇతడి వాదం. ప్రస్తుత కథనానికి యీ చర్చ అనవసరం.

కథలో చిన్న టుమ్రీ పాత్రధారి కూడా ఉన్నాడు. ఇతడే హెడ్డుగుమస్తా ఆనందం. ఒక రకంగా చూస్తే, కథ ఒకఘట్టంలోంచి యింకో ఘట్టంలోకి ప్రవేశించడానికి ఇతడే నిమిత్త మాత్రుడు. కాని కథాంతంలో కూడా ఇతడు నిమిత్త మాత్రంగానే ఉండిపోవడం కథకి ఒకలోపమే. అయితే జీవితంలో ఏ సంఘటనలు కథల్లో కళా సత్యానికి అనుగుణంగా జరిగి ఏడుస్తాయి గనకా! అంతేకాక, "నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్" అని గీతావాక్యం. ఆప్రమాణంగా యీ భారతానికి ఆనందంగారు సవ్యసాచి.

కథని ఏ విధంగా ప్రారంభించడం, ఏయే పాత్రలతో, అనేవి కూడా చిక్కు సమస్యలే. సారస్వత శాస్త్రంలో 'స్ఫాటిక సౌందర్య సూత్రం' అని పూర్వకవి శ్రీశ్రీ చేత కనిపెట్టబడిన సూత్రం ఒకటుంది. ఆ సూత్రంప్రకారం ప్రస్తుతకథనం ఒకే ఒక దివ్యముహూర్తాన కథలో పాత్రలందరి చేతా ప్రారంభించ బడింది.

అయినా పాత్రలన్నిటిలోనూ గంభీరమయినదీ, ఉదాత్తమయినదీ సముద్రం కనక, అక్కడే కథా ప్రారంభం అని సాంకేతికంగా నిర్ణయిస్తే తక్కినది సులభం అవుతుంది. ఆ సముద్రతటాన ఒకనాటి సాయంత్రం శ్రీమతి మాధవీ దేవి కూర్చుని కార్మిక నాయకుడు 'మాషా' తో ఏవో అంతర్జాతీయరాజకీయాలు చర్చిస్తోంది. యీ కథలో దురదృష్టవశాత్తూ యీమె ఒక్కర్తే స్త్రీ పాత్ర.

మాధవి కలవారి యింటి ఆడపడుచు. కథా సౌలభ్యం కోసం కాక, కేవలం నిజంగానే చిన్న

ప్పుడు తల్లీ తండ్రీ మరణించారు. అప్పటినించీ ఆమె బావగారి ఇంటివద్దే పెరిగింది. అక్కకంటే యీమె పదేళ్లు చిన్న. అక్కా, బావా, యీమెని అల్లారు ముద్దుగా పెంచారు. బావకి యీమె అంటే మరీ ముద్దు.

మాధవి నాలుగేళ్ల క్రిందట మద్రాస్ వచ్చి కాలేజీలో ప్రవేశించింది. అప్పట్లో ఆమె రంగురంగుల సిల్కుచీరలూ, జాకెట్లూ తొడిగేది. పొడుగైన లోలక్కులు చెవులకి వేలాడతియ్యడం, తెనుగు, అరవం, కన్నడం, యీ మొదలైన భాషల్లో సినీమాలు ఆప్యాయంగా చూడడం, సెలవురోజుల్లో పట్నం అంతా వేడుగ్గా తిరిగి పెదపెద్ద ఫలహార శాలల్లో మంచు కాఫీ తాగడం ఇవీ ఆమె సరదాలు. ఆమె బావగారు కనీసం నెలకి ఒక్కసారైనా పట్నం వచ్చేవాడు. అప్పుడు ఇద్దరూ కలిసి ఇంగ్లీషు సినీమాలు చూడడం, రాత్రి ఏ ఇరానీ హోటల్లోనో భోజనం చేసి, ఏ ఇంగ్లీషు హోటలులోనో రంగురంగు పానీయాలు సేవిస్తూ రాత్రికి అక్కడే నిద్రపోయేవారు.

ప్రస్తుతపు మాధవి మారిపోయింది. ఆధ్యాత్మికంగా ఎంతో పెరిగింది. జీవితం ఎన్నో గుణపాఠాల్ని ఆమెకి నేర్పింది. కొన్ని వ్యక్తిగత స్నేహాల పరిణామంగా ఆమె దృష్టి రాజకీయాల వేపు మరలింది. తన స్వంత క్షేమం ప్రపంచ క్షేమంలో ఇరుక్కుపోయిందని ఆమె తెలిసికోగలిగింది. మాషా చెల్లెలు యీమె సహపాఠి. యీ అమ్మాయిలిద్దరికీ మాషా రాజకీయ చైతన్యం కలిగించి అనేక విషయాలు బోధించాడు. తత్ఫలితంగా ఇప్పటి మాధవి టిష్యూ చీరలూ, నైలాన్ చీరలూ, ఇవి మాత్రమే ధరిస్తూ, ఇంగ్లీషు సినిమాలు మాత్రమే చూస్తూ, చాలా ఖరీదయిన రాజకీయశాస్త్ర గ్రంథాలు పఠిస్తూ ప్రపంచంలోని పీడిత మానవీ మానవులు తీసుకురాబోయే విప్లవాగమనాన్ని శ్రీరామ దర్శనార్థం నిరీక్షించే తరుణ శబరివలె నిరీక్షిస్తోంది.

ఇప్పట్లో మాధవిని చదువుల రాణి సరస్వతితో పోల్చవచ్చును. ఏ యుగ్మకాన్ని ఆంధ్రకవి పోతన్న చతురుత్స్వవదాయి అన్నాడో, అవి నిజానికి సర్వస్వతీ దేవికి సంగీత సాహిత్యాలకి సాంకేతికాలని మరో ఆంధ్రకవి అన్నాడు. అయితే మాధవికి అవే గతి తార్కిక భౌతికవాదమూ, చారిత్రక యథార్థదృష్టి అని సాంకేతికంగా చెప్పుకోవడంలో ఏమీ ఆక్షేపణ లేదు. కార్మిక నాయకుడు మాషాకి అవే ఆరాధ్య శిఖరాలు.

ఆ సాయంత్రం మాషా చాలా విషాద సమస్యల్ని మోసుకుంటూ వచ్చాడు. అసలే యీ భూగోళం మీద పరిస్థితులేమీ బాగులేవు. హోనొలూలూ ట్రాం పనివాళ్లగతి అలాగే హీనంగా ఉంది. మెక్సికోనుండి ఇటీవల వార్తలే శూన్యం. రాజుతున్న విప్లవాలు రాజుతునే ఉన్నాయి. హంగేరీలో హోటల్ కార్మికుల జీతాలు ఏమీ హెచ్చుచేయబడలేదని చైనాలో ఒక కెంపుపత్రిక ఇటీవల ప్రకటించింది. అంచేత, యీ అంతర్జాతీయ కారణాలవల్ల —

ప్రస్తుతం కార్మిక నాయకుడు మాషాకి డబ్బు అవసరంగా కావాలి. రాజకీయంగా తను భూగర్భంలోకి వెళ్ళిపోవలసిన పరిస్థితులు ముంచుకొస్తున్నాయి.

మాధవి ఒక ఎర్రని నిట్టూర్పు విడిచింది. "ఎంత కావలసి ఉంటుంది, మాషా?" అని దగ్గుత్తికతో అడిగింది. "ఎంతో అక్కరలేదు. ఒక్క వెయ్యి రూపాయిలుంటే చాలు." అన్నాడు మాషా,

ప్రపంచ పీడిత మానవుల నీరసం, నిస్సహాయతా, కంఠస్వరంలో పెట్టి.

"ప్రయత్నిస్తాను. ఒకవారంరోజుల్లో నీకు ఏ సంగతీ చెప్తాను. ఎలాగయినా బావ దగ్గరే తీసుకు రావాలి. కాని ఒక్కసారి వెయ్యిరూపాయిలు అడగడానికి భయం వేస్తూంది. ఎందుకని అడిగితే ఏం సమాధానం చెప్పను?...అయినా చూస్తాను. రేపు ఎక్స్‌ప్రెస్‌లో బయలుదేరి మావూరు వెళతాను. నాలుగైదు రోజుల్లో వచ్చేస్తానులే." అంది మాధవి.

మర్నాడే బయలుదేరింది మాధవి. బావగారికి టెలిగ్రాం ఇచ్చింది. తెలతెల్లని వేకువ వేళల్లో రైలు అవూరు చేరింది. సిబ్బందితో సహా బావగారు స్టేషన్‌కి వచ్చాడు. ఆ మండలానికి మాధవి బావగారు ప్రధాన న్యాయమూర్తి. బిళ్లబంట్రోతులు మాధవికి సలాం చేశారు. గేటుదగ్గిర టికెట్ కలక్టరు మాధవిని చూస్తూ ఎవర్నీ టిక్కెట్ అడగడం మర్చిపోయాడు.

కారులో ఇంటికి వెళుతూ జడ్జీ అడిగాడు. "ఇలా అకస్మాత్తుగా తొట్టుకొచ్చావేం మాధవీ?" అని.

"అక్కయ్యని చూడాలనిపించి." అని పకపకా నవ్వింది, మాధవి.

ఇంటికి చేరగానే నిద్రిస్తూన్న అక్కయ్యనీ, పిల్లల్నీ, లేపేసింది. త్వరగా కాఫీకలిపి ఇచ్చెయ్యమని వంటమనిషిని హెచ్చరించింది. పిన్ని అంటే పిల్లలందరికీ సరదా.

అక్కతో కబుర్లూ, పిల్లలతో ఆటలూ, ఇంట్లో ఇటీవల కొన్న కొత్త వస్తువుల పరిశీలనా, బంట్రోతుల యోగక్షేమ విమర్శా, ఇవన్నీ అయేసరికి ఎనిమిది దాటింది, బావగారు ఏం చేస్తున్నారో చూడ్డానికి ఆయన గదిలోకి వెళ్లింది.

న్యాయమూర్తి సోఫాలో కూర్చుని ఏదో ఖరీదయిన 'లా' పుస్తకం పరిశీలిస్తున్నాడు. పక్కనే టీపాయ్ మీద రెండుమూడు సీసాలూ, గ్లాసులూ, సోడాబుడ్లూ, ఉన్నాయి. గదినిండా చుట్టపొగ కమ్మింది...జడ్జీగారు ఆగదిలో కూర్చున్నంతసేపూ గదిలో ప్రవేశించడానికి ముగ్గురే ముగ్గురికి అర్హత ఉంది. హెడ్డుగుమస్తా మిస్టర్ ఆనందం, బిళ్ల బంట్రోతు వెంకన్నా, ఇంట్లో ఉంటే మిస్ మాధవీ.

న్యాయమూర్తి వయస్సు పోల్చుకోవడం అంత సులభం కాదు. పేకజువ్వ శరీరం. రాగరంజితమైన విశాల నేత్రాలు. కాని ఆకళ్లల్లో ఎప్పుడూ ఏదో భయం, ఆందోళనా, ద్యోతకం అవుతూ ఉంటాయి. ఘనపదార్థాల ఆహారం మీదా, తన మనీపర్సు సౌష్ఠవం మీదా, దేశపు భవితవ్యం మీదా, అట్టే నమ్మకం లేనివాడు. భార్యతో చనువుగా ఉండడానికి భయం. పిల్లలమీద విపరీతమైన అభిమానం.

బావ కూర్చున్న సోఫా అంచునే కూర్చుంది మాధవి. "ఇంకా ఒకపక్క పూర్తిగా తెల్లారలేదు. అప్పుడే అగ్గిపుల్లలు వెలిగించి సీసాల్లో వేస్తున్నావా, బావా?" అంది, గోముగా నవ్వుతూ, అతని ఉంగరాల జుట్టుని వేళ్లతో ముళ్లుపెడుతూ.

న్యాయమూర్తి జాలిగా నవ్వాడు. 'మాధవీ!' అన్నాడు. 'ఓయ్' అంది, పావురం కూసినట్టు, తియ్యని కిలికించిత ధ్వనితో.

"నేనిప్పుడు ఓ చిత్రమైన స్థితిలో ఉన్నాను. అప్పుడప్పుడు ఏం జరుగుతుందో తెలుసా? భూత

వర్తమానాలకి మధ్య ఉండే రేఖ ఏదో మనస్సులో చెరిగిపోతూంటుంది; చెరిగిపోయి, అవగాహన "రివర్స్ గేర్" లో పరిగెడుతుంది. మనం కృష్ణాపురం వదిలేసి ఎన్నాళ్లయింది చెప్పు! నిన్నసాయంత్రం ఏం జరిగిందో తెలుసా? క్లబ్బు నించి వస్తూంటే, ఇదే కృష్ణాపురం అనుకున్నాను. అనుకొనీ ప్లీడరు వెంకట్రావ్ ఇల్లు వెతకడం మొదలెట్టాను...తమాషాగా లేదూ?" అని గర్వంగా నవ్వాడు న్యాయమూర్తి.

మాధవి నవ్వు ఆపుకోలేకపోయింది. "బావా! నువ్వు యీ క్షణంలో నిజంగా ముద్దొస్తున్నావు. పురాణాల్లో యోగులూ, ఋషులూ, సాధించలేని నిర్వాణస్థితి ఇట్టే అందుకుంటున్నావు!" అని అతని కంఠానికి తన రెండు చేతులూ పెనవేసింది. "కొంపతీసి నేనింకా పరికిణీ కట్టుకుని తిరుగుతున్న మాధవినే అనుకోడం లేదుగదా!"

"ఇప్పుడైనా, పరికిణీ కట్టుకుని తిరిగితే నే నాకళ్లకి బాగుంటావు."

ఇంతట్లో పిళ్లబంట్రోతు వెంకన్న తలుపు తట్టాడు. వాళ్ల గుండెల్లో గంధర్వగానం ఆగిపోయింది. "ఆనందంగారు తమ దర్శనం కోసం వచ్చారు బాబూ!" అన్నాడు వెంకన్న, తలుపు తెరుచుకుని లోపలికి వస్తూ.

మాధవి గిరగిరా తిరిగి చప్పట్లు కొట్టింది "మిస్టర్ ఆనందం! వెళ్లి స్థానిక పతివ్రతల యోగక్షేమం అడిగి వస్తాను." అని యీల వేసుకుంటూ బయటికి పరిగెత్తింది. ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ న్యాయమూర్తి ఆమెని అనుసరించాడు.

మిస్టర్ ఆనందం హాలులో నిరీక్షిస్తున్నాడు. హాలునిండా సోఫాలూ, కుర్చీలూ, రకరకాల తివాసీలూ. గోడలకి రెండు పులి చర్మాలు వేలాడ తీసి ఉన్నాయి. సోఫాల మెత్తదనం పరీక్షిస్తూ, పులి చర్మాలు ఒకసారి తడిమి చూస్తూ, అతడు లోలోపల ఏదో ఆలోచించుకుంటున్నాడు. ఇంతలోకే జడ్జీగారూ, మాధవీ, హాలులోకి ప్రవేశించారు.

"గుడ్ మార్నింగ్ యువర్ ఆనర్! గుడ్ మార్నింగ్ మాడమ్! తమరు ఎప్పుడొచ్చారు, మెడ్రాస్ నుంచి?" అన్నాడు ఆనందం, వినయం ఉట్టిపడుతూ.

జడ్జీగారు తలపంకించి ఊరుకున్నారు. "మార్నింగ్ ఆనందం! నేనేనా? నేను తెల్లారకట్ట బండీలో వచ్చాను. ఊళ్లో అంతా కులాసాయేనా?" అంది మాధవి.

"చిత్తం, చిత్తం." అని జడ్జీగారిని ఉద్దేశించి "ఇవాళ హనుమంతు లంక పొలం కేసు ఆర్గ్యుమెంట్లు యువర్ ఆనర్! మనవి చెయ్యడానికి వచ్చాను." అన్నాడు.

జడ్జీగారి అవగాహనలో ఏదో కదిలింది. "అంటే చంద్రయ్య ప్రోనోటు కేసేనా? జ్ఞాపకం ఉంది... కేసు మాటకేంగాని, ఆనందం, అమ్మాయి పట్నం నించి వచ్చిందా, మంచి డిన్నర్ 'ఎరేంజి' చెయ్యాలి. కాస్త చూడు." అన్నాడు.

మిస్టర్ ఆనందం తనలో తను దగ్గుకున్నాడు. అప్రయత్నంగా అతనికి వాళ్ల అమ్మమ్మ పఠించే అన్నపూర్ణాష్టకం స్ఫురణకొచ్చింది. పైకిమాత్రం 'చిత్తం చిత్తం!' అన్నాడు.

మాధవి సోఫాలో కూర్చుని గోళ్ల ఎరుపుతనం పరీక్షించుకుంటోంది. ఆనందం వేపు సాలోచనగా చూసింది. ఓహో, పెద్దగుమస్తా ఆనందం! నడిమి

వయస్సులోకి ప్రవేశిస్తున్నాడు. అధికారుల క్రీగంటి చూపుల నీడల్లోనే ఇంతకాలం అడుగులు వేసుకుంటూ కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు. అధికారులకి ఎర్ర గులాబీలు ఇష్టం. అంచేత తనుకూడా గులాబీలు నాణ్యం చెయ్యడం నేర్చుకున్నాడు. తన స్వంత నీతులకీ, ప్రవర్తనకీ అభిరుచికి అలవాట్లకీ—తన వ్యక్తిత్వానికే ఒక అనన్యమైన రూపం కల్పించి ఆ రూపాన్ని అధికారుల తలల్లో నాలికగా ఉపయోగిస్తున్నాడు. ప్రతిఫలంగా ఇతడు ఆశించేది ఏమిటి?... ఓహో, బూర్జువా సౌఖ్యాల్లో ఎంత మాధుర్యం ఉంది! బూర్జువా సంస్కారంలో ఎంత సన్నిగూఢ సమ్మోహన శక్తి ఉంది! నరమాంసభక్షణచేసే వారిచేతకూడా నాజూకు ప్రదర్శింపచేస్తుంది. అక్కడకూడా 'టేబిలు' మర్యాదలు పాటిస్తూ, కత్తులూ, ఫోర్కులూ ఉపయోగిస్తారు. యీ సంస్కారపు ఆకర్షణని ప్రతిఘటించేందుకు ఆనందం ఏపాటివాడు! ఆ మాటకొస్తే తను మాత్రం ప్రవాహంలో పడి కొట్టుకు పోవడంలేదా? పోతేమాత్రం ఏం? ఇంగ్లీషువాడు చెప్పినట్లు ఇసకలో పరిగెత్తి అదృశ్యమయిపోతాయి. ఇంద్ర ధనస్సు జీవితం ఏం శాశ్వతం?

"మిస్టర్ ఆనందం!" అంది.

"అమ్మా! ఏం సెలవ్?"

"ఊళ్లో సోడాల వ్యాపారం సక్రమంగానే ఉందా? పతివ్రతలు క్షేమమేనా?"

"లక్షణంగా తల్లీ! ప్రబంధాల్లో వర్ణించిన పట్టణాలవలె ఊరు లోకభీకరంగా ఉంది. మా వూరికేం అమ్మా! మా వూరు నిజంగా అగ్నిమిత్రుడి ఆస్థానం" అన్నాడు, మిస్టర్ ఆనందం.

"విదూషకా! నేటికి కొలువు చాలింతము" అని ఆజ్ఞాపించి మాధవి శుద్ధాంతంలోకి నిష్క్రమించింది.

జడ్జీగారు ఘాటైన చుట్టకాలుస్తూ, ధూమ విన్యాసాలని పరీక్షిస్తున్నాడు. మిస్టర్ ఆనందం అలాగే నించున్నాడు. అంతట యవనిక జారును.

* * *

ప్రోనోటు కేసులో ఉదహరింప బడ్డ చంద్రయ్యే కథనంలోని రయితు. కొబ్బరితోట యితనిదే. వరిచేను మాత్రం ఇతని పినతండ్రి కొడుకు సూరయ్యది. కొంచెం ప్రోనోటు సాక్ష్యంగా సూరయ్య చంద్రయ్యకి ఎనిమిదివేల రూపాయిలు బాకీ.

ఆంధ్రకవుల్లో ఎందరో మహానుభావులు గోదావరి నది మీద పాటలూ, పద్యాలూ, రాశారు. ఆదికవి నన్నయని లాలించి పెంచి అతడిచేత శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతం ప్రారంభింప చేసింది. గౌతమీనదీమ తల్లే అనేది కవివాక్కు. ఎన్నో మహాంధ్ర నాగరికతలు గోదావరి గర్భంలో జీర్ణించాయనీ, కొలాగి నుండి గౌతమి మన సీమలోంచి నిండుగా ప్రవహిస్తూ అమృతజలాలచేత దేశాన్ని సస్యశ్యామలం చేస్తూ మనజాతిని కన్నతల్లివలె కాపాడుతూ వచ్చిందని రుద్ధకంఠాలతో మానకవులు అనంతరాగాల్లో ఆలాపించారు. తొల్లి రాజరాజు శుద్ధాంతకాంతలు గోదావరిలో జలక్రీడలు ఆడే ఉంటారు. ఉభయసంధ్యల్లో నన్నయ్య గోదావరిఒడ్డున గాయత్రి జపించే ఉంటాడు. అటువంటి గోదావరికి యీ శతాబ్దారంభంలో ఒక సీమదొర, కాటన్ అనే అప్రాచ్యుడు, ఆనకట్ట కట్టి మన జీర్ణ నాగరికతలు గోదావరిలోంచి సముద్రంలో కలిసి పోకుండా కాపాడాడు.

చంద్రయ్య కొబ్బరితోటా, సూరయ్య వరిచేనూ, రెండూ గోదావరి కాలువ ఒడ్డునే ఉన్నాయి. చేనులో మొక్కా, తోటలో చెట్లూ, ఆ కాలువ

నీటినే పీల్చుకుంటాయి. ఆ మట్టిసారం వల్లే ఎదుగుతాయి. తరతరాలనించీ సూరయ్యా చంద్రయ్యల పూర్వులుకూడా ఆ గడ్డమీదే పుట్టిపెరిగి ఆ గడ్డలోనే కలిసిపోయారు.

కాని చంద్రయ్యా సూరయ్యాల హయాంలో చేనూ, తోటా అనేకసార్లు పరాభవాన్ని పొందాయి. వాటి పరువు మర్యాదలు అనేకసార్లు కోర్టుకి యీడవబడ్డాయి. చిత్రాంగి జలక్రీడలనాటి ఏ మాత్సర్య నాగరికతలు గోదావరిలో కలిగిపోయాయోగాని, కథాకాలపు గౌతమీ జలాల్లో అవే విజృంభించినట్టు కనబడుతుంది. ఆ జలాలదోహదం వల్ల పెరిగిన చంద్రయ్యా సూరయ్యలకి అందుకే రంగురంగుల కొత్త కోర్కెలు. కొబ్బరి తోటలో కొత్తగాలి, వరిచేనుకి కొత్త పరాభవం.

సూరయ్యా రాసి ఇచ్చిన ప్రోనోటు కాలదోషం పట్టే సమయానికే సూరయ్యాకూతురు రంగమ్మ పెద్దమనిషి అయింది. రంగమ్మని తన బావమరిది నరసయ్యకి ఇచ్చి పెళ్లిచెయ్యమని చంద్రయ్యా అడిగాడు. "వాడికా! ఆ ముదనష్టం మొహానికి! ఆ యంబ్రహ్మకి! పండంటి అమ్మాయిని వాడి వాతని వెయ్యడమా? ఆపని భస్తే జరగదు!" అని ఆంధ్ర పాపయ్యకి కూడా లేనిపౌరుషంతో అరిచాడు సూరయ్యా.

"అయితే మనబాకీ అణాపైసలతో తక్షణం కక్కమనండి." అని చంద్రయ్యాకి భార్య హితబోధ చేసింది, అంతఃపురంలో, ఒకరాత్రి. తత్ఫలితంగా సర్కారువారి కోర్టు స్టాంపులు కొన్ని చెల్లుబడి అయాయి. ఇద్దరు ప్లీడర్లకి పని తగిలింది. "ఎనిమిది వేలకి మరో ఎనిమిదివేలు కర్చయినా సరే, యీ సూరిగాడి అంతుచూస్తాను!" అని భీష్మమైన ప్రతిజ్ఞ తీసుకున్నాడు చంద్రయ్యా. దావా చేయబడ్డది.

మూషా, మాధవీ, మెరీనా బీచ్‌లో ప్రపంచ సమస్యలు పరిశోధిస్తున్న సాయంత్రమే హెడ్డు గుమస్తా ఆనందం ఇంటికి చంద్రయ్యా వెళ్లాడు.

కథంతా విని ఆనందం అన్నాడు. "తప్పకుండా చేద్దాం. ఉమ్మడిగా సాగుచేసే వరిచేను సూరయ్యా ఒక్కడూ ఎలా కోసుకుంటాడూ? చేను కొయ్యకుండా ఇంజంక్షన్ ఆర్డరే కదూ, నీకు కావలసింది? అలాగే నడిపిద్దాం. ఎల్లుండి రాత్రి ఏడున్నరగంటలకి రిఫ్రెష్‌మెంట్ రూమ్‌కి రా. అక్కడ ముందుగదిలో నన్ను కలుసుకో. వెనకగదిలో జడ్జీగారుంటారు. తరవాత కార్యక్రమం నేను నడిపిస్తాను." అని.

ఆ ఎల్లుండి రాత్రి అలాగే రిఫ్రెష్‌మెంట్ రూమ్ ముందుగదిలో హెడ్డుగుమస్తా మిస్టర్ ఆనందం ఉన్నాడు, జడ్జీగారూ, మాధవీ, వెనక గదిలో కూర్చున్నారు. టేబిలు శుభ్రమైన 'క్లాత్' కప్పబడి శంకరుడి ఫాలతలంవలె, అతడి జటాజూటంలోని నెలవంకవలె, అక్కడేఉన్న గంగవలె తెల్లగా మెరుస్తోంది. టేబిలుమీద బ్రహ్మతేజస్సుతో ప్రకాశించే పానీయాలసీసాలు. ఒకొక్క సీసా కాళీ అవుతుంటే అగ్గిపుల్లలు వెలిగించి అందులో పడేస్తున్నారు, న్యాయాన్యాయాల్ని విడదీసే జడ్జీగారు.

ఇవతల గదిలో మిస్టర్ ఆనందం చంద్రయ్యాని అడుగుతున్నాడు. "నీకు ఇదంతా కొత్తగా అనిపించి కంగారు పడుతున్నావా?" అని. ఆ ప్రశ్న చంద్రయ్యాకి అవమానకరంగా తోచింది, "అబ్బే! ఎంతమంది ఆఫీసర్లనీ, ఇనస్పెక్టర్లనీ ఇక్కడికి తీసుకొచ్చి మేపాను, ఆనందంగారూ! నాకిది కొట్టినపిండే" అని నాగరికత ఉట్టిపడుతూ చెప్పాడు.

"అయితే నువ్వు ఉత్తసోడా తాగవన్నమాట!"

"జన్మలోలేదు. నాకేం కర్మ, ఉత్తసోడా తాగే దాకా!" అన్నాడు రైతుబిడ్డ.

అక్షరాలా నిజం. ఉత్తసోడాలు తాగితే, ఇనస్పెక్టర్లూ, ఆఫీసర్లూ,- యీ గంధర్వుల స్నేహం ఎలా లభిస్తుంది? శ్రీరామనవమి ఉత్సవాలూ, గణపతి నవరాత్రులూ, యివన్నీ తను ఉత్తసోడాలు తాగే నిర్వహించాడు?

గదిబయట జనసంకులం. శీతాకాలం. సుఖమైన చలి. జడ్జీగారి శరీరంలోనూ మనస్సులోనూ మాత్రం వెచ్చగా ఉంది. క్రమంగా అతడి చైతన్యంలో భూత వర్తమానల మధ్యరేఖలు చెరిగిపోతున్నాయి. దేవత్వం అందుకునే ఆ నవరత్నఖచిత నిముషాల్లో కాలస్వరూపమే అతనికి ఒక పెద్ద మైదానం వలె స్ఫురిస్తుంది. అంతులేని మైదానికి కొలతలూ, మైలు రాళ్లూ ఏమిటి? నిన్నా, ఇవాళా, రేపూ, అనే వాటికి అర్థం ఏమిటి? ఇదేమిటి, మాధవి చీరకట్టుకు కూర్చుంది? పరికిణీలు కట్టుకు తిరిగే మాధవి టిష్యూ చీర ఎక్కడ సంపాదించిందో.

జడ్జీగారి చైతన్యం భూతకాలంలోకి పరుగులు తీసింది. ఘటికాయంత్రంలో ముళ్లు గబగబా పది సంవత్సరాలు వెనక్కి తిరిగిపోయాయి. ఆ క్షణాన తను ఉన్నది. ఇంకో ఊరనీ, ఇది పక్కస్టేషను రిఫ్రెష్‌మెంట్ రూము అనీ, శ్రీవారి భావన.

ఆ క్షణాన ఏదో రెయిలుబండి ప్లాట్‌ఫారంమీద ఉంది. గార్డు యీలవేసి జండా ఊపాడు. యీల విన్నాడు, జడ్జీ. రామబాణం వలె గదిలోంచి దూసుకు వచ్చి కదులుతూన్న రెయిలు ఎక్కేశాడు. రెయిలు కదిలిపోయింది.

ఇదంతా ఒక్కక్షణంలో, మెరుపు మెరిసినట్లు జరిగింది.

'బావా!' అని కేకవేసి ముందుగదిలోకి ఆత్రతగా వచ్చింది, మాధవి. అంతట్లోకే బావ రెయిలు ఎక్కేశాడు. అప్పటికే రెయిలుబండి వేగం అందుకుంటోంది.

గదిగుమ్మం దగ్గిర సాలభంజికవలె నించుండిపోయింది. ఆమె గుండెల్లో రెయిలు చక్రాలు తీవ్రంగా తిరిగిపోతున్నాయి. ఎరుపు చారలు నిండిన ఆ పెద్ద కాటుక కళ్లు మరీ పెద్దవి చేసి గాలిలోకి చూస్తోంది. అనాచ్ఛాదితమైన పసిడికాంతుల హస్తాలతో, గులాబీరంగు టిష్యూచీరలో, చేలాంచలాభ్యంతరస్థిత చారిత్రక యధార్థ తత్వపు గతి తార్కిక భౌతికవాదపు సంక్షోభ సౌందర్యంతో, ఎవడో మహాశిల్పి మహాదేవ నిశామారుతమ్ములు వీచే జ్వలత్స్వప్నాల రాగరంజిత ఘడియల్లో ఊహించుకున్న లావణ్యమూర్తివలె—

గది గుమ్మం దగ్గిర నించుంది మాధవి.

ఇవతల గదిలో టేబిలు ముందు కూర్చుని చంద్రయ్యా, ఆనందం, సీసాల లోతులు పరిశీలిస్తున్నారు. అకస్మాత్తుగా గుమ్మంలోని మాధవిని చూశాడు ఆనందం.

ఆ క్షణంలో అతని గుండెల్లో క్షీరసాగర కల్లోలం.

ఓహో కాశ్మీరపు కుంకుమతోట, భీమనాగ్ రసగుల్లా, హాలీవుడ్ నృత్యయువతి, ఆఫ్రికా ఘోరాటవుల్లో అర్ధరాత్రపు నీగ్రోమత్తకాశినుల బృందనృత్యపు సంగీతం, కరదీపికల జ్వాలాతోరణాలు, బాలీబాలల

హులహులా హాల్లీసకం, మాంటికార్లో న్యూయార్క్ దీపాలు, జావా ఫిజీ రిగోరిటో కార్మెన్ మిరాండా- ఇన్ని సుఖానుభూతల సౌందర్యాలు ఆ క్షణంలో మెరిసి మరుక్షణంలో వెలిగి, సుషుమ్నాంతరాళం కదిలి, చిత్తమేకాగ్రతన్ నిర్వృతిం చెంది, ఓహో వెయ్యివీణల నాదం! వెయ్యి మధుభాండాల సేకం! వేనవేల నైలాన్ చీరల శుభ్రశోభ! ఓహో! దేవతలకి అమృతం పంచిపెట్టబోయి తానే తాగేసి తేన్చి వస్తున్న మోహిని ఓహో! సంగీతసాహిత్యాల ఒత్తిడి! ఓహో సాహిత్య సంగీతాల ఒరిపిడి ఓహో!— ఆనందం చెవుల్లో ఏదో సముద్రపు తుఫాను హోరు.

'ఏం జరిగింది అమ్మగారూ?' అని పాడిగొంతుకతో అడిగాడు ఆనందం.

"మా బావండీ! ఆ రెయిలు ఎక్కేశారు."

"ఏ రెయిలు?"

"అదేనయ్యా, ఇప్పుడే ప్లాట్ ఫారం మీద ఆగలేదూ! కదిలే సమయానికి ఆ రెయిలు ఎక్కేశారు. ఇప్పుడేం చెయ్యడం! మంచి గొడవలో పడిపోయానే!"

ఆనందం బుర్రలో తిమ్మిరి తగ్గింది. పరిస్థితి బోధపడింది.

"బయట కారుకూడా ఉంది. డ్రైవర్ని పొమ్మని బావే డ్రయివ్ చేసుకు వచ్చారు. పర్సు కూడా బావ జేబులో ఉండిపోయింది. నా పర్సు తెచ్చుకోకుండా వచ్చేశాను. ఇప్పుడేం దారి!"

ఆనందం ధీరోదాత్తంగా అన్నాడు, "మరేం ఫరవాలేదు. యీమాత్రానికే కంగారుపడిపోవాలా అమ్మా! అయ్యగారికేం భయంలేదు. వారికిది అలవాటే. తిరుగుబండిలో వచ్చేస్తారు. పదండి, కారులో మిమ్మల్ని దిగబెట్టేస్తాను."

అన్ని బిల్లులూ చంద్రయ్య సగర్వంగా ఇచ్చేశాడు. కారులో ముగ్గురూ నిష్క్రమించారు. మిస్టర్ ఆనందం డ్రైవరు. అదే హెడ్డుగుమస్తా ఆనందంలోని ప్రత్యేకత. "కార్యేషు దాసీ" అనే శ్లోకార్థానికి అతడు పురుషరూపంలో ఒక ఉదాహరణ.

జడ్జీగారి బంగళాకి సుదూరంలోనే చంద్రయ్య కొబ్బరితోట. తోటలోనే అతడి ఇల్లు. కారు చంద్రయ్య ఇంటిముందు ఆగడం, దూరాన జీడి మామిడిచెట్ల కట్టవ మీద చంద్రుడు ఉదయించడం, రెండూ ఒక్కసారే జరిగాయి.

మాధవిని ఉద్దేశించి చంద్రయ్య అన్నాడు, "అమ్మా! మీరు సాక్షాత్తూ శ్రీమహాలక్ష్మిలాంటి వాళ్లు. ఆగర్భ శ్రీమంతులు. అధికార్లు. మీరు రావడం వల్ల మాయిల్లు పావనం అయింది. లోపలికి దయచేసి ఒక్కగ్లాసుడు పాలు పుచ్చుకు మరీ వెళ్లండి."

"థాంక్స్. క్షమించాలి. నాకు పాలు సయించవు...అయినా మీరంతగా ఆదరించినప్పుడు కాదనకూడదు. ఇక్కడికే తీసుకురండి. లోపలికి రాలేను. త్వరగా ఇంటికి పోవాలి. అక్కయ్య కోప్పడుతుంది." అంది మాధవి.

లోపలికి వెళ్లి రెండు వెండిగ్లాసుల్లో ఎర్రగా కాగిన ఆవుపాలు తీసుకొచ్చాడు, చంద్రయ్య. అవి తాగేసి మిస్టర్ ఆనందం, మాధవీ, కారులో వెళ్లిపోయారు.

జడ్జీగారి బంగాళా హాలులో పెట్రోమాక్సు దీపాలు వెలుగుతున్నాయి. బిళ్ల బంట్రోతు గుమ్మం దగ్గిర కునికిపాట్లు పడుతున్నాడు. కారు చప్పుడు విని ఉలిక్కిపడి లేచి నించున్నాడు, డవాలీ సరిచేసుకుంటూ.

హాలులోకి ప్రవేశిస్తూ మాధవి అడిగింది, "అచ్చన్నా! దొరగారు ఇంకా రాలేదా? అమ్మగారు నిద్రపోయారా, మేలుకునే ఉన్నారా?" అని.

"చిత్తం చిత్తం! దొరగారు ఇంకా రాలేదండి. అమ్మగారు నిద్రపోతున్నారు." సోఫాలో కూలబడి "సో, మిస్టర్ ఆనందం! మెనీథాంక్స్. మీరు చేసిన ఉపకారం జన్మలో మర్చిపోలేను. బావ రాగానే చెపుతాను. మీరే గనక అక్కడ లేకపోతే నేను ఏమయి ఉండేదాన్ని! షేమ్! బ్రూట్‌లాగ రెయిలెక్కి వెళ్లిపోయాడు చూడండి!" అంది మాధవి.

"ఇందులో ఏముందమ్మా! నా డ్యూటీ నేను చేశాను. అంతే. మీకు ఉపకారం చెయ్యగలిగినంత తాహతు ఎక్కడిది నాకు? మీరు ఏదైనా ఉపకారం చేస్తే బతకవలసిన వాణ్ణిగాని—

"అలా అనకండి మిస్టర్ ఆనందం! ఆ మాటకొస్తే నేను మీకు ఏం ఉపకారం చెయ్యగలను? ఒక విధంగా చూస్తే నాకంటె మీరే నయం. ఉద్యోగంచేసి డబ్బు సంపాదిస్తూ స్వతంత్రంగా జీవిస్తున్నారు."

"ఏం ఉద్యోగం అమ్మా! మీరు కట్టుకున్న చీర ఖరీదుపాటి ఉండదు, నా నెలజీతం."

"నిజమే కాని, నేనుకూడా డబ్బుకి ఇబ్బంది పడుతూంటాను, ఆనందం!"

మిస్టర్ ఆనందం ఆశ్చర్యం ఉట్టిపడుతూ అడిగాడు, అదేమిటండీ, అలా అంటారు! మీకు డబ్బుకి ఇబ్బంది ఏమిటి!"

"నిజం! మీరు ఎందుకు నమ్మరూ? ప్రస్తుతం నాకు ఒక వెయ్యిరూపాయిలు అర్జంటుగా కావాలి. అందుకే ఇక్కడికి వచ్చాను. ఇస్తే బావ ఇవ్వాలి. లేకపోతే నా కెక్కడనించి వస్తుంది చెప్పండి!" అంది మాధవి, జాలిగా, నిస్సహాయంగా.

"అలా అనకండమ్మా! మీకేం మహారాణీలు! వెధవ డబ్బు. డబ్బనగా ఏముందండీ! మీరు తలుచుకుంటే డబ్బు గిరగిరా తిరిగి మీ కాళ్లదగ్గరకే వస్తుంది. ఒక వెయ్యిరూపాయిలు! అంతేనా! తెల్లారనివ్వండి. నేను తీసుకు వచ్చి ఇస్తాను." అన్నాడు హెడ్డు గుమస్తా.

గతుక్కుమంది మాధవి. అతన్ని ఊరుకోమని చేతితో సంజ్ఞచేసి, 'అచ్చన్నా!' అని కేక వేసింది.

'చిత్తం!' పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు, అచ్చన్న.

"నువ్వు పో ఇంక ఇంటికి. దొరగారు వచ్చాక నేను చెపుతాలే." అని అచ్చన గేటుదాటే వరకూ చూసింది. తరవాత సన్నని కంఠధ్వనితో అంది. "సాయంత్రంనించి అన్నీ వింతగా కనిపిస్తున్నాయి మిస్టర్ ఆనందం వెయ్యిరూపాయిలు! మీరెక్కడనించి తీసుకురాగలరు?"

ఆమె తెలివి తక్కువకి జాలిపడుతున్నట్టు ఒక్క నవ్వు నవ్వాడు. "మీకు తెలియంది ఏముంది, మాధవీ అమ్మా! ఇది గుమస్తాల పరిపాలనయుగం. ఆఫీసర్ల ఆటవిడుపు యుగం. రాజ్యభారం అంతా ఆఫీసరు గుమస్తాలకే వదిలేసి తను కేవలం దివ్యానందానుభూతుల్ని వెతుక్కుంటూ కాలం గడుపుతాడు. కాని ఏదయినా ప్రమాదం వస్తే మట్టుకు ఆ ప్రమాదానికి గుమస్తాని బలివేసి తను ఇంకో మెట్టు పైకి పోతాడు. యీ స్వర్ణయుగపు పరిపాలన మీకు తెలీదు గనకనా!... అంచేత నాకు వెయ్యిరూపాయిలు ఏ పాటివి! అయితే ఇందులో ఒక ధర్మసూత్రం ఉంది. పూజాద్రవ్యం పూజకే ఖర్చుపెట్టాలి.

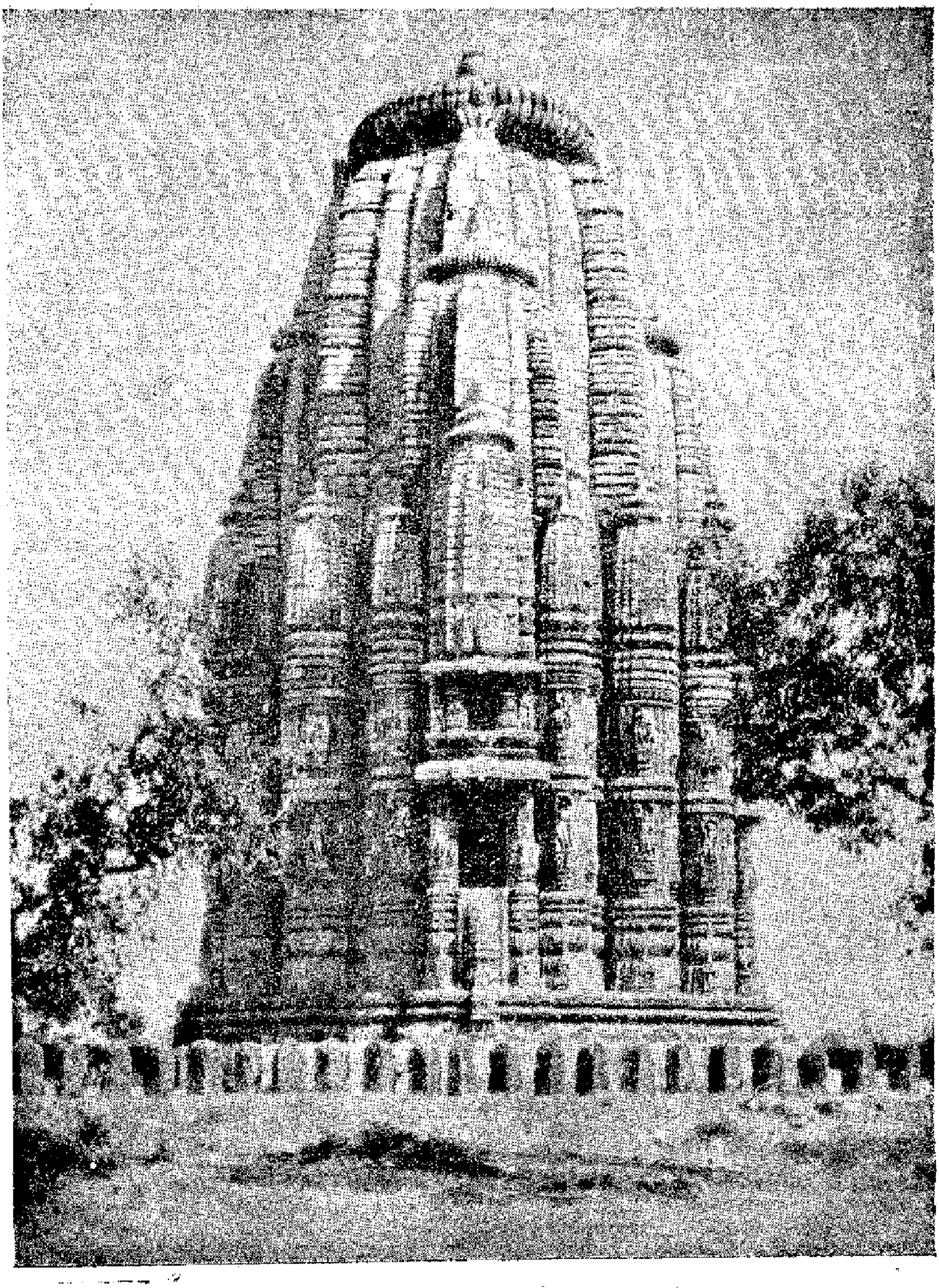

రాజారాణీ దేవాలయము.

భువనేశ్వరము.

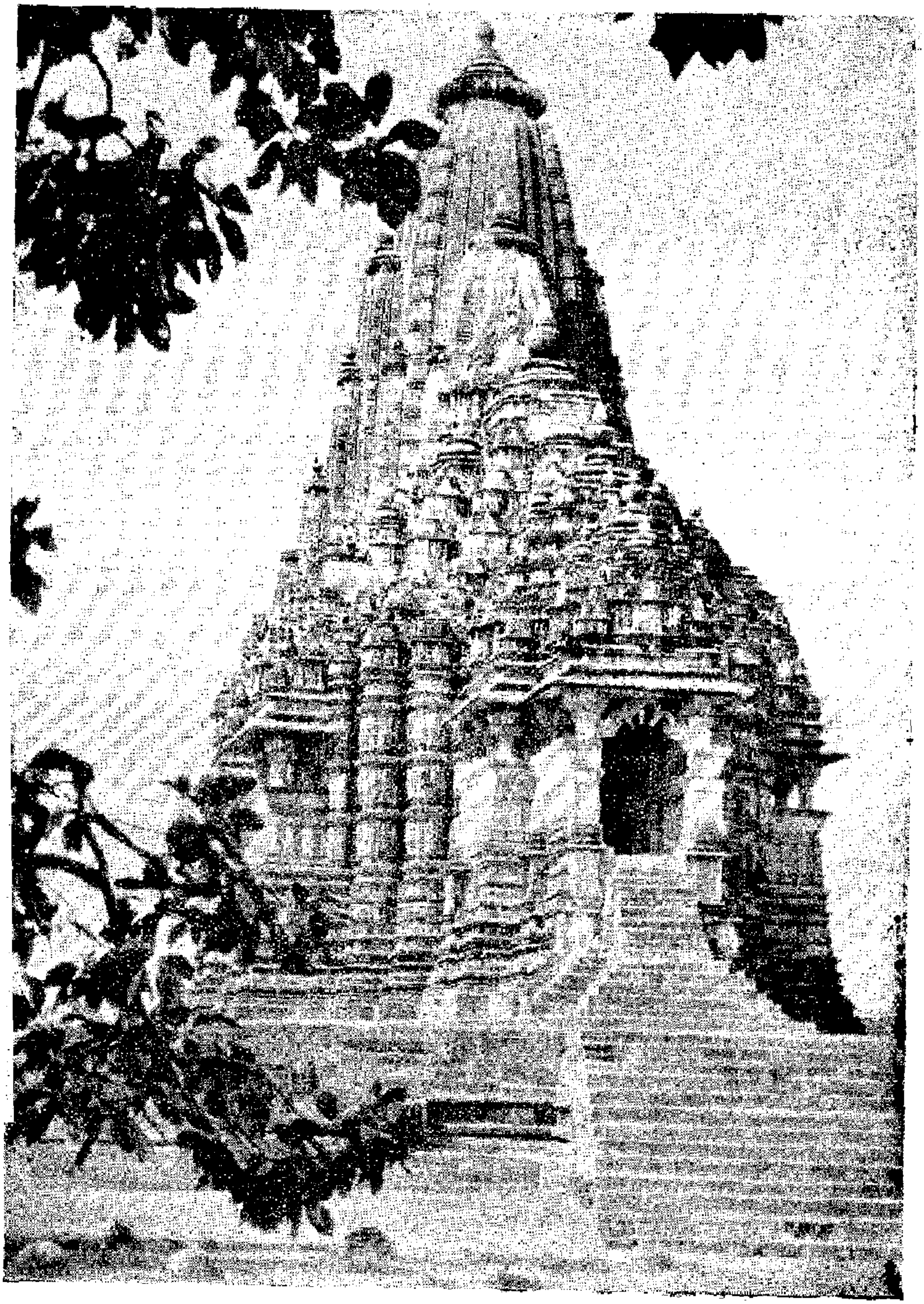

కందర్పశివ దేవాలయము.

ఒక్క కాసు ఇంటికి తీసికెళ్ళినా జడిసికొడుతుంది. ఘటికర్పుకి మాత్రం సర్కారువారి జీతమే."

అదింతా వింటున్న కొద్దీ మాధవి ఆలోచనలు [illegible] పోతున్నాయి. యీ [illegible] గారు ఏమిటి అంటున్నాడు?

"ఒకవేళ మీరు వెయ్యి రూపాయిలూ నాకిచ్చారే అనుకోండి! బావకి తెలిస్తే!"

"అసలు తెలియక్కరలేదు. ఒకవేళ తెలిస్తే మట్టుకు? ఆ మాత్రం మీరు చూసుకోలేరూ? మీరు ఏం చేసినా ఆయనకి కోపం రాదు..."

మాధవి గుండెల్లో విమానాలు హోరు పెట్టాయి. ఎక్కడికి మాధవీ? అని తన్ను తనే ప్రశ్నించుకుంది. కాని సమాధానం లేదు. [illegible] పోయి సమాజం మార్పులుచెందుతోంది. డబ్బు కొంతమంది దగ్గరే గడ్డకట్టుకుపోయింది. దాన్ని ముందు కరిగించి [illegible] నిన్నొన్నతాలు అదే చూసుకుంటుంది. ప్రస్తుతం మన నీతులూ, ఆదర్శాలూ, ప్రవర్తనలూ, ఇవన్నీ సందరగోళంగా చిక్కుపడిపోయి ఆకారాలు మారిపోయాయి. యీ సంకీర్ణభావాల పరస్పర విరుద్ధాదర్శాల కోలాహలంలో ఎవడి నగారా వాడు వాయిస్తూంటే, మనకి నిజమైన సంగీతం ఏదో, అపస్వరం ఏదో సరిగ్గా వినపడడంలేదు. ముందుదారి ఏదీ కనబడ్డంలేదు. ఇలాంటప్పుడు, యీ సంధిఘడియల్లో మంచిచెడ్డల నిర్ణయం బుద్ధిహీనం. రానున్నది మహావిప్లవం. అంతవరకూ ఇది ఆటవిడుపు పాయంత్రం.

"అయితే మిస్టర్ ఆనందం! మనిద్దరం యీ సమాజానికి వారసులమే. చెప్పండి! మీ ఉపకారానికి ప్రతిఫలంగా నేనేం చెయ్యాలి?"

"మీరు చెయ్యవలసింది కూడా స్వల్పమే. చంద్రయ్యని చూశారు కదూ, అతని ప్రోనోటు కేసు ఒకటి ఉంది. యీ [illegible] ప్రభావం వల్ల అది సివిల్ కేసయినా, క్రిమినల్ కేసుగా మార్చాను. కేసుల [illegible] ఒకటుంది. నేను ఒక్క వారంరోజుల దాకా కొట్టకుండా ఇంజంక్షన్ కావాలి... మీరు గనక మీ బావగారి చెవుల్లో యీ కొస్త ఆజ్ఞ ఏ తెల్లారకట్లో ఊదేశారంటే, తిరుగులేకండా జరిగిపోతుంది. మీరు చెప్పింది కాదనడానికి వారికి గుండెలు లేవు... నేను కలుగచేసుకున్నా జరుగుతుంద. అనుకోండి. కాని మీ మాటలో ఉన్న బలంలేదు." అన్నాడు ఆనందం.

"[illegible] ఎవరు?"

"సూరయ్య అని, చంద్రయ్య పినతండ్రి కొడుకే. వాడు చంద్రయ్యకి ఎనిమిదివేల రూపాయిలు బాకీ."

"సూరయ్య పాపం బీదవాడా?"

"అమ్మమ్మ! పాపం, చాలా బీదవాడు. అతనికి ఉన్నది రెండువందల ఎకరాల జిరాయితీ మాత్రమే. ఇంకా కొబ్బరితోటలూ, మామిడితోటలూ, ఇవి కాక."

"అయితే యీ చిన్న అప్పు ఎందుకు తీర్చలేదూ?"

మాధవి గనక ఆ గడ్డమీద పుట్టి పెరిగి ఉంటే, ఆ ప్రశ్న వేసి ఉండదు. చంద్రయ్య సూరయ్యలుకూడా ఒక్క రాత్రిలో వేలకొద్దీ రూపాయిలు పేకాటలో ఓడిపోగలరనీ, ఓడిపోయి ప్రోనోట్లు రాసెయ్యగలరనీ, ఆమెకేం తెలుసు? పెళ్ళికూతురు అత్తారింటికి వెళితే, ఆమె వెనక రెండువందల కావిళ్లతో సారె బహుమతులు వెళతాయనీ, అరటిగెలల కావిళ్లూ, గుమ్మడికాయల కావిళ్లూ ఉంటాయనీ, ఆమెకేం

తెలుసు? చంద్రయ్య ప్రతి సంవత్సరం శ్రీరామ నవమి ఉత్సవాలు చేయిస్తాడు; రకరకాల రాజకీయాల స్థానిక నాయకులకి ధనసహాయం చేస్తాడు. సర్కారు ఆఫీసర్ల పక్షపాతం అనేక మార్గాల్లో సంపాదిస్తాడు, ఇన్ని సంకీర్ణమయిన మనస్తత్వాలూ, పరస్పర విరుద్ధ ప్రవర్తనలూ మాధవికి ఎన్నడూ అనుభవంలో లేవు.

"కుటుంబ వైషమ్యాలూ, పట్టుదలలూ!" అన్నాడు, ఆనందం.

క్షణమాత్రం నిశ్శబ్దం. మాధవి బద్ధకంగా ఒళ్లు విరుచుకుంది. ఎంత నీరసంగా ఉంది!

"సరే మిస్టర్ ఆనందం! ఇంక మీరు వెళ్లండి!" అంది, తొలిగిపోయిన పైట సవరించుకుంటూ.

"సెలవు తీసుకుంటాను మాడమ్! గుడ్ నైట్!"

*　*　*

మనుధర్మ సూత్రాల్నీ, బ్రిటిష్—ఇండియన్ న్యాయశాస్త్రాన్నీ అమలుజరిపే న్యాయాధికారి పేకువ వేళల్లో బంగళాకి చేరుకున్నాడు.

గదిలో జోడుచప్పుడు విని పక్కమీంచి లేచింది మాధవి. "ఎవరూ? ఓహో, బావగారా! డ్రార్లింగ్ బావా! నువ్వింక రావేమో అనుకున్నాను. సరాసరి ఏ వండర్ లాండ్ కో వెళ్లిపోయావనీ—"

"అక్కడ వెయ్యిమంది డార్లింగ్ మాధవులు ఉన్నారనీ"

"యూ నాటీ! అది కాదు నిన్న రాత్రి అదేమిటి బావా! అమాంతంగా రెయిలెక్కేశావే, నిన్ను క్రాక్ అనుకోవాలా వద్దా, చెప్పు!"

"తరవాత ఏం జరిగింది? ఇంటికి ఎలా వచ్చావు?"

"ఆనందం లేడూ, అతను లకీగా ముందుగదిలో కనబడ్డాడు, ఇంకెవరో కంట్రీబూట్ తో కలిసి. అతను తీసుకొచ్చాడు." అంటూ శ్రీమతి మాధవీదేవి మాంజిష్ఠ తెరలు తొలగించి మంచం మీద కూర్చుంది. ఓరగా చేతులు పైకెత్తి మెటికలు విరిచింది.

గదినిండా సన్నని దీపకాంతి: బయట అకస్మాత్తుగా వాన. కిటికీలోంచి వచ్చే చల్లగాలికి దీపకళిక వణుకుతోంది. గోడకి వేలాడే రాధాకృష్ణుల కాలెండరు కింద పడిపోయింది.

"జల్లుకొడుతోంది బావా, ఆ కిటికీ తలుపులు మూసెయ్"

అతను హిమవన్నగ యుగళీనిభ సంగీత సాహిత్యాలతో విరాజిల్లే మాధవిని చూస్తూ ఇలా అన్నాడు. "మాధవీ! నామట్టుకు ఇదేదో నాలుగో జాము కలలాగ అనిపిస్తోంది. మేలుకున్నానో కలగంటున్నానో నాకే తెలియడం లేదు."

అతని గులాబీ కనుకొలకుల్లో అనురాగ తుషారాలు వర్షించి; గుండెల్లో ఇంద్రధనస్సు కోర్కెలు ఫకాలు మన్నాయి!

*　*　*

నాలుగు రోజుల తరవాత—

ఆ సాయంత్రం వేలాది ప్రజలు మెరీనా తీరం దగ్గిర గుమిగూడారు. ఘనమైన రాజకీయసభ ఏదో జరుగుతోంది. దేశంలో ఆకలిబీకాన్ని నిర్మూలించడం ఎలాగ, అనే విషయాన్ని గురించి పలువురు నాయకులు ఉపన్యసిస్తున్నారు. సభా ప్రారంభకురాలు శ్రీమతి మాధవీదేవి. అధ్యక్షుడు మామ.

ఆ సాయంత్రం న్యాయాధికారి, ఇంకో నలుగురు మిత్రులూ, క్లబ్బులో కూర్చొని అప్పట్లో వాళ్లని

స్వర్ణయుగం

వేధించే సమస్యని ఎదుర్కొంటున్నారు. వాళ్ల సమస్య ఆకలి కాదు. దాహం. ఎన్ని తెల్లగుర్రాల్ని గ్లాసుల్లోకి తోలించినా, వాళ్ల దాహం తీరడంలేదు.

అదే సాయంత్రం హనుమర్తు లంకలో సన్యాసయ్య పడచేను దగ్గర ఘోరమైన దొమ్మి జరిగింది. కారణం చేను తాత్కాలికంగా కోయ్యకూడదనే ఇంజంక్షన్ ఉత్తరువు. దొమ్మిలో ఇద్దరు మరణించారు. నల్గురు ఆరుగురికి గాయాలు తగిలాయి. తరువాత చంద్రయ్య సహాయ్యలతో పాటు మరో రెండొందలమందిని పోలీసులు అరెస్టు చేశారు. విషయాలు దినపత్రికలు ప్రకటించాయి.

ఆ సాయంత్రం మిస్టర్ ఆనందం తన భార్యని వెంటబెట్టుకుని సినిమాకి వెళ్లాడు. మొదటి ఆటకి కథ పౌరాణికం. అపూర్వ నటీనట సమ్మేళనం. అద్భుతమైన డాన్సులు. వీనులకి విందైన సంగీతం. అందుకే మిస్టర్ ఆనందం తనభార్యని వెంటబెట్టుకు వెళ్లాడు. ఇక్కడ తనభార్య ఆనందంలో పునరుక్తి దోషంలేదు. ఆనందం విషయంలో అటువంటి స్పష్టీకరణ అవసరం.

ఆ సాయంత్రం చంద్రయ్య కొబ్బరితోటలో మిణుగురులు యథాప్రకారంగానే మెరిశాయి; కీచురాళ్లు అరిచాయి. నాలుగైదు కొబ్బరి మట్టలు ఎండిపోయి కిందరాలిపోయాయి.

ఆ సాయంత్రం పంచాంగం ప్రకారం వర్షాలు లేవు. [illegible] అంతర్జాతీయ రాజకీయాల్లో చెప్పుకోదగ్గ మార్పులేమీ జరగలేదు.

ఇంతే కథనం. అయితే నిశితమైన విమర్శకుడు కథా ప్రారంభంలో కల్పిత పాత్రలు కథాంతంలో ఏమయ్యాయి అని పరిశీలించినా భయపడవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. అన్నీ సహజపరిణామాన్నే పొంది ఆటలో చివరకి 'పండి' పోయాయని అతడు పోల్చుకో గలుగుతాడు. లోకమందలి మంచిచెడ్డలు లోకులకే వదలడం కథకుడికీ, విమర్శకుడికీ క్షేమం.

జేమ్స్ జాయిస్ చైతన్య స్రవంతి

శ్రీరంగం శ్రీనివాస రావు

సాహిత్యశిల్పపు మెలకువలన్నీ తెలిసినవాడు, సంప్రదాయాలను జాగ్రత్తగా గమనించినవాడు, శబ్దశక్తిని సగౌరవంగా ఆరాధించే వాడు ఒక యువకుడు డబ్లిన్ నగర జీవితాలను కథా వస్తువులుగా తీసుకొని కొన్ని కథానికలను రాస్తాడు. వాటన్నిటినీ కలిపి ఒక గ్రంథరూపంలో ప్రకటించుదామనుకుంటాడు. కాని సువిశాలమైన ఆంగ్ల గ్రంథప్రకాశక ప్రపంచంలో ఒక్కడూ నేను ప్రకటిస్తానని ముందుకు రాడు. అసభ్య ప్రయోగాలు చేశాడనో, రాజద్రోహం ఉందనో, కావ్యవస్తువు హేయమనో ఏవేవో కారణాలవల్ల ఎందరో ఆ పుస్తకాన్ని ప్రకటించడానికినిరాకరించారు.

రోజురోజుకీ వందలూ వేలూ గ్రంథాలు ముద్రణాయంత్రాలలోంచి ప్రవహిస్తూనే ఉంటాయి. కోటానుకోట్ల మాటలు గ్రంథరూపం ధరిస్తూవుంటాయి. లక్షోపలక్షల ప్రజలు వాటిని చదువుతారు. మన యువకుని పుస్తకానికి మాత్రం ప్రచురణ కర్త దొరకడు.

ఆ పుస్తకం పేరు డబ్లినర్స్. ఆరచయిత పేరు జేమ్స్ జాయిస్.

డబ్లినర్స్‌తో ప్రారంభించిన సాహిత్య సంగ్రామం జాయిస్ జీవితాంతం దాకా సాగుతూనే వచ్చింది. నిజమైన సాహిత్య సమారాధకుడికి ఈ యిరవయ్యో శతాబ్దంలో కూడా ఇక్కట్లు తప్పవని జాయిస్ జీవితం ఋజువు చేస్తుంది. డబ్లిన్‌లో ప్రారంభమైన జాయిస్ సాహిత్యయాత్ర స్విట్జర్లాండ్‌లో అంతమయింది. ఈ లోపున ఎన్నో యూరోపియను మహా నగరాలతణ్ని వేటాడి వెళ్లగొట్టివేశాయి. తుఫాను పట్టిన సముద్రం మధ్య ఈదుతూ, తలమాత్రం పైకెత్తి, తుఫాను ఘోషకన్నా ప్రచండమైన సంగీతం ఆలపించిన గాయకుడని జాయిస్‌ను గౌరవిస్తాము.

జాయిస్ ఇటీవలనే మరణించాడు. కాని, చనిపోవడానికి ముందు తన ఆఖరి గ్రంథం పూర్తిచేశాడు. అది రాయడానికి ఇరవై సంవత్సరాలకు పైగా పట్టింది, దానిపేరు "ఫిన్నెగన్స్‌వేక్". పూర్తిగా ఆ నవలను అర్థం చేసుకోగలవారు ప్రపంచం మొత్తం మీద ఏపది పదిహేనుగురో ఉంటారు. నాకు పూర్తిగా అర్థంకాలేదు. కావడానికి వీలులేదు. ఎందుచేతనంటే ఫిన్నెగన్స్‌వేక్‌ను బోధపరచుకోసదలచిన వాడికి కనీసం డజను భాషలలోనైనా పాండిత్యం ఉండాలి. ఆ తర్వాత అనేకమైన తదితర విశేషాలు. నిజమే. ఫిన్నెగన్స్‌వేక్ చాలా కష్టమైన గ్రంథం. అయితే ఐన్‌స్టైన్ సిద్ధాంతంకూడా అందరికీ బోధపడదు. వైజ్ఞానిక ప్రపంచంలో ఐన్‌స్టైన్ ప్రతిష్ఠా, ప్రాముఖ్యమూ వంటివే సాహిత్యలోకంలో జాయిస్ ప్రాభవమూ, ప్రత్యేకతా.

ఈనాడు మనం డబ్లినర్స్‌లో కథలు చదువుకొని వీటిలో ఇంత గొడవ జరగడాని కేముందను కుంటాము. అంత గాలిదుమారం రేగగొట్టిన వ్యక్తులు ఎంత గుడ్డివాళ్లు అనుకుంటాము. ఇందులో బోధపడని దేముందంటాము.

కాని డబ్లినర్స్ గ్రంథం ప్రచురణ కావడం కష్టమయింది. యూలిసిస్ అనే నవలను అమెరికన్ ప్రభుత్వం నిషేధించింది. ఇంగ్లాండులో కష్టమ్స్ అధికారులు దాని మొదటి ముద్రణ ప్రతులను తగల బెట్టారు. ఫిన్నెగన్స్ వేక్ ఏ కొద్దిమంది సారస్వత ప్రియులకో తప్ప తదితరులకు దురవగాహం.

అఖండ శబ్దార్థసంపన్నుడైన జేమ్స్ జాయిస్ అష్టకష్టాలమధ్య జీవించాడు. అతి నికృష్ట పరిస్థితులలో మరణించాడు. ప్రపంచాని కతడు అమూల్యమైన కానుకలిస్తే, ప్రపంచమతనికి నిరసనా, హేళనా ప్రసాదించింది. మహాకవులు తమ జీవిత కాలమంతా మారు వేషంలోనే బతకాలి కాబోలు. అందుకే జాయిస్ డబ్లిన్ నగరాన్ని శాశ్వతంగా వదలిపెడుతూ ఇకమీద తాను "మౌనం మాయోపాయం, ప్రవాసం" అవలంబించబోతున్నా నన్నాడు. ౧౯౧౪–౧౮ మధ్య యూరప్ప్రపంచమూ ఒక మహా యుద్ధంలో నిమగ్నమై ఉంటే జేమ్స్ జాయిస్ ఒక మహాకావ్యరచనలో మగ్నుడైనాడు. ఆ యుద్ధానికి ఫలితంగా రష్యాలో వచ్చిన సామ్యవాద విప్లవానికెంత ప్రాముఖ్యం ఉందో, సాహిత్య ప్రపంచంలో యూలిసిస్ నవల కంత ప్రాబల్యం ఉంది.

యూలిసిస్ సుమారు ౮౦౦ పేజీల ఉద్గ్రంథం. ౧౯౨౨ వ సంవత్సరం జూన్ నెలలో

ఒకరోజున జరిగిన కథ. లియోపాల్డ్ బ్లూమ్ అనే మనిషి తెల్లవారు జామున లేచి పగలంతా తనమామూలు పనులు చూచుకొని రాత్రి నిద్రపోతాడు. ఇంతేకథ, ఒక సామాన్య మానవుడు ఒక సామాన్య నగరంలో ఒక సామాన్య దినాన గడిపిన సామాన్యజీవితం. కాని అతడే యూలిసిజ్ ఎడతెగని నౌకాయానం చేసి ఎన్నో అద్భుతానుభవాలు గడించిన యూలిసిజ్ చరిత్రను హోమర్ రాస్తే అవే యాత్రలూ అవే అనుభవాలూ మన లియోపాల్డ్ బ్లూమ్ కి కూడా ఉన్న ఊరిలోనే సంభవించాయని జాయిస్ రాశాడు. హోమర్ కావ్యంలో ౧౮ పర్వాలు. జాయిస్ నవలలో ౧౮ ఘట్టాలు. వరసగా హోమర్ లో ఉన్నట్టుగానే జాయిస్ లో కూడా. అయితే పురాణ కాలపు యూలిసిజ్ అనేక సముద్రాలు గడచి అనేక ద్వీపాలలో రాక్షసులనూ మంత్రికులనూ, దేవకన్యలనూ చూస్తాడు. బ్లూమ్ ది మానసిక నౌకాయాత్ర మాత్రమే. ఇతడు కూడా ఒంటికంటి రాక్షసులనూ. గంధర్వ కన్యకలనూ, మనుష్యులను మృగాలుగా చేసే ఇంద్ర జాలికలనూ కలుసుకుంటాడు. అయితే వీరు నిత్యజీవితంలో ఉన్నవారే. నడిబజారులో, వార్తాపత్రికాకార్యాలయాలలో, వేశ్యావాటికలలో వీరు కనిపిస్తూనే ఉంటారు. హోమర్ పద్ధతిని అవలంబించి, ఒకరోజు జీవితాన్ని యథాతథంగా చిత్రించాడు జాయిస్. ఒక్క బహిఃప్రపంచ చిత్రణతో ఊరుకోకుండా తనపాత్రల మానసిక వ్యాపారాల్ని కూడా జాయిస్ తు. చ తప్పకుండా వర్ణించాడు. ఇందుకుగాను, ఇదివరకెవ్వరూ ప్రయత్నించని ప్రక్రియ ఒకటి జాయిస్ తనకుతాను సృష్టించుకున్నాడు. వాస్తవికత బహిరంతస్స్పష్టంగా సాహిత్యంలో ప్రదర్శించడమే జాయిస్ సంకల్పం. దీన్ని అతను తన స్ట్రీమ్ ఆఫ్ కాన్షస్‌నెస్ ప్రక్రియద్వారా సాధించాడు.

స్ట్రీమ్ ఆఫ్ కాన్షస్‌నెస్, చైతన్య స్రవంతి, ప్రవాహాయమానమైన మానసిక వ్యాపారాల చిత్రణ మనకి యూలిసిస్ లో కనబడుతుంది. దీనిని గురించి ఎన్నో వ్యాఖ్యానాలు ఈ సరికే బయల్దేరాయి. అసలు యూలిసిస్ గ్రంథం చుట్టూ అనేకమైన వ్యాఖ్యాన గ్రంథాలు వెలువడ్డాయి. ఎన్నో దృక్పథాలనుండి యూలిసిస్ సమీక్షించబడింది. యూరప్ లోనూ, అమెరికాలోనూ గొప్ప ఆందోళన జరిగిన తర్వాత యూలిసిస్ మీద ఉన్న నిషేధాన్ని తొలగిస్తూ యునైటెడ్ స్టేట్ డిస్ట్రిక్టు జడ్జి జాన్ ఎమ్. వూల్సీ ఒకతీర్పు ఇచ్చాడు. ఆతీర్పులో

యూలిసిస్ అసభ్యగ్రంథంకాదనీ, జాయిస్ తనపై విధించుకున్న నియమాలను సక్రమంగా పాటించి తాను సాధించ దలచినకార్యంలో కృతకృత్యుడైనాడనీ వెల్లడించాడు. జాయిస్ సంవిధానం మీద జడ్జి వుల్సీ ఇలా అన్నాడు.

జేమ్స్ జాయిస్ సాహిత్య రచనలో ఒక విశిష్టమైన మార్గం అవలంబించాడు. ఒక పాత్ర స్థూలరూపాన్ని వర్ణించడమే కాక, అతని మానసిక భావాల క్షణ క్షణ పరివర్తనాలనూ, అవి తవ్విపోసే పూర్వ స్మృతులనూ, వాటివలన తాను వర్ణిస్తున్న వ్యక్తి యొక్క ప్రవర్తనలో కలిగిన మార్పులనూ వివరించాడు.

“ఇంచుమించు జాయిస్ ఉద్దేశించిన ఫలితంఎట్టిదంటే సినిమా తెరమీద ఒక మనిషిని ఫోకస్‌లో చూపించి, దాని వెనకనే అంతకన్న తక్కువ ఫోకస్‌లో అతని మనస్సంచారాన్ని నిరూపించి, ఇంకా దాని వెనుక అతని సుప్తచైతన్యంలోని స్మృతి పరంపరలను చూపడం వంటిది. ఒకేసారి ఇన్ని ఫోకస్‌లలో ఫోటో తీయగల కెమెరాలు లేవు. రచనా శిల్పం ద్వారా దీన్ని జాయిస్ సాధించాడు” అని జడ్జి వుల్సీ అన్నాడు.

అదీ జాయిస్ సంకల్పం. సాహిత్యంలో సమగ్రంగా వాస్తవికతను చిత్రించడానికి ఒక పాత్రయొక్క బహిస్స్వరూపపు ఫోటోగ్రాపుగాని, అతను చేసిన పనుల జాబితా గాని ఇవ్వడంతో ఊరుకోలేదు జాయిస్. ఇవి లేక పోలేదు, యూలెసిస్‌లో. నవలను కొనదాక జాగ్రత్తగా చదివితే ఇవన్నీ మనకు తెలుస్తాయి. కాని ఇంతటితోనే జాయిస్ ఉద్దేశం పూర్తికాలేదు.

ఒకపాత్ర, ఒకానొక వాతావరణంలో ఊహించిన ఊహలు, ఆ ఊహలవెనుక అతని మనస్తత్వం, అందువల్ల అతని ప్రవర్తన ఇవన్నీ చిత్రించాడతను. వీటితోబాటు లిపాల్డ్ బ్లూమ్ జీవితంలో ప్రవేశించిన ఇతరవ్యక్తుల ఊహలూ, ప్రవర్తనా, మనస్తత్వమూ ప్రదర్శించాడు. వీటన్నిటినీ చూపుతూ డబ్లిన్ నగరపు సాంఘిక పరిస్థితులను స్పష్టీకరించాడు. ఇవన్నీ భాషమీద తనకున్న సంపూర్ణ ప్రభుత్వంతో సాధించాడు.

“Multiple exposure on a cinema film” అని జడ్జివుల్సీ అన్నమాట జాయిస్ టెక్నిక్‌ను చక్కగా వివరిస్తుంది. సులక్షణంగా ఒక్క ఫోటోగ్రాఫ్ తియ్యడమే ఎంతో కష్టం. ఒకే చిత్రంలో ఒకదాని వెనుక ఒకటిగా ఎన్నో దృశ్యాలను ఏకకాలంలో చూపించగలిగాడు జేమ్స్ జాయిస్.

తక్కువ జాతికి చెందినవారని సంఘం భావించే మనుష్యుల మనస్సులను చిత్రించడంలో జేమ్సుజాయిస్ ఉపయోగించిన భాషా, బయలు పెట్టిన భావాలూ “మడికట్టుకొన్న” మనుష్యులను కొందరిని కలవరపెట్టడం వల్లనే జాయిస్ మహాకావ్యానికి అమెరికాలో ప్రవేశం లేకపోయింది. దీనిని సగం వరకు సీరియల్‌గా ప్రకటించిన లిటిల్ రెవ్యూ సంపాదకులను అరెస్టు చెయ్యడం తటస్థించింది. చట్టం అనుమతించని మాటలు తొలగించి అతుకుల బొంత గ్రంథాన్ని దొంగతనంగా అమ్మి కొందరు గ్రంథప్రకాశకులు రచయితకు దమ్మిడీ అయినా ఇవ్వకుండా డబ్బు చేసుకోగలిగారు. ఈ ఆఖరి సందర్భాన్ని గర్హిస్తూ నూట అరవైఏడుగురు విఖ్యాత అంతర్జాతీయ సాహిత్య పరులు సంతకం చేసి ఒక అసమ్మతి ప్రకటన చేశారు.

శబ్ద బ్రహ్మలయిన కళాశీలురకు సంపూర్ణ రచనా స్వాతంత్ర్యం ఉందో లేదో తేల్చుకోవడానికి జరిగిన యుద్ధమే జేమ్సు జాయిస్ జీవితం. మానవ స్వాతంత్ర్యంనిమిత్తం జరిగిన మహా యుద్ధాలలో దేనికీ తీసిపోదిది. బానిసతనంపైన అబ్రహాంలింకన్ సామ్రాజ్యవాదం మీద గాంధీమహాత్ముడూ సాగించిన యుద్ధంవంటిదే సాహిత్య రంగంలో వాక్స్వాతంత్ర్యం కోసం జాయిస్ సలిపిన సమరం. తన చిత్తశుద్ధి ప్రేరేపించిన విధంగాంతప్ప ఇంకోవిధంగా రాయడానికి జాయిస్ నిరాకరించాడు. అది విధించే షరతులకు తప్ప మరివేటికీ లొంగనన్నాడు. తన క్షుద్ర నిబంధనలను ధిక్కరించాడనే సంఘం అతనికి ఊపిరి సలప నిచ్చిందికాదు.

జాయిస్ ప్రతిభ కొంత కొంతగా ఇప్పుడిప్పుడే లోకానికి తెలిసి వస్తోంది. అతను చేసిన ప్రయోగాలూ, ఉపయోగించిన పద్ధతులూ లాభసాటి వ్యాపారంగా ఫలితాలను ప్రసవిస్తున్నాయి. అతను తెచ్చిన విప్లవం భాషను ధ్వంసం చెయ్యడానికి బదులు దాని సరిహద్దులను మరింత విస్తరింపజేసిందని లోకం గ్రహించగలుగుతోంది.

జేమ్సు జాయిస్ యూలిసిస్ ను ముగించిన తర్వాత ఇకపైన అతడు జయించగలిగిన క్షేత్రాలున్నాయా అనే సందేహం కొందరికి కలిగి ఉండవచ్చు. ప్రపంచవిజేత అనిపించుకున్న అలెగ్జాండర్ ఆనాటికి తనకు తెలిసినంతమేర మాత్రం ఆక్రమించి ఇక నాకు గెలవడానికి దేశాలు లేవే అని ఆక్రోశించాడు. కాని జేమ్సు జాయిస్ యూలిసిస్ లో సాధించిన విజయంతో ఆగిపోక ఫిన్నెగన్స్ వేక్ రచనకు పూనుకొన్నాడు.

ఒక విధంగా చూస్తే ఫిన్నెగన్స్ వేక్ యూలిసిస్ కి తరువాయి. యూలిసిస్ లో

డబ్లిన్ నగరపు పగటి జీవితం వర్ణితమైతే ఫిన్నెగన్స్ వేక్‌లో రాత్రి బదుకు. అంతే కాదు. ఫిన్నెగన్ వేక్ మానవుని స్వప్నం. అందలి కథానాయకులు అందరు మానవు లూను. దాని కథాకాలం స్వప్నానికి వలెనే కాల నిర్ణయాని కతీత మైనది. మానవ చరిత్ర యావత్తూ అందులో ప్రతిబింబిస్తుంది. ఏవిధంగా స్వప్నానికి దేశకాలావధులు లేవో అట్లే జాయిస్ ఆస్వప్నాన్ని చిత్రించడానికి వాడిన భాషకి కూడా అది మధ్యాంతాలు లేవు. కర్తృ కర్మ క్రియాది సామాన్య వ్యాకరణ నియమాలని లంఘించి, ఏకకాలంలో అనేక భాషలలో అనేక అర్థాలను స్ఫురింపజేస్తూ ప్రారంభించినది మొదలు తుదివరకూ కమ్మెచ్చున తీసిన సంగీతపు తీగ వలె సాగిపోతున్నది. ఈ సంగీతం మొదట మొదట సరసాలతో సరదాలతో బయల్దేరి మానవుని బాల్యావస్థను ధ్వనిస్తూ, పోను పోను గంభీరమై ఉదాత్తమై యౌవనపు పోకడలు పుణికి పుచ్చుకొని, రాను రాను జటిలమై, పలితమై విషాదవర్షాలు కురిపిస్తూ వార్ధక్యాన్ని తలపిస్తూ నిశ్శబ్దంలోకి మాయమవుతుంది. వీణతీగను ఎక్కడ ముట్టుకున్నా ఒకధ్వని వినిపించినట్లు ఫిన్నిగాన్స్ వేక్‌ను ఎక్కడ తెరచి చదివినా ఒక సంగీతపువరద మనలను ముంచెత్తుతుంది. సంగీతంలాగ తప్ప మరోవిధంగా మనం ఈ గ్రంథాన్ని అర్థం చేసుకోలేము.

డబ్లినర్స్ వ్రాసిన, యులిసిస్ ఇంకా ప్రారంభించని మధ్యకాలంలో "The Portrait of an Artist as a Young Man" అనే నవలను జేమ్స్ జాయిస్ వ్రాశాడు. ఇదిస్వీయ చరిత్రాత్మకమైనది. అయితే ఇందులో జాయిస్ బహిర్జీవితాన్ని వర్ణించే ఘట్టాలు తక్కువ. సాహిత్యశిల్పం మీద జాయిస్‌కున్న అభిప్రాయాలు ఇందులో వివరించబడ్డాయి. ఇందలి కథానాయకుడైన స్టీఫన్ డిడాలస్ మళ్లీ యూలిసిస్‌లో కూడా వస్తాడు. "మౌనం మాయోపాయం, ప్రవాసం" అనే మాటలను జాయిస్ ఇతని నోటనే పలికిస్తాడు.

జాయిస్ చనిపోయిన కొద్దికాలానికి అతణ్ని గురించి సుప్రసిద్ధ సమకాలికాంగ్లకవి టి. ఎస్. ఇలియట్ లండన్‌నుంచి రేడియోలో చేసిన ప్రసంగం నేను విన్నాను. అందులో ఇలియట్ జాయిస్, మిల్టన్‌కి చాలా పోలికలున్నా యన్నాడు. మిల్టన్ వలె జాయిస్ పూర్తిగా అంధుడు కాడు గాని అనేక పర్యాయాలు అతని కళ్లమీద శస్త్రవైద్యం జరిగింది. ఎప్పుడూ భూతద్దాల సాయంతో అక్షరాలను వెదుక్కుంటూ చదువుకునే

వాడు. జాయిస్‌కీ మిల్టన్‌కీ నేత్రశక్తి లోపించడం వల్లనే వారి శ్రవణేంద్రియాలు భాషలో అఖండమైన గానం వినగలిగాయని ఇలియట్ అన్నాడు. మిల్టన్ వలెనే జాయిస్ కూడా యావజ్జీవితమూ వాక్స్వాతంత్ర్యానికై పోరాటం సాగించాడు. మిల్టన్ ఏవిధంగా మహాకావ్య రచనకోసం తన జీవితాన్ని ముడుపు కట్టుకున్నాడో అలాగే జాయిస్ కూడా జీవితమంతా కావ్యసృష్టికే అంకితం చేసుకున్నాడు.

మహాకావ్యరచన ఒక పెద్ద భవనాన్ని నిర్మించడం వంటిదని జాయిస్ ఉద్దేశం. శిల్పి మనస్సులో ముందుగానే తనకృతి యొక్క సంపూర్ణ చిత్రం సాక్షాత్కరించాలి. తరవాత వివరాలలోకి వెళ్ళి ఒక్కొక్క ఇటుకనే శ్రద్ధగా పేర్చుకుంటూ భవన నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేస్తాడు. జేమ్సు జాయిస్ తన నవలలన్నీ ఈ పద్ధతినే రాశాడు. పోర్ట్రెయిట్ ఆఫ్ ది ఆర్టిస్ట్ మొదటి నవల అయినా, యులిసిస్ అయినా, ఫిన్నెగాన్స్ వేక్ అయినా జాయిస్ అవలంబించిన ఈ చాతుర్యాన్నే ప్రదర్శిస్తుంది.

కావ్యం, రసం సౌందర్యం అనిమనం అనుకుంటాం కదా. మరి ఏమిటి! వినోదానికి మనం పుస్తకాలు చదివేస్తాం. డిటెక్టివ్ నవలకీ అభిజ్ఞానశాకుంతలానికీ భేదం ఎక్కడుంది? మాటవరసకి ఒక మంచి డిటెక్టివు నవల తీసుకుందాం. కొసదాకా కుతూహలం సన్నగిల్లనివ్వకుండా, హంతకుడెవరో ఆఖరిదాకా బయలుపెట్టకుండా చక్కని కథానిర్వహణం గల ఒక డిటెక్టివు నవల ఉందనుకోండి. దానినింతకుముందు చదివిన మన స్నేహితుడు అంతిమ రహస్యాన్ని బయలుపెడితే మనకెంతో కోపం వస్తుంది. లేదా మనమే కొసదాకా చదివి హంతకుడెవరో తెలుసుకున్నప్పటి ఆశ్చర్యాన్ని అనుభవించాం అనుకుందాం, కాని హంతకుడెవడో తెలిసిపోయిన తర్వాత మళ్ళీ మన మా నవల జోలికి పోము. అది ఇవ్వగల ఆశ్చర్యం ఒక్కసారి మాత్రమే.

కాని, మహాకావ్యాలు ఆలా కాదు. శకుంతల కథ మనకి తెలుసును. దుష్యంతుని ప్రవర్తన మనకి తెలుసును. అయినా మళ్ళీ మళ్ళీ శాకుంతల మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది. ఎన్నిసార్లు చదివితే అన్ని అన్నిమార్లూ ఒక ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. ఒకకొత్త విశేషం గోచరిస్తుంది. ఏదయితే అనుక్షణం నవీనమైన ఆశ్చర్యాన్ని మనకి కలగజేస్తుందో అదే సౌందర్యం. జాయిస్ రచనలలో ఈ సౌందర్యం మనకి పుష్కలంగా దొరుకుతుంది, అందుచేతనే జాయిస్ మహాకవి.

ఆంగ్లభాషలో జేమ్స్ జాయిస్ తీసుకున్న స్వాతంత్ర్యాలూ, చేసిన ప్రయోగాలూ, చూపిన వైచిత్ర్యాలూ ఈ తెలుగు ప్రసంగంలో వివరించడం కష్టం. చిలకపలుకులు వలె వ్యాకరణ సూత్రాలను వల్లించే పండితమ్మన్యులకు గాక, శబ్ద స్వరూప స్వభావ పరిణామాలూ, భాషాతత్త్వమూ తెలిసిన వైయాకరణాలకు జాయిస్ రచన పారిజాతం. కల్పవృక్షం. అతడు చేసినది కేవలం మాటలతో గారడీకాదు. ఒక నూతన ప్రపంచాన్ని సృష్టించి, దాని శాసనసభకి అధ్యక్షత వహించి ఒక నూతన ధర్మాన్ని ప్రతిపాదించాడు జేమ్స్. దారి తెలిసిన వారతని భాషా ప్రపంచంలో నిరాఘాటంగా విహరించవచ్చును. అతని తోటలో కొన్ని పువ్వులు మరీఘాటైన పరిమళం కల్గినా, కొన్ని ముళ్లు మరీ తీవ్రంగా గుచ్చుకున్నా మొత్తంమీద అదొక విచిత్రమైన ఉద్యానవనం!

[ఆల్ ఇండియా రేడియోవారి అనుమతిని]

చలంగారి లేఖలు

శ్రీ 'చలం'

బెజవాడ
27—1—43

బెజవాడ
22-1-43.

My dear Editor.

సరే, ముందు నేను వ్రాసిన ఉత్తరాల నన్నిటినీ తెలుగు చెయ్యాలి. ఇబ్బందులు (ఉత్తరాల ప్రచురించినందువల్ల) నాకు లక్ష్యంలేదు. కాని ఇతరుల్ని గాయపరచాలనిలేదు.

నా ప్రేమవ్యవహారమా! అబ్బాయ్, అది సులభంగా తుడిచివెయ్యగల వ్యవహారంకాదు. మీకు తెలిస్తే, మీరు చూసివుంటే!

భగవాన్‌తో నేను సరిగానే వున్నాను. ఆధ్యాత్మిక దర్శనం మనకి కొన్నినెలలలో పని. మహా అయితే ఓయేడు రెండేళ్లు పడుతుంది. ఏంపర వాలేదు.

ఆమె కళ్లలో నాకు భగవాన్ కనబడతారు. నేను అపరాధం మాట్లాడుతున్నా ననుకోకండి.

నా అంతరాంతరమైన అవసరాన్ని గుర్తించి, తన అపారమైన దయతో నాచివరి తృష్ణను తీర్చ కనికరించి, ఆమె సుందర రూపాన్ని ధరించి, నా చేతుల్లోకి వొచ్చింది భగవానే!

నా అనుభవం ఆధ్యాత్మికం కాకపోతే ఇంక ఏదీకాదు.

నేను మిమ్మన్ని కలుసుకుని, నేననుభవించింది మీకు చెప్పగలిగితే!

**My dear Lord of
Kanigiri Hills,**

ఛార్జి తీసుకున్నాను. ఎన్నాళ్లీ ఈ వుద్యోగంలో వుంటానో, నన్ను వుణ్నిస్తారో చెప్పలేను. కనిగిరి హోటల్లో ఇంకా ఇప్పటికీ చింతపండు పచ్చడీ, దోసకాయ పచ్చడీ మార్చి మార్చి అవే పెడుతున్నారా?

నేను వ్రాతల మధ్యవుండగా నన్ని పనిలోకి ఈడ్చారు.

నా వుద్యోగపు గొడవ సరిగా చూడడానికి ఓగుమాస్తాని పెట్టుకున్నాను. ఈ పద్ధతి ఎట్లా పని చేస్తుందో చూడాలి.

బెజవాడ
1—8—43

My Dear Cooker,

ఈ ఇన్‌స్పెక్టరుపని నాకొక నిమిషం విశ్రాంతిని వొదలడంలేదు— దేహానికి కాదు, మనసుకి. నేను మున్నఅంటున్నాను, "నేనుబకాసురుణ్ని. పొద్దుణ్నే లేచి ఈవాళ్ళ ఏబడిని కదిలిద్దామని యోచించుకుంటాను." అని.

కాని సిద్ధంగా వుంటున్నాను, ఏ నిమిషానన్నా సరే, యీపనిలో వూపిరాడనప్పుడు బైట పడదామని .

కాని, అబ్బాయి, ఇదో సంగతి వుంది. నేను దౌర్భాగ్యంలో అణిగిపోయ్యే ఉపాధ్యాయుడికి

కొంత ఉపశమనం ఆత్మగౌరవం నేర్పుతున్నాను. నేనే బాధలో కొట్టుకుంటే నేం, యీదిక్కుమాలిన వాళ్లకి సహాయం చెయ్యగలిగినన్నాళ్లు!

భగవాన్ మహిమను చెప్పడానికని నా మౌనం లోంచి మీకు వ్రాస్తున్నాను. ఆయన భక్తులు, చివరికి మీరైనాసరే, వొప్పుకోరు ఇది ఆయన మహిమ అని. భగవాన్ ఇట్లాంటిది చేశాడంటే భగవాన్‌ని కూడా వొప్పుకోరు.

But here it is; as good as strong as any other of his mercies to us, the struggling.

ఆమె ఇక్కడ కొన్నిరోజులనించి వున్నారు నాతో. గడిచిన రెండురోజులనించీ మా మధ్య తగాదా వుంది, నాకు ఘోరమైన వ్యాధి కలిగిస్తే. ఆ తగాదాకి నేను కారణం కాదు. కాని సంగతులు అట్లా జరిగాయి. ఆమె చాలా భీష్మించుకున్నారు నిన్నరాత్రి. నేను నిస్సహాయంగా, ఏంచెయ్యలేక బాధ పడుతున్నాను.

[illegible], ఆమె కళ్లు పోతాయేమో భయపడుతున్నాను. మామూలు ప్రకారం నా కష్టాలు భగవాన్ పాదాల ముందు పెట్టి ప్రార్థించాను. "ఏది ఎట్లాజరగాలో అది జరగనీ. కాని ఆమె వియోగాన్ని సహించగలవైరాగ్యము.బలము ఇయ్యి" అని. తెల్లారకట్ట ఆమెకి ఈ కల వొచ్చిందిట.

నామీది విరక్తితో ఆమె వూరికి ఆమె వెళ్ళిపోయినారు. తల్లి వొచ్చిందని సంతోషంతో పిల్లలు ఆమెచుట్టూ గుమిగూడారు.

భగవాన్ పేరు తెలుసుగాని ఆమెకి ఆయనమీది భక్తిగాని కోర్కెగాని లేదు. ఆయన సంగతి ఏమీ తెలీదు. నే చెప్పడూ ఆయనసంగతి ఆమెకి వ్రాయను, ఉత్తరాలలో కూడా.

అట్లా కూర్చునివుంటే, నిశ్శబ్దంగా భగవాన్ లోపలకి వొచ్చి వాళ్లదగ్గరిగా కూచున్నారు. తలెత్తి చూడడానికి భయపడ్డారు, ఆమె. నామూలాన ఆయన వొచ్చారనినపించింది ఆమెకి.

"ఎందుకు వొచ్చేశావు!" అన్నారు భగవాన్.

"నా పిల్లలు వొంటరిగా వున్నారని" అన్నారు ఆమె.

"నిజం చెప్పడు. అతనితో పోట్లాడి వొచ్చేశావు. అవునా ?"

ఆమె మాట్లాడ లేదు.

"అతనికి వ్యాధి కలిగించకు. అతనినించి తెంచుకోకు. కలుపుకో. కలుపుకో." అన్నారు.

ఆమె తలెత్తిచూస్తే ఎవరూలేరు ఆస్థలంలో. ఈ కలచెప్పి ఆమె అన్నారు నాతో—

"చాలా కోపంగా వుంది ఆయన ముఖం. భయంకరంగా వున్నారు. భగవాన్‌కి నీమీద ఎంత ప్రేమ!" అంది.

అవును ఆమెకన్న భగవాన్‌కే ఎక్కువప్రేమ. నాపైన! ఎంత ప్రేమ నీకు భగవాన్ నామీద!

అధికార్లకి కోపం వొచ్చి డి. ఇ. ఒ. చెయ్యడం వల్లు, చలాన్ని భీముని పట్నానికి దూరంగా మార్చారు.

ఇక్కడ మనుషులు—బళ్లో టీచర్లు నన్నెంతో దయతో చూస్తున్నారు. ఈప్రదేశం చాలా అందంగా వుంది. పురాతనపు పెద్ద బంగాళాలో వున్నాము. వెంకట్రావుగారు రిటైరు అయినప్పుడు మీ రిక్కడ హెడ్మాష్టరుగా రాకూడదా ? పిల్లలూ, నారాణీ, వున్నా మిక్కడ.

నేను (ఉద్యోగపు) పనిని ఉపేక్ష చేశానంటా రేమిటి? ఎప్పుడూ నేను పనిని ఉపేక్ష చెయ్యను. కాని అధికార్ల వెనక తాళం వెయ్యనన్నాను.

ఇక్కడ ఆనందంగా వుండబోతున్నానని పిస్తోంది. మనపాలిటికి భగవాన్ ఎప్పుడు ప్రసన్ను లౌతారు? అత్మసంగతి చాలా నిరుత్సాహంగా వుంది.

కాకినాడ

11—12—43

My dear corn flower,

నెలనించి ప్రతిరోజూ మీకు వ్రాయాలని కూచుంటాను. భీమ్లిలో చాలా ఆతృతతో ప్రేమ లేఖను నిరీక్షిస్తూవుంటే, దానిస్థానే మీ వుత్తరం వొచ్చింది. ఆ నిరాశవల్ల మీకు వెంటనే వ్రాయడం మరిచిపోయినాను. ఆ వుత్తరం రాకపోయిన లోపం తీర్చుకునేందుకు ఇక్కడికి వొచ్చేశాను. మళ్లీ ఎప్పుడు కదలగలనో తెలీదు.

మీరు వొప్పుకో న్నట్లయితే, భీమ్లి [illegible] కొవడానికి చాలా [illegible]. మీరు వొప్పుకుంటే చాలు. తక్కినదంతా నేను చూసుకుంటాను. యుద్ధం [illegible] మీకు లేదనే నమ్మకం. అదిగాక భీమ్లి యుద్ధ అపాయంలో [illegible] లేదు.

భీమ్లి [illegible] నేను [illegible]. అద్భుత మైనంత అందమైన స్థలం. నదీ, సముద్రమూ, దిన మంతా, రతి ఉపరతులతో మైమరిచి వుంటాయి. వాటిని చూస్తే ఈర్ష్య నాకు. భీమ్లిలో ఆధ్యాత్మికమైన శాంతి ఆవరించివుంటుంది. నావలెనే, శాంతిని సౌందర్యారాధనవల్ల సేకరించింది యీవూరు. ప్రతి సందూ, పురాతన స్వప్నాలను కంటో వుంటాయి.

Each lane and well sleeps in ancient dreams of bygone days of dutch occupation of the settlers first wonder at the beautiful sight of this tropical fort.

నన్ను తనదగ్గిరిగా వుంచుకోడమే భాగ్యమన్నట్టు చూస్తున్నారు వెంకట్రామపుగారు. **With all this, I have been passing through strenuous time.** ఇంటి [illegible]లోనూ, చాలా బాధలో గడుపుతున్నాను కొలాన్ని, నేరూ, లీల గారూ. వారి అబ్బాయీ, [illegible], చే, చిత్రా, పక పకా వొచ్చారు భీమ్లికి. ఆనంద శిఖరాన్ని అందు కున్నా ననిపించింది. కాని భగవాన్, కనిపెడుతో నే వున్నారు. త్వరలోనే వారి అబ్బాయిని తీసుకుని కోపంతో వెళ్లిపోయినారు లీలగారు. చిత్రకి కుదురు లేకడంవల్ల చిత్రా పకపకా, చే, బెజవాడ వెళ్లి పోయినారు. నేను [illegible] మిగిలాము అక్కడ.

అశాంతిని బాధని భరించలేక [illegible] ఇక్కడి వొచ్చాను. మళ్లీ ఎప్పుడు భీమ్లి వెడతానో అసలు వెడతానో లేదో, తెలీదు.

You are in Hell (You say). I have been there (in hell) for the last three months. I say you come on to old Bhimli, you will he alright

లీలగారి ఇంట్లో [illegible] ఇక్కడ రెండు [illegible] నించి [illegible].

మీరు నా musings [illegible] వ్రాయండి సంతోషిస్తాను. [illegible] అక్కడక్కడ తటస్థిస్తుంది వాటిల్లో.

నానించికూడా భగవాన్ చాలాదూరమైనారు. కాని నా ప్రియురాలి నేత్రాలలో చాలా సార్లు నాకు దగ్గర అవుతారు ఆయన.

మీరు నాకు వ్రాసిన వుత్తరం, సరిగా నేను మీకు పూర్వం వ్రాసే ఉత్తరంలాగు ధ్వనిస్తోంది.

భీమునిపట్నం.
31–12–43

My dear,

మీరు నాకు సూర్య నమస్కారాలు నేర్పారు. భగవాన్ దగ్గిరికి తీసికెళ్లారు, కాని అన్నిటికన్న అమూల్యమైన విద్యని మాత్రం దాచేసుకున్నారు చెప్పకండా ఇన్నేళ్లూకూడా—చెట్టెక్కడం తప్ప తక్కిన విద్యలన్నీ పులికి నేర్పిన పిల్లి ఐనారు. నశ్యం పీలవడం నేర్పారుకారని నాగోడవ.

నా తలనొప్పులు దీనితోగాని కుదరవని, ఒక డాక్టరుగారు, నశ్యం పీలవమన్నారు. నశ్యంవల్ల జనించే ముక్కుమంట, శరీరానికీ, ఆత్మకీ గొప్ప శాంతి నిస్తోంది. ప్రస్తుతం అదే నాశాంతి!

చాలా యుగాలనించి మౌనంగా వున్నాము మనం. ఇంతకాలమూ నేను చాలా నా జీవితంలో ముఖ్యమైన కాలంలోంచి నడుస్తున్నాను— స్వీయ చరిత్రలో—ప్రపంచ చరిత్రలో యీ యుద్ధంకన్న ముఖ్యమైన విషయాల్లోంచి.

ఆమెని కలుసుకుని రెండేళ్లయింది సరిగా, అంతకు కొద్ది దినాల ముందు నాకు వొచ్చిన కల జ్ఞాపకం వుందికదూ మీకు?

Bhagavan appearing to me as a women voluptuous beautiful and aristocratic. భగవాన్ అందమైన స్త్రీ రూపాన నాకు [illegible].

ఈ నా [illegible] ఎక్కువగా ఈనా [illegible] నాకే మనసిపిస్తోందంటే భగవానే, ఈ అద్భుత సన్నివేశాన్ని ఏర్పాటుచేశారని—అది నేను ఏ సత్యాన్వేషణం, సౌందర్యారాధన ద్వారా సాధన చేస్తున్నానో, ఆ మార్గాన నా యాత్రని సులభం చేసేందుకు ఏర్పాటుచేశారని, అనిపిస్తుంది.

ఈ రోజుల్లో నాకు, పుష్పాలు, కాంతి, నీల జలం ఆమె శరీరంలో సార్థకాన్ని పొందుతున్నా యని పిస్తోంది. రాత్రి పగటిలోకి ఒద్దులు కావడం, తృష్ణపడే నాకళ్లకి, ఆమె ముఖాన్ని శరీరాన్ని ప్రత్యక్షంచేసే ఒక్క ఉద్దేశ్యంతో నేననే; చీకటి ముసుగు ప్రపంచంమీద ఆవరించడం, మమ్మని మధురమైన ముఖమల్ తెరలకింద కప్పి కౌగిలించుకోడానికనే! తెల్లారకట్టే శుక్రుడు ఈనాడు మా ఆనందమనే కొత్త మెరుగుతో వెలుగును పొంది ప్రకాశిస్తున్నాడు. కాలం మంటే, మా హృదయ ఘాతాల లయతో, చిందులు తొక్కేగానం.

I wish constantly you were here to listen to my rapturous tale. There is so much to know and discuss. This should lead us two to the Highest, if not theHighest should be not different from the throbbing Ananda the supreme fulfilment of all the dreams of artists, lovers and Rishis. My heart bursts to sing and declare my happiness. Yet the expression of all Bliss, is a silent kiss in her sweet lips, or at the feet of Holy Bhagvan. Both are same to me!

[illegible] తెలుసుకోవలసిందీ చర్చించవలసిందీ చాలావుంది. మా ఇద్దరినీ యీ అనుభవం చివరి [illegible] కి [illegible] ధ్వనించే యీ ఆనందానికి చాలా భిన్నమై ఉండాలి. ఆర్టిస్టులు, ప్రియులు, ఋషులు కలల అంత్యసాఫల్యానికి భిన్నమై వుండాలి. నా ఆనందాన్ని పాడాలని, ప్రచురించాలని, నా హృదయం తహతహ లాడుతోంది. కాని ఆనందం పైకి తెలియ చెయ్యడం ఎట్లా? మధురమైన ఆమె పెదవులమీదనో, తప్పితే, భగవాన్ పాదాలమీదనో, మౌనమైన ముద్దువల్ల నేకాని! నాకు అదీఇదీ సమానమే!

సాహిత్య సమాచారములు

కైలాసవాసి కౌతా శ్రీ రామశాస్త్రి

శ్రీ రామ శాస్త్రిగారు పరిణత వయస్కులై పరమ పదమునకు వెళ్లినారు. సుప్రసిద్ధ పత్రికారాజమైన 'శారద' వీరిసంపాదకత్వమున బందరునుంచి వెలువడి చాలా సారస్వత దోహదం చేసింది. వీరు మొత్తముమీద ౨౮ గ్రంథములు ఆంధ్ర భాషలో రచించినారు. వీరి భక్తియోగము జగత్ప్రసిద్ధము. శాస్త్రిగారు వంగ భాషా విశారదులు; మంచి వక్తలు; వీరి పుత్రులు ఆనందమోహన శాస్త్రిగారు, రామమోహన శాస్త్రిగారు జగత్ప్రఖ్యాతి చెందిన చిత్రకారులు. శాస్త్రిగారు ముగ్గురు కొమార్తెలకు ఉన్నతవిద్య నేర్పించినారు.

శ్రీ రామశాస్త్రిగారు సంఘ సంస్కర్తలు. స్వయముగా వితంతు వివాహము సనాతన ధర్మ ప్రకారముగా చేసుకొన్నారు. కోపల్లె హనుమంతరావుగారు, ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు, భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు, గొల్లపూడి సీతారామ శాస్త్రిగారు వీరిమిత్రబృందములోనివారు.

జాతీయ విజ్ఞాన పరిషత్తు

సెప్టెంబరు ౧౦ తేదీని ఈ పరిషత్తు ఉదయం ౧౦ గంటలకు శ్రీ శివ శంకర శాస్త్రిగారి అధ్యక్షతను జరిగింది. ప్రారంభకులు కులపతి శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారు. మధ్యాహ్నం సభకు మహాకవి శ్రీ గడియారం వేంకటశాస్త్రిగారు ప్రారంభకులుగా ఉన్నారు. శ్రీ పండిత విద్వత్సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు అధ్యక్షులు.

మధ్యాహ్నం సభలో జాతీయ విజ్ఞాన పరిషత్తువారు పలువురు కవులకు సన్మాన పత్రాలిచ్చి సత్కరించారు. సత్కృతులైన కవులు తమరచనలు చదివి వినిపించారు.

గ్రంథ విమర్శనము

బుద్ధ గీత

శ్రీ వేమల సూర్యనారాయణ శర్మ గారు. రాయల ముద్రాక్షరశాల. తెనాలి. ఇది శ్రీ ముళ్లపూడి తిమ్మరాజు గారికి అంకితమయిన, బౌద్ధ ధర్మ సూత్రాలను తెలిపే పద్యకావ్యం.

వేదానికి ఆర్యమతానికి, ఆర్య సాంప్రదాయాలకూ బౌద్ధ మతానికీ, సంబంధం లేదు. [illegible] యజ్ఞయాగాదులూ, సోమపానాదులే దానికి సాక్షి. బౌద్ధధర్మ పూర్వాధ్యాయం లోని సనాతన మతధర్మానికి 'కర్మ' సిద్ధాంతానికీ సంబంధం లేదు. బ్రాహ్మణమత పతనంతో ఆరంభమయిన బౌద్ధమతం, తిరిగి [illegible] ప్రవేశించి, దాని లోటుపాటులు గ్రహించి, [illegible] ఉన్నట్టుండిగా [illegible] ఒకటి ప్రశ్నతో లోనుండే పెకలింపగల్గిన బ్రాహ్మణమతంతోనే అంతమొందింది. అట్టియెడ ఆర్యమతం అను పేరూ, బ్రాహ్మణ శబ్దం, బౌద్ధ ధర్మ సూత్రాలలోని కమ్మటి న్యాయం కాదేమో అనే సంశయాన్ని ఆకలదీర్చి, "శాంతుడై నియతుడై బ్రహ్మచారి యొకడే బ్రాహ్మణుడు శ్రమణుడు భిక్షువు ప్రమాణుడనగ" అన్న వారి సిద్ధాంతం ప్రకారం బ్రాహ్మణశబ్దం శ్రేష్ఠ భిక్షుకశబ్దానికి పర్యాయపదంగా అంగీకరించినా, 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ' అని చెప్పగల్గిన శ్రీకృష్ణభగవానుడొక్కడే సర్వత్రా ప్రచారంలో వుండగా "కృష్ణధర్మంబు వీడి శుక్ల ధర్మంబు నాచరింపుము" అనే ప్రయోగంలో కృష్ణ ధర్మంబు తుచ్ఛాచారము, అనే వ్యాఖ్యానంతో సరిపుచ్చి కృష్ణ శబ్దానికి తీరని లోటు చేశారేమో అనే బాధ పడుతున్నా, శ్రీ సూర్యనారాయణ శర్మ గారి చక్కటి శైలి ఆనందిస్తూ, వారు చెప్ప దలచుకొన్న విషయం చక్కగా చెప్పగల నేర్పునకు అభినందిస్తున్నాను. కాగా బుద్ధ గీతను ఇరు వర్గములుగా విభజించి, ఆయా వర్గాల లోని నీతి నియమాలను సుబోధకంగా చక్కగా చెప్పారు. వీరు

పుట్టినది యెల్ల గిట్టునని గిట్టి యుండ
పుట్టు చేసి పడుచుండు భోగ మనెను,
నీవె నీ కొరకైయుండవు, నీవె నీకు
ప్రభుడ వౌదువు వేరె యెవ్వారు లేరు.
ఎపుడు నిను నీవె హృది బరీక్షించుకొనుము.
విషయ రంధ్రమ్ములను మూసివేయుమోయి!
సర్వమును నిగ్రహించు సంసారదుఃఖ
మెల్లవీడి భిక్షువనిన, యుపేంద్రు డనిన
[illegible]
పట్టి మూర్ఖుండు భోగాలవలన చెడును
అఖిల రాగ విముక్తుడైనట్టి జనుని
జరయు మృతియును జడిపింప జాలవోయి!
నీచమగు తృష్ణ మరి జాలనీకు మోయి

అనే అనేకమయిన సూత్రాలను అతిస్పష్టగానూ, ఇంపుగానూ గూర్పగలిగిన వీరికలం,

సజ్జనుని శీల సంజాత సౌరభంబు
గాలికెదురేగి మహియెల్ల కదలనిండు,

అని చెప్పగలిగింది. అంతేగాక,

మందుడై బుద్ధిహీనుడౌ మనుజు డెపుడు,
కోరకొని మత్తతను దెచ్చుకొనుచుతానె.

అని హెచ్చరింపగల్గింది.

ద్వేషమున ద్వేషమెపుడు శాంతింపబోదు.
ద్వేషమును రాగముననె శాంతింపవలయు

అని చాటగల్గింది.

'బాసవ'

నరేంద్రుడు

ఇది శ్రీమళ్ళపూండి తిమ్మరాజుగారి కులదీపమై వెలసిన చిట్టి నరేంద్రుని హృదయ విదారక మగు కథ. దీనిని నడపుటలో శ్రీ శర్మగారి సహజ పాండిత్య శోభవల్లి విరిసినది.

'పేదసాముల ప్రేమమైనాదు కొనుట
కలిమి భగవంతు డిచ్చినందులకు ఫలము.'

అని చిన్ననాట నే నమ్మి ఆచరణలో పెట్టగల్గిన చిట్టి నరేంద్రుడు, 'తానుజేసిన విధిధర్మమగుట ధైర్య ముత్సాహ మణకువ వదలడింత' అనే శక్తి సంపాదింపగల్గి అది 'ఋషీవాటీలో తయారయిన సరకు' అని తనజ్ఞాన సముపార్జనకు దోహదమిచ్చిన స్కూలునకు కూడ కీర్తి తెచ్చినాడు. కాగా 'విత్త నమునాటి మొలపించి వివిధగతుల, పెంచి పోషించి యూపయి పెల్లగించి పారవైచిన వనమాలిభావ మేదో పైకి వివరింపగల్గు విపశ్చు డెడి? అనే సందేహాన్ని వెదజల్ల గల్గినారు.

ఇంక గ్రంథం నడకలో యుద్ధ సమయంలో

'నానా శాంతికోల్పడిన
దేశోద్ధ సల్లరి నూకరేగె, సం
[illegible]
నెనర్పు మాహాత్మ్య లక్ష్మీరాన్
దేశమునందు లేదు.'

అనే శ్రీ శర్మగారివాక్కు నేటికికూడ నిజమని పించుచున్నది.

'ఈ దారిద్ర్య పిశాచతాండవము లెల్లే సాగి పోవచ్చునే!' అని వాపోవుచున్నది.

'కృత్రిమము డాంబికమ్మొక యింతలేని
సహజమౌ ప్రేమ ముందుకు సాగెనేని,
మనసునకు జంకు గొంకును ధనము గినము
వారి ముందర నొకపలానూరుగావె !'

అని చాటగల్గింది. కాదా అంటే

'అందఱు నొక్క గర్భమున నంది
సహోదరు లయ్యు వారిలో
కొందఱు నెయ్యి పాలు పెరుగున్
మఱికొందఱు గంజిద్రావి
సిగ్గందక ఎండికంచముల
కొందఱు కొందఱు చిప్పలంది కూ
ర్చుందురె యేక పంక్తి మన
సొప్పునె హైందవ మాతృజీవికన్ '

అని వాపోయింది.

'కడుపుతీపికి వెలగట్టగల దె జగతి!' అని చెప్పగల్గిన వీరకలం—

'పుత్రుడు పుట్టినంత పరిపూర్ణ
వివేక సమస్త శక్తితో
పాత్రుని జేసి యూతని ప్రభావము
గన్గొని లోకులెల్లరున్
స్తోత్రము చేయగన్ గను
నేదో బహుశోభ సమర్థనారమై '

అనే [illegible]

'[illegible]
[illegible]
చేసిన ప్రజలకే ఫలము సిద్ధి
లభించితి నంచు నింతగా
మోసినకూలి కొక్క సుఖపుష్టి
గడించితినంచు నా నిధ
ధ్యాసల మాతృదేవత '

నవమాసాలు మోసి సుపుత్రుని కని
వాని ముఖావలోకనానందముచే పొందు
ఆనందాన్ని బాగుగా వర్ణించింది.

'నాడు చంద్రోప రాగమ్మునాటిరాత్రి'

గ్రంథవిమర్శనము

ఈలాంటి ప్రయోగాలతో శర్మగారు తమ కవితా శక్తిని సుబోధకంగా చూపగల్గారు. వారి విషయంలో శ్రీ పున్నవలక్ష్మీనారాయణగారు కోరినట్లే ఇంకను పెక్కు గ్రంథములు వ్రాసి ఆంధ్రవాఙ్మయమును భాగ్యవంతముగ జేయుదురు గాక అని అభిలషించుచున్నాను.

'బసవ'

ఆంధ్రజ్యోతి

దీపావళి సంచిక

ఆంధ్ర జ్యోతి దీపావళి సంచిక అందుకోవడానికి ఆనందిస్తున్నాము. దీనిలో శ్రీమతి భానుమతి, కె. కృష్ణమూర్తి, చలం, కుటుంబరావు గార్ల రచనలు బాగున్నాయి. ఈ సంచికలో సాహిత్య రచనల్లో ఉండే [illegible] చిత్రరచనల్లో కూడా ఉంటే బాగుండుననిపించింది.

'శిల్పి'

ప్రకృతి వైద్యము

శ్రీ యోగాశ్రమము, మునులతోట. గుంటూరు జిల్లా. వెల. రూ. 0–6–0

దీనిని ఒక పుస్తకంగా భావించి విమర్శన చేయవలసినదని 'ఆంధ్రశిల్పి' సంపాదకులు నాకెందుకు పంపారో అర్థము కాలేదు. ప్రకృతివైద్య ప్రాశస్త్యము అన్న పేరుతో వ్రాయబడిన ఉపోద్ఘాతం మినహా వైద్యరీతుల గురించి గాని, పద్ధతుల గురించి గాని, ఇంక ఏమీ లేదు. ఉన్నదల్లా వారి ఆశ్రమంలో చికిత్స పొంది, ఆరోగ్యాన్ని చేకూర్చుకున్న వ్యక్తుల యోగ్యతా పత్రాలే! ఇట్టి గ్రంథం విమర్శ చేయాలన్న కోరికతో ప్రకటనకై [illegible] భావం నాకెందుకో [illegible].

'సదాశివ'

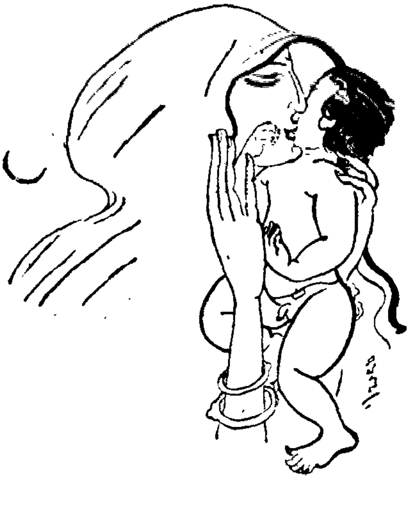

గ్రంథస్వీకృతి

౧. శ్రీ అరవింద జీవితము.

శ్రీ అరవిందాశ్రమము : పుదుచ్చేరి.

---

౨. చారుణి.

శ్రీ పాటిబండ మాధవ శర్మ.

గాంధీ గురుకులము.

గాంధీనగర్ : బెజవాడ.

---

3. రజతోత్సవము.

[illegible]

---

౪. చంద్రుని కథ.

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారు.

వసంత నికేతనము : విజయనగరము.